

**MELLOM SELVKONTROLL OG SOSIAL KONTROLL:
EN UTTESTING AV DEN GENERELLE TEORIEN
FOR KRIMINALITET PÅ UNGDOM**

AV

KJETIL FJELL

HOVEDOPPGAVE I PSYKOLOGI, HØST 2011

PSYKOLOGISK INSTITUTT, NTNU

TRONDHEIM

FORORD

Dette studiet benytter seg av datamaterialet til forskningsprosjektet ”Den nye Bergensundersøkelsen mot mobbing” som ble tatt initiativ og ledet av Professor Dan Olweus ved HEMIL-senteret ved Universitetet i Bergen.

I de siste 20 årene har det vært mye fokus på Gottfredson og Hirschis (1990) generelle teori for kriminalitet som påstår at lav selvkontroll er den avgjørende faktoren for involvering i antisosial og kriminell atferd. Den har fått medhold i svært mange studier, selv om en del av de teoretiske antagelsene fremdeles er kontroversielle.

I dette studiet søker jeg å se på de biologiske og sosiologiske implikasjonene av den generelle teorien for kriminalitet, ikke minst gjennom at jeg har søkt å omgå de tautologiske anklagene mot teorien ved å operasjonalisere lav selvkontroll til trekk man finner hos de som er diagnostisert med ADHD.

Jeg vil takke Professor Dan Olweus tillatelsen til å benytte datasettet studiet benytter seg av. Jeg vil dessuten takke min veileder, førsteammuniensis Mons Bendixen for kyndig og tålmodig veiledning så vel som at han ga meg flere sjanser under det som ble en vanskelig ferd mot mål.

Jeg vil også takke min far Harald Fjell som støttet og ga meg råd og leste gjennom utkastene mine for å fange opp eventuelle skrivefeil, dårlig grammatikk og kronglete beskrivelser, min gode venn Jan Frode Jæger som var der for meg gjennom flere kriser på ferden mot målet og var den jeg kunne betro meg til angående mine problemer. Oppgaven hadde nok ikke blitt fullført uten støtten fra de begge. Til slutt vil jeg takke min forlovede Lisa Kristin Nordhaug og datter Tuva Fjell for at de ventet...

Trondheim, 4. oktober 2011,

Kjetil Fjell

INNHALDSFORTEGNELSE

ABSTRACT.....	7
SAMMENDRAG	8
1. INNLEDNING	9
1.1.Bakgrunn: sosial kontroll og individuelle forskjeller	9
1.1.1. Kriminologien et fagfelt i utvikling	10
1.2.Den previtenskapelige klassiske tilnærmingen	12
1.2.1. En klassisk modell for den menneskelige atferden.....	13
1.2.2. Oppsummering og kritikk av den klassiske tilnærmingen	17
1.3.Den positivistiske tilnærmingen til kriminalitet.....	18
1.3.1. Den biologiske positivismen	19
1.3.2. Den psykologiske positivismen	22
1.3.3. Den økonomiske positivismen	24
1.3.4. Den sosiologiske positivismen	25
1.3.5. Oppsummering og kritikk av de positivistiske tilnærmingene.....	28
1.4.Den generelle teorien for kriminalitet.....	31
1.4.1. Hirschis kontrollteori	31
1.4.2. Selvkontroll teorien til Gottfredson og Hirschi.....	34
1.4.3. Definisjon av og fire forutsetninger for kriminalitet	35
1.4.4. Implikasjoner av kritikken av den positivistiske tilnærmingen.....	37
1.4.5. Selvkontrollens genealogi	38
1.4.6. En tredje faktor: kjønn	41
1.5.Forskning på og kritikk av den generelle teorien for kriminalitet.....	41
1.6.Det nye Bergensprosjektet (1997-1999)	43
1.6.1. Problemstillinger og hypoteser.....	44
2. METODE	45
2.1.Respondenter og design	45
2.2.Prosedyre.....	46
2.3.Forsøksmateriale.....	47
2.4.Måleinstrumenter.....	48
2.4.1. Måleenhet: lav selvkontroll	48
2.4.2. Måleenhet: mulighet	50
2.4.3. Måleenhet: kriminalitet	51
2.4.4. Måleenhet: antisosiale handlinger	52
2.4.5. Måleenhet: antisosiale venner	52
2.4.6. Måleenhet: andre faktorer som alder og kjønn.....	53
2.5.Dataanalyser	54

3. RESULTATER	55
3.1.Kjønnsforskjeller og involvering i kriminell og antisosial atferd	55
3.2.Lav selvkontroll sett i forhold til kjønn, alder, kriminell og antisosial atferd	55
3.3.Mulighet sett i forhold til kjønn, alder, kriminell og antisosial atferd.....	56
3.4.Korrelasjoner med og mellom andre variabler som antisosiale venner og alder	57
3.5.Kjønnsforskjeller i selvkontroll og mulighet	59
3.6.Stegvis hierarkisk regresjonsanalyse for variablene.....	59
3.7.Kriminell atferd	60
3.8.Antisosial atferd	61
3.9.Oppsummering av resultater	62
4. DISKUSJON	67
4.1.Kjønnsforskjeller ved kriminell og antisosial atferd og lav selvkontroll og mulighet	67
4.2.Lav selvkontroll som prediktor for antisosial og kriminell atferd.....	70
4.3.Mulighet som prediktor for antisosial og kriminell atferd.....	78
4.4.Lav selvkontroll påvirket av kjønn, alder, antisosiale venner og mulighet	79
4.5.Begrensinger ved studiet og andre forbehold.....	85
4.6.Teoretiske og praktiske implikasjoner	89
5. AVSLUTTENDE MERKNADER	93
LITTERATURLISTE.....	95
APPENDIKS 1: Format på Spørreskjemaet “Det nye Bergensprosjektet”	104
APPENDIKS 2: Beskrivelse av indekser	105

FIGURER

Figur 1. Den generelle teorien for kriminalitet	41
Figur 2. Det nye Bergensprosjektet (1997-1999).....	46

TABELLER

Tabell 1. Deskriptiv statistikk og Cronbachs Alpha (α).....	53
Tabell 2. Deskriptiv statistikk og fordeling på kjønn og alder	53
Tabell 3. Gjennomsnittlig forskjell hos kjønn i inv. I antisosial og kriminell atferd	55
Tabell 4. Sammenheng mellom lav selvkontroll og antisosial og kriminell atferd	63
Tabell 5. Sammenheng mellom mulighet og antisosial og kriminell atferd.....	63
Tabell 6. Sammenheng mellom lav selvkontroll/mulighet og antisosial og kriminell atferd..	63
Tabell 7. Korrelasjoner fordelt på kjønn (gutter under og jenter over diagonalen)	64
Tabell 8. Gjennomsnittlig forskjell hos kjønn i lav selvkontroll og mulighet.....	64
Tabell 9. Stegvis hierarkisk regresjonsanalyse, avhengig variabel: kriminell atferd.....	65
Tabell 10. Stegvis hierarkisk regresjonsanalyse, avhengig variabel: antisosial atferd	66

ABSTRACT

In "A general theory of crime", Michael R. Gottfredson and Travis Hirschi (1990) presented a theory that criticised the prevailing sociological, psychological, biological and economical models of criminality. They presented an argument in favour of examining the actual definition of criminality instead of criminals, and ended up with "acts of force or fraud undertaken in pursuit of self-interest".

Consequently, in this theory, most criminal actions are regarded as the result of a drive to attain immediate and short-term fulfillment, and consist of spontaneous, risky actions that the perpetrators often find stimulating, but which require little or no planning. Criminality is thus linked to general antisocial behaviour through sharing the same criteria, rather than regarded as a set of distinct behaviours, each with their own motivation.

This has important consequences for the study of criminality. Due to the inability of modern positivism to explain generally known and accepted facts about criminality, Gottfredson and Hirschi argued that if we left this substantive positivism we would gain a more accurate description of criminality. They isolated two important factors for criminal behaviour: a. low self-control and b. opportunity. Additionally they found a third factor, gender, which they attributed to differences in parenting styles.

Using data from the New Bergen-project (1997-1999), where several of the variables in this project deal with low self-control, opportunity and contain demographic data such as gender and age, it was possible to test the general theory of crime empirically. It was decided to test for whether or not low self-control is a predictor for antisocial and criminal behaviour independent of other facts such as sex, age, opportunity and being friends with antisocial people. Additionally we looked into whether or not the effect of low self-control on antisocial and criminal behaviour is moderated by opportunity. Finally, these findings are discussed in light of findings in criminality among people who are diagnosed with ADHD.

SAMMENDRAG

I "A general theory of crime", presenterte Michael R. Gottfredson and Travis Hirschi (1990) en teori som kritiserte de rådende sosiologiske, psykologiske, biologiske og økonomiske modellene for kriminalitet. De mente at man måtte se kritisk på definisjonen til kriminalitet i stedet for kriminelle og endte med definisjonen "acts of force or fraud undertaken in pursuit of self-interest".

Dermed blir kriminelle handlinger ansett som resultatet av søken etter øyeblikkelig og kortsiktig tilfredsstillelse og består av risikofylte, spontane handlinger som utøverne ofte finner stimulerende. Dermed knyttes kriminalitet derfor opp mot generell antisosial atferd siden de deler de samme kriteriene.

Dette har en del viktige konsekvenser for studiet av kriminalitet. Gottfredson og Hirschi mente at de greide å isolere to viktige faktorer for kriminell atferd: lav selvkontroll og mulighet. I tillegg fant de en tredje factor, kjønn, som de forsøksvis forklarer med forskjeller i oppdragelsesstil mellom gutter og jenter.

Jeg brukte data fra det Nye Bergensprosjektet (1997-1999), hvor flere av variablene i dette prosjektet berører lav selvkontroll, mulighet og inneholder relevante demografiske data som kjønn og alder. Dette gjorde det mulig å teste den generelle teorien for kriminalitet empirisk. Det ble derfor forsøkt å teste hvorvidt lav selvkontroll er en predictor for antisosial og kriminell atferd uavhengig av andre faktorer som kjønn, alder, mulighet og vennskap med antisosiale venner på antisosial og kriminell atferd. I tillegg så jeg på hvorvidt lav selvkontroll sin effekt på antisosial og kriminell atferd modereres av mulighet. Endelig så ble disse funnene problematisert ved å diskutere dem opp mot funn i kriminalitet blant mennesker som er diagnostisert med ADHD og de biologiske implikasjonene dette har for vår forståelse av begrepet lav selvkontroll.

INNLEDNING

1.1. Bakgrunn: sosial kontroll og individuelle forskjeller

På midten av 1990-tallet innledet Rudy Giuliani i New York, inspirert av ”det knuste vinduet teorien” en nulltoleransepolitikk mot kriminalitet. Teorien predikterte at kriminaliteten i områder med signaler på manglende sosial kontroll (knuste vinduer etc.), ville være større selv når man kontrollerte for den sosioøkonomiske statusen til området (Wilson & Kelling, 1998, s. 30-31).

Giuliani mente at om man slo ned på småkriminalitet, slik som prostitusjon så vel som graffiti, så ville også større kriminalitet forsvinne som følge av at de kriminelle ville få en økt følelse av monitorering. Etter et år og betydelig innsats fra politiet gikk den generelle kriminalitetsraten ned med 44%. Fra å ha vært en av de farligste byene i verden, er New York nå relativt trygt å ferdes i siden mordraten hadde blitt senket med 70% (BBC NEWS, 1999).

Dette inspirerte en empirisk uttesting av teorien ledet av Kees Keizer, Sigwaart Lindenberg og Linda Steg. Man tok utgangspunkt i et område hvor det var lav kriminalitet på forhånd. Deretter forsøpelt og spredte man graffiti på områdets busstasjon. Kriminaliteten steg etter dette betraktelig i området. Når man fjernet graffiti og forsøplingen gikk den ned. Dette ble gjentatt flere ganger med de samme resultatene (Keizer et al, 2008).

Mulighet som følge av manglende monitorering eller sosial kontroll er med andre ord en betraktelig faktor i kriminelle handlinger. En del av kriminologien og spesielt den klassiske tilnærmingen har derfor i stor grad fokusert på denne variabelen (Gottfredson & Hirschi, 1990). Men hva er det som skiller personer som begår kriminelle handlinger fra de som ikke gjør det? Alle mennesker begår jo ikke kriminelle handlinger selv om muligheten byr seg.

Det faktumet at forskning viser høy resividitet blant kriminelle (Bukten & Bendixen, 2006; Crow, 2004; Gjertsen, 2008; Herrnstein & Murray, 1991; Smith, Groggin, Gendreau,

2002) til tross for intervensjoner, tyder på vedvarende trekk som den kriminelle populasjonen har som resten av den ikke deler i like stor grad.

I prosjektet "Dangerous Thoughts" erklærte den kjente psykologen Steven Pinker i 2006 den "farlige ideen" at folkegrupper er utrustet med forskjellige evner og temperament. Han refererte (Pinker, 2006) blant annet til det kontroversielle metastudiet The Bell Curve (Herrnstein & Murray, 1994) som viste at disse forskjellene hadde stor betydning ikke bare for fremtidig karriere, men også spesielt hvorvidt den var på rett side av loven eller ikke. Man har med andre ord funnet mange forskjellige indikatorer på forskjellige individuelle variabler som sammenfaller med kriminalitet, ikke minst IQ (Herrnstein & Murray, 1994; Rushton, 1997; Gottfredson & Hirschi, 1990), og man vet at barn som er diagnostisert med ADHD, har en større sjanse for å begå antisosiale handlinger generelt og kriminelle handlinger enn andre mennesker. Faktisk har det blitt påstått at opp til 1/3 av norske innsatte kan diagnostiseres med ADHD (Gjertsen, 2008).

Med andre ord er individuelle forskjeller i forhold til kriminalitet et velablert empirisk funn. I midlertid gjenstår fremdeles spørsmålet om hvilke variabler som er utslagsgivende for at noen begår kriminelle handlinger når man har muligheten, mens andre ikke gjør det. Ikke minst som Pinker (2002; 2006) og andre (Gottfredson & Hirschi, 1990; Herrnstein & Murray, 1991; Rushton, 1997) påpeker, er det kontroversielt hvorvidt dette er medfødt eller ikke.

Som vi skal se så avhenger svaret på dette i stor grad av hvilken tilnærming man har hatt til kriminologien som et fagfelt (Gottfredson & Hirschi, 1990).

1.1.1. Kriminologien, et fagfelt i utvikling

Kriminologien har som alle andre fagfelt vært under konstant utvikling (Lilly, Cullen & Ball, 1995; Clarence, 1959). Det er vanlig at den deles inn i to motstridende tradisjoner: en klassisk og en positivistisk tilnærming, hvor den første tilnærmer seg selve den kriminelle

handlingen og den andre den kriminelle personen. (Gottfredson & Hirschi, 1990; Jeffery, 1978; Lilly, Cullen & Ball, 1995).

Den klassiske tilnærmingen er identisk med det som kalles den førvitenskapelige tilnærmingen (Gottfredson & Hirschi, 1990:47) og var i stor grad fokusert på en induktiv tilnærming, hvor man arbeidet med å utvikle teoretiske modeller for å forstå kriminalitet. Den positivistiske tilnærmingen ble startskuddet for det vitenskapelige studiet av kriminalitet. Som en motreaksjon på den klassiske tilnærmingen fokuserte man på en deduktiv forståelse av kriminaliteten, hvor man studerte ulike faktorer som påvirket kriminelle handlinger (Gottfredson & Hirschi, 1990; se også Lilly, Cullen & Ball, 1995).

I begynnelsen fokuserte den klassiske tilnærmingen på å skape en generell teori for menneskelig atferd, men etter hvert kom den til å fokusere eksklusivt på statlig kriminalitetsprevensjon (Lilly, Cullen & Ball, 1995). Resultatet ble en definisjon av kriminalitet som lovbrudd (Clarence, 1959:4). En slik tautologi hvor definisjonen på kriminalitet blir atferd som bryter loven, har ledet til en del legitim kritikk av tradisjonen. Spesielt det at den mistet en del av det bredere spekteret, spesifikt handlinger som er analoge med kriminelle handlinger i forhold til sosiale reaksjoner og identisk i forhold til effekten har mottatt kritikk blant annet fra Gottfredson og Hirschi (1990).

Den positivistiske kriminologien tilnærmet seg fenomenet med en generell forskningsmetode, men så lenge den var uten en teori om hva kriminalitet var og kunne gi det en avhengig variabel, måtte den i begynnelsen akseptere den klassiske tilnærmingens utgangspunkt. Den atferden som den klassiske tilnærmingen ignorerte som følge av sin politiske definisjon av kriminalitet, grupperte de etterhvert som de utviklet seg som en vitenskapelig disiplin under begrepet "avvik." Mangelen på en teoretisk tilnærming har allikevel gjort til at de ikke har vært i stand til å trekke linjer mellom ulike atferdsvariabler og

resultatet har vært atferdsspesifikke teorier og å behandle korrelasjonene mellom avvik og kriminalitet som årsak og effekt (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Med andre ord utviklet positivistene en tilnærming hvor avvikene hos den kriminelle forårsaket kriminelle handlinger. Et av poengene til Gottfredson og Hirschi (1990) har derfor vært å forene variablene avvik og kriminalitet under en felles og generell teori om kriminalitet og dermed akseptere nødvendigheten av å utvikle en grunnleggende teori om kriminalitet slik den klassiske tilnærmingen opprinnelig gjorde.

Den aksepterer imidlertid ikke den politiske konstruksjonen av begrepet kriminalitet og søker således å presentere en teori som opphever skillet mellom de to tradisjonene og en tilnærming som er forenelig med funnene til den positivistiske tradisjonen. For at dette skal være mulig var de allikevel nødt til å modernisere den klassiske forståelsen av kriminalitet, slik at den produserer en vitenskapelig snarere enn en politisk konstruert avhengig variabel kalt kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

1.2. Den previtenskapelige klassiske tilnærmingen

Gottfredson og Hirschi (1990) definerte kriminalitet som “acts of force or fraud undertaken in pursuit of self-interest”. Med andre ord ble kriminalitet ansett som handlinger hvor tvang eller bedrageri begått for å oppnå tilfredstillelse av sine interesser.

Om man således definerer kriminalitet som ”tvang og bedrageri” (Gottfredson & Hirschi, 1990), vil man innse at mennesker varierer i deres evne til å begå kriminelle handlinger. Dette har implikasjoner for hvordan vi skal måle kriminalitet rent empirisk, vår forståelse av relasjonen mellom kriminalitet og sosiale problemer.

For offentlig politikk i kriminalprevensjon er dette en tilnærming som i dag er i opposisjon til det rådende postmodernistiske paradigmet innen kriminologi (Gottfredson & Hirschi, 1990).

En del av disse tilnærmingene har funnet selve begrepet kriminalitet som en unødvendig konstruksjon og bør heller ses på som ”avvikende atferd.” Gottfredson og Hirschi (1990) sitt forsøk på å motarbeide denne holdningen har derfor vært å forsøke å skape en systematisk gjennomgang og forsvar av den klassiske tilnærmingen til kriminalitet.

Den klassiske forståelsen av kriminalitet slik den er representert av Thomas Hobbes Jeremy Bentham og Cesare Beccaria (Lilly, Cullen & Ball, 1995), var opprinnelig påvirket i stor grad av opplysningstidens forestillinger om den sosiale kontrakten, rasjonalitet og de gryende frie markedene (Henry & Lukas, 2009:xvii; Lilly, Cullen & Ball, 1995). Den tok utgangspunkt i en grunnleggende forståelse av menneskenaturen som best kan oppsummeres med Benthams erklæring om at ”mennesket er fra naturen underlagt herredømmet til to fyrster, smerte og nytelse” (Bentham sitert i Gottfredson & Hirschi, 1990:5).

1.2.1. En klassisk modell for den menneskelige atferden

Menneskelig atferd forstås dermed som den selviske søkenen etter nytelse og unngåelse av smerte (Lilly, Cullen & Ball, 1995). Kriminalitet blir dermed almenne menneskelige handlinger som forsøker å oppnå nytelse og unngå smerte, og dette leder oss til tre grunnleggende antagelser om kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990):

1. Kriminalitet er ikke unikt med tanke på motivene som ligger bak handlingene.
2. Den vil alltid representere den universelle søkenen etter å unngå smerte og oppnå nytelse.
3. Mennesker er frie til å handle og oppfører seg rasjonelt når de begår kriminelle handlinger så vel som når de ikke gjør det. Fra naturen er det ikke mennesket gitt å underordne sine egne ønsker til fellesskapet eller andre mennesker generelt.

Dette gir oss en forståelse av at kriminelle handlinger vil alltid forekomme i de tilfellene hvor nytelsen overgår smerten. Dermed forårsakes eller hindres kriminalitet ved å gi

handlinger konsekvenser som resulterer i nytelse eller smerte. Bentham skilte derfor i sin opprinnelige generelle teori om kriminalitet fra 1789 mellom fire sanksjoner som vil hindre kriminalitet: fysisk, politisk, moralsk og religiøs (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Fysiske sanksjoner er de som naturlig og automatisk forekommer fra naturen av. Libertinsk atferd vil til eksempel resultere i kjønnsykdommer, mens misbruk av narkotika vil lede til minsket generell mental og fysisk helse. (Gottfredson & Hirschi, 1994:3-5).

Således kan man se at et menneske ved å observere seg selv og sitt forhold til naturen, vil kunne se hvordan handlingene hans bryter de naturlige lovene for mennesket. Disse sanksjonene kommer naturlig og av seg selv gjennom årsak og effekt uten at man trenger en stat, andre mennesker eller en Gud for å håndheve dem. Man kan si at det er selve naturlovene som håndhever dem (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Om et menneske bruker makt for å oppnå det han ønsker, øker han dermed også samtidig risikoen for å bli skadet (Gottfredson & Hirschi, 1994). Men dette begrenser seg ikke alene til mennesker men også eiendom. Således stjeles sjelden større elektriske apparater, ting som krever spesialisert kunnskap for å operere, eller som ligger på områder som er utilgjengelig for unge mennesker. Kriminalitet blir derfor av naturen av naturlig begrenset i henhold til det klassiske synet på kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

I prinsippet så er ikke disse sanksjonene annerledes enn de andre sanksjonene enn i styrke. Naturlige sanksjoner synes å ha en styrke som gjør livet til en kriminell kort, brutalt og stygt i forhold til de ikke-kriminelle. De naturlige sanksjonene mot lovlig atferd er derimot som regel akseptable for den normalt oppegående personen (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Politiske sanksjoner er de som er politisk vedtatt gjennom statlige organer, Et eksempel på dette er rettsforfølgelse og straffutmålinger som følge av at man bryter kriminalloven. I motsetning til fysiske sanksjoner krever disse i likhet med de to siste, en aktiv inngripen for at de skal kunne fungere som sanksjoner (Geis, 1955).

Bentham utviklet derfor sin teori med tanke på å reformere et lovsystem (Lilly, Cullen & Ball, 1995:22), som han anså som brutalt og ineffektivt (Gottfredson & Hirschi, 1990). Han søkte med teorien å rasjonalisere statlige sanksjoner og gjøre dem mest mulig effektive slik at kriminaliteten minsket. Teorier som har klassiske bånd, har derfor tradisjonelt vært nært forbundet med å søke å reformere lovgivning og politiske sanksjoner som danner den sentrale komponenten i å begrense kriminalitet i disse teoriene (Becker 1974).

Dimensjonene til de politiske sanksjonene består av sikkerhet, styrke (grad og lengde) og graden av øyeblikkelighet. Etter hvert begynte Bentham eksklusivt å fokusere på politiske sanksjoner og utviklet dermed grunnlaget for statsvitenskap i stedet for å fokusere videre på kriminologi (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Moralske sanksjoner er sosiale funksjoner og prosesser slik som isolering og fordømmelse fra ens medmennesker hvis moralske normer man har brutt. Bentham anså reaksjonen fra ens medmennesker som en av de viktigste kildene til å begrense kriminalitet, siden de var den viktigste kilden til nytelse og smerte (Geis, 1955).

Allikevel skilte man ikke på den tiden mellom lovlige og moralske sanksjoner, og Bentham refererte derfor til ”populær sanksjon” som belønning eller straff av atferd. Moderne kriminologer med bånd til den klassiske skolen tenderer derfor til å ignorere effekten av moralske sanksjoner på kriminalitet, slik som den økonomiske positivistiske skolen, mens sosiologene rangerer moralske sanksjoner over de politiske (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Religiøse sanksjoner er de som er gitt av guddommelig inngripen, slik at man frykter å havne i helvete som følge av at man synder mot Guds lov (Geis, 1955). Som følge av den stadig mer innflytelsesrike positivismens a priori antagelse om at guddommelig inngripen ikke eksisterer, har de religiøse sanksjonene før nylig blitt ansett som et legitimt forsøksemne, selv om det har eksistert antagelser om at religiøse mennesker er generelt mer lovlidige enn

ikke-religiøse ganske lenge (Gottfredson & Hirschi, 1990). Blant de fire sanksjonene regnes spesielt denne sanksjonen som ineffektiv.

En argumentasjon for hvorfor den er ineffektiv, kan vi finne hos filosofen Friedrich Nietzsche, som forutsa det han kalte avgudenes ragnarok. Nesten all vestlig moral argumenterte Nietzsche (2010) hadde sin genealogi i kristendommen og var opprettholdt av dens Gud. Siden Gud i stadig større grad er død i mennesket, lever han videre kun gjennom verdiene våre. Disse verdiene vil som følge av at fundamentet for dem er tatt vekk sakte eroderes til de erstattes av nihilisme (Nietzsche, 2008). Her kan det godt tenkes at religiøse sanksjoner hadde en større effekt, mens troen på Gud, himmel og helvete ennå var aktive bærebjelker i menneskers tilnærming til moral og etikk.

Til tross for disse antagelsene fant Hirschi og Stark (1969) når de kontrollerte for tro på det overnaturlige (det vil si religiøse sanksjoner), at moral og etikk korrelerte med menighetsdeltagelse. De fant ingen slik korrelasjon på lovlidighet eller en gang variabler slik som sosial kontrol. Dette stemmer også overens med Ahmadi med kollegers (2011) funn i Iran. En av årsakene til at religiøse sanksjoner er virkningsløse, kan være faktumet at til tross for at den kriminelle tror at de eksisterer og er virkningsfulle, så kommer straffen som regel veldig langt frem i tid i de tilfellene det er helvete man truer med.

Gottfredson og Hirschi (1990) påpeker at et av de verdvarende trekkene ved kriminalitet er selvkontroll. Nært forbundet med dette begrepet er oppmerksomhet og konsentrasjonsevne i den mest brukte intelligenstesten, WAIS-IV (Weiss, Saklofske, Coalson, Raiford, 2010) og det er ikke umulig å tenke seg at de kriminelle rett og slett ikke er i stand til å utsette selvtilfredstillelse når sanksjonene kommer såpass langt frem i tid.

The Bell Curve (Herrnstein & Murray, 1994) argumenter til eksempel for at siden mennesker med lav IQ er disproporsjonalt representert blant de kriminelles rekker så må lovgivningen forenkles og straffen gjøres mer øyeblikkelig for at sanksjoner skal ha noen

effekt. Allikevel så viste en metastudie (Johnson, De Li, Larson, McCullough, 2000) generelt et inverst forhold mellom religiøsitet og kriminalitet. Bildet er med andre ord ikke helt entydig når det gjelder religiøse sanksjoners effekt.

1.2.2. Oppsummering og kritikk av den klassiske tilnærmingen

Interessant nok skiller ikke Benthams forståelse av kriminalitet, om vi tar den bokstavelig, mellom kriminelle og ikke-kriminelle handlinger. Atferd styres av smerte og nytelse, enten atferden er kriminell eller ikke. Således er det gamle skillet mellom avvik og kriminalitet fjernet om man aksepterer denne teoretiske forutsetningen i stedet for den politiske, som både den klassiske og positivistiske tilnærmingen etterhvert lente seg på.

Sanksjonene er således kun viktig i forhold til den beskrivende karakteristikken av atferden det er snakk om (politisk: lovbrudd og lovlidighet; sosial: konformitet og avvik; religiøs: synd og gudfryktighet; fysisk: forsiktighet og uforsiktighet) og har således ingen forklarende årsakssammenheng (Gottfredson & Hirschi, 1990).

I den generelle teoren om kriminalitet ligger det i stedet to underliggende og felles elementer til alle disse atferdene, enten det gjelder lovbrudd (politisk), avvik (sosialt), synd (religiøst) og uforsiktighet (fysisk): selvkontroll og mulighet. Disse gir seg uttrykk i tre dimensjoner, sikkerhet, alvorlighetsgrad og grad av øyeblikkelighet. Gitt at dette er sant, vil man kunne forutsi at kriminalitet generelt vil kreve lite planlegging. Det vil være liten grad av tid passert mellom tanken har streifet individet frem til det har utført den, og handlingen vil i stor grad utføres i nærmiljøet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

I den tradisjonelle klassiske forståelsen av kriminalitet vil en stat kunne kontrollere kriminalitet ved hjelp av strenghet og øyeblikkelighet (Gottfredson & Hirschi, 1991). Dette er også noe vi finner argumentert hos Herrnstein og Murray (1994), men Gottfredson og Hirschi

(1990; 1994) mener dette tegner et drakonsk bilde av lovgivning og rettsforfølgelse som ikke er kompatibelt med moderne liberale demokratier.

Den positivistiske tilnærmingen derimot feiler i den forstand at den mener at straff ikke vil ha noen virkning. Gottfredson og Hirschi (1990) mener begge disse tilnærmingene er naive og fremsetter således sin egen generelle teori om kriminalitet som moderniserer og forener den klassiske og positivistiske tilnærmingen (Nakhaie et al, 2000). Vi må derfor også innom den positivistiske revolusjonen innenfor kriminologien.

1.3. Den Positivistiske tilnærmingen til kriminalitet

Med inntoget av Charles Darwins "The Origin of the Species" i 1859, "The Descent of Man" i 1871 og "The Expression of Emotions in Man and Animals" i 1872, ble det lagt et grunnlag for en moderne og positivistisk tilnærming til vitenskap og regnes derfor av mange som slutten på den pre-vitenskapiske tilnærmingen (den klassiske) til menneskelig atferd (Barak, 2007; Gottfredson & Hirschi, 1990; Dawkins, 1998; Lilly, Cullen & Ball, 1995).

Før dette ble ulike proposisjoner slik som at mennesket hadde fri vilje og ens evne til å velge utfall ut i fra en rasjonell betraktning over kostnadene i form av smerte og oppnåelsen av nytelse involvert tatt for gitt. Disse la således grunnlaget for den klassiske tilnærmingens induktive fremgangsmåte, hvor man konseptualiserte en teori om kriminalitet. Etter Darwin ble dette synet ofte ikke lenger sett på som holdbart innenfor kriminologien (Gottfredson & Hirschi, 1990), og menneskelig atferd i likhet med dyrenes ble ansett som et resultat av de samme naturalistiske lovene som ellers i naturen i stedet for fri vilje og rasjonelle valg.

Derfor tok den positivistiske kriminologien kun utgangspunkt i de empiriske fenomenene assosiert med kriminalitet. Som vi har sett, hadde den klassiske tilnærmingen store problemer i form av at de lot andre få definere den avhengige variabelen deres, enten staten i form av kriminalitet, religion i form av synd eller kultur i form av normbrudd etc. (Barak, 2007). Det

nye positivisistiske givet hadde ikke disse problemene, men fikk sine egne problemer i form av at de manglet en generell teori som kunne danne et rammeverk for å katalogisere og forstå de empiriske funnene de kom frem til (Gottfredson & Hirschi, 1990).

1.3.1. Den biologiske positivismen

Det er ikke overraskende at den første tilnærmingen som vokste frem var nært beslektet med Darwins teori. Dette var en biologisk forklaringsmodell på menneskets handlinger og i dette tilfellet kriminalitet. Man hadde helt siden Galton begynte å forske på emnet (Herrnstein & Murray, 1994) funnet en hel rekke biologiske variabler som korrelerte meget sterkt med kriminelle handlinger. De fremste av disse er intelligens som generelt er den variabelen som hele tiden har korrelert kraftig med kriminalitet i et inverst forhold. (Gottfredson & Hirschi, 1990).

En av de første positivistene som tilnærmet seg kriminalitet var Cesare Lombroso (Lilly, Cullen & Ball, 1995), en lege som begynte etter eget utsagn å interessere seg for studiet av kriminalitet etter at han oppdaget en anomali i en kriminell sin hodeskalle (Barak, 2007). Synet hans representerer et markant skille i italiensk kriminologi, hvor man gikk vekk fra den klassiske skolens ideer (Bradley, 2010). Lombrosos teori om kriminalitet erklærte ganske enkelt at kriminelle var eksempler på tidligere utviklingsstadier som mennesker ellers hadde forbigått (Gottfredson & Hirschi, 1990; Lilly, Cullen & Ball, 1995) og han har ofte blitt kalt for kriminologiens far (Lilly, Cullen & Ball, 1995:23).

Etter hvert endret Lombroso sitt syn på at forskjellene mellom kriminelle og ikke-kriminelle skyldtes kun evolusjonære prosesser og begynte å inkludere flere miljøvariabler (Lilly, Cullen & Ball, 1995:24). Statistikken han kjente til tillot ham ikke behandle kriminalitet som et resultat av potensielle forskjeller mellom lovbrøyttere. I stedet måtte han som følge av mangel på en grunnleggende teori som forklarte kriminalitet, ta utgangspunkt i

og gruppere variablene i klustre ut i fra de tradisjonelle divisjonene i den sosiale og naturlige verden, slik som meteorologisk, geologisk, antropologisk, demografisk etc. men var ute av stand til å vekke mellom dem (Gottfredson & Hirschi, 1990:48).

Hvert eneste kluster fikk derfor sitt eget unike felt og ble ansett som uavhengig fra de andre med sine egne regler og forutsetninger. Resultatet sier Gottfredson & Hirschi (1990:49) er at positivismen naturlig leder til en økende mangfoldiggjøring av flerfaktors konklusjoner, som leder automatisk til disiplinære disputer som de ikke er i stand til å løse som følge av at de mangler en teori. Dette manifesterer seg i en orientering som er mer opptatt av å finne empiriske data til sine disipliner enn å forstå naturen til dem.

Som følge av sin mangel på teori (Gottfredson & Hirschi, 1990) måtte de biologiske positivistene ta utgangspunkt i statens definisjoner. Det vil si at en kriminell er en som bryter lovene staten har skapt for å regulere individers sameksistens (Lilly, Cullen & Ball, 1995).

Som følge av denne definisjonen møtte man på flere problemer i forsøkene på å beskrive forskjeller mellom kriminelle og ikke-kriminelle, innkludert at det faktisk er forskjeller mellom kriminelle. Bortsett fra det åpenlyse at det var forskjeller i type kriminalitet kriminelle begikk, var de heller ingen homogen gruppe om man målte dem ut i fra viktige karakteristikk man antok skilte dem fra ikke-kriminelle (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Lombrosos teori om kriminalitet tok derfor utgangspunkt i at kriminelle hadde en rekke nedarvede trekk som skilte dem fra de som ikke begikk kriminalitet, førte til at han fant store forskjeller mellom kriminelle som ikke passet inn i denne teorien. Han delte derfor kriminelle opp i undergrupper som skulle forklare disse forskjellene (Lilly, Cullen & Ball, 1995). Siden positivistene ikke hadde noen god konsepsjon om kriminalitet unntatt det staten til enhver tid gjorde ulovlig, endte de opp i en uendelig typologisering for å tilpasse funnene sine definisjonen på kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

De biologiske positivistene fant mange forskjeller mellom kriminelle og ikke-kriminelle, blant annet hos prevalensen av epilepsi, alkoholisme, seksuell promiskuitet og fremst av alt intelligens, men problemene vedble. Uten en klar formulering av den avhengige variabelen kriminalitet, var de dømt til en endeløs søken blant uavhengige variabler som anatomiske, fysiologiske og konstitusjonelle forskjeller (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Den biologiske positivismen har til tross for disse problemene beholdt noe av sin popularitet den dag i dag. Mednick (1987) slo fast i et tvillingstudie at det var uomtvistelig at nedarvede trekk kunne forklare deler av den kriminelle variansen. Han hadde tidligere gjort et pilotstudie hvor han sammenlignet adopterte barn av kriminelle fedre opp mot deres adoptivfar og påvist en svak om enn ikke signifikant forskjell til fordel for den biologiske faren (Mednick, 1977). I midlertid gikk forskjellen ned til en slik grad at Gottfredson og Hirschi (1990) mener det er meningsløst å prate om noen substantielt biologisk bidrag til kriminalitet, når de økte antall forsøkssubjekter i et forsøk på å finne en signifikant forskjell.

Lee Ellis hevdet også at adopsjonsstudier er det sterkeste beviset for en arvelig komponent i kriminalitet, men Gottfredson & Hirschi (1990) sin oppsummering av de viktigste studiene, er at de viser enten metodologiske svakheter eller minimale effekter. De mener ikke med dette at det ikke eksisterer noen biologisk påvirkning, men at den er minimal. De konkluderer med at selv med en sterk korrelasjon på .31 mellom far og sønns kriminelle handlinger, vil man være avhengige av et veldig stort antall subjekter for i det hele tatt å nå en statistisk signifikans, som likevel ville forblitt triviell (Gottfredson & Hirschi, 1990: 61).

Som vi har sett aksepterte den biologiske positivismen statens definisjon på kriminalitet (Lilly, Cullen & Ball, 1995). Det gjorde dem i stand til å studere forskjeller mellom den kriminelle og ikke-kriminelle populasjonene og dele de kriminelle i flere underkategorier ut i fra anatomiske, fysiologiske og konstitusjonelle variabler og en søken etter en predisposisjon til å begå kriminelle handlinger.

Den er deterministisk i den forstand at den erklærer at kriminelle handlinger skyldes faktorer som er utenfor kontrollen til individet. Til tross for det store forskningsprosjektet som ble påbegynt av Lombardo, er selv de beste funnene kun indikative på at arvelige faktorer muligens har en påvirkning på kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Etter hvert som den biologiske vitenskapen har videreutviklet seg, har den også økt vår forståelse for det biologiske grunnlaget til atferd. Til tross for dette har de teoriene som i all hovedsak fokuserer på læring og miljøvariabler, forblitt de mest populære innenfor kriminologien (Ellis, 2009). Grunnen til det manglende signifikante bidraget til kriminell forskning mener Gottfredson & Hirschi (1990:62) skyldes en manglende konseptuell forståelse av begrepet kriminalitet.

1.3.2. Den psykologiske positivismen

Den psykologiske tilnærmingen skulle egentlig ha et godt utgangspunkt til å unngå den klassiske tilnærmingens feilsteg, nemlig å binde seg til statens definisjon av kriminalitet. Den psykologiske tilnærmingen forsøkte å skape egne definisjoner basert på en teoretisk forståelse av kriminalitet, siden de var opptatt av å studere atferd og fokuserte på variabler slik som aggresjon, psykopatologi, vold og seksualitet etc. (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Moderne positivistisk psykologi sitt syn på kriminalitet som skapt av resultatene av forsterkning (Horney, 2009), er i tillegg i samsvar med Bentham's klassiske teori. Gottfredson & Hirschi (1990) mener derfor at det er overraskende at den positivistiske psykologien har bidratt såpass lite til kriminologien. De forklarer dette ved å henvise til måten den positivistiske psykologien behandlet variabler som aggresjon på.

Det er mange fordeler med å fokusere på aggresjon i kriminologien. For det første indikerer det et aktivt, selvdrevet og motivert dyr, samtidig som det gir mening hos en rekke disipliner: testosteron for biologen, frustrasjon for sosiologen og imitasjon for psykologen. I

tillegg er det lett å tenke seg at aggresjon henger sammen med kriminalitet, siden den indikerer forskjeller i tendensen i å bruke makt for å oppnå målene sine . Til tross for dette påpeker Gottfredson og Hirschi (1990) at man ble raskt klar over at aggresjon på flere måter er inkonsistent med kriminalitet.

Man har funnet sterke korrelasjoner mellom aggresjon og kriminalitet. Men om man aksepterer at aggresjon fører til at folk angriper i stedet for å trekke seg tilbake, bruker makt i stedet for list og utviser mot i stedet for tilbaketrukkethet, må man også anerkjenne at selv om aggresjon kan absorberes inn i det kriminelle begrepet, gjelder ikke dette omvendt. Dette skyldes at mye kriminalitet også består av unnvikende atferd. (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Faktumet er at funnene til den psykologiske positivismen viser at kriminelle utviser både mer ekstrovert så vel som introvert atferd. Dette indikerer at forholdet mellom aggresjon og kriminalitet ikke er fullt så enkelt. Når man i tillegg finner de samme trekkene i en og samme person og at kriminelle ikke pleier å spesialisere seg, sier det seg selv at dette er et problematisk. Dette har ført til en manglende substantielt bidrag fra den psykologiske positivismen til kriminalitet til tross for at de sosiale læringsteoriene har vært populære både innenfor sitt eget felt så vel som i sosiologien (Gottfredson & Hirschi, 1990).

En av grunnene til det manglende bidraget var at den sosiologiske tilnærmingen tidlig, erklærte eiendomsrett over begrepet. Psykologien var således lite villig og interessert i å kjempe om kriminalitetsbegrepet og valgte i stedet å fokusere på andre variabler. Dette ser vi av at fokuset var på forskjeller i IQ fra Goring og Goddard på begynnelsen av århundreskiftet, til Eyzenc (Gottfredson & Hirschi, 1991) og Herrnstein & Murray (1994) i moderne tid.

Men denne antagelsen om en grunnleggende forskjell mellom lovbrøtere og lovlige borgere er også tilfelle med andre variabler slik som etnisitet, klasse etc., mens kriminologien for det meste har antatt at disse korrelatene er tilfeldige (Gottfredson & Hirschi, 1990).

1.3.3. Den økonomiske positivismen

En av de to hovedtilnærmingene innenfor praksislogien (studiet av atferd), er økonomen Ludwig von Mises (2009) som definerte menneskelig atferd som rasjonelt drevet for å øke sin egen profitt. En slik tilnærming til kriminalitet synes derfor rent overfladisk å være i harmoni med Benthams klassiske formulering av kriminalitet som rasjonelle handlinger (Gottfredson & Hirschi, 1990), ikke minst siden han forkastet positivismen innenfor økonomien og vektla i stedet teoribygging (Mises, 2009)

Tanken er at mennesket er et rasjonelt dyr som søker å maksimere sin egen profitt. Således vil høy-risiko tagere ha en større sjans til å investere i illegitim virksomhet enn lav-risiko-tagere. Nøkkelen til å gjøre noe med kriminalitet ligger således i å øke sjansen for at man blir tatt og sanksjonene man ilegger de som begår kriminelle handlinger (Gottfredson & Hirschi, 1990). Med andre ord må målet med samfunnsreform være å øke risikoen slik at færre anser risikoen verdt i forhold til profitten man kan oppnå.

Den økonomiske teorien har søkt å forklare alt fra deltagelse i terrorisme (Iannacone, 2006; Benmelech & Berrebi, 2007) til vanlig kriminalitet, som tyveri. Gottfredson og Hirschi (1990) mener allikevel at det er et problem at empirien finner fakta som ikke stemmer overens med denne forståelsen av kriminalitet, blant annet når den påpeker den manglende effekten av sanksjoner fra myndighetene på de kriminelle. Iain Crow (2004) oppsummerer funnene med at mellom 50-60% av dømte kriminelle er dømt for nye forbrytelser innen to år er gått etter deres løslatelse, et funn som gjenspeiles i annen forskning på resivitet (Bukten & Bendixen, 2006; Gjertsen, 2008; Herrnstein & Murray, 1994; Smith, Groggin, Gendreau, 2002).

I tillegg har modellen også problemer i forhold til at den beskriver kriminalitet som et yrkesvalg (om enn illegitimt) som er sammenlignbare med andre legitime yrkesvalg. Generelt sett har ikke kriminelle muligheter for karriere gjennom spesialisering eller for vedvarende og

sikker inntekt. De reagerer heller ikke på fluktuasjonene i risiko skapt av byråkratene i det lovgivende og håndhevende samfunnet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Den jevne kriminelle personen er gjennomsnittlig rundt 17 år og antall kriminelle går ned med alderen. Han er ikke spesialisert og får som regel liten eller ingen fortjeneste ut av sine handlinger. I de tilfellene han er en ansatt så er som regel offeret den han er ansatt hos, noe som stemmer dårlig overens med økonomistenes ide om et karrierevalg som satser på høyrisikoaktiviteter for å maksimere sin egen profitt (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Til tross for at den økonomiske modellen hadde et godt utgangspunkt med at den er i harmoni med den klassiske tilnærmingen til kriminalitet, så går den i den samme fellen som mange av de andre positivistiske tilnærmingene, hvor den vektlegger de politiske sanksjonene i stedet for mer sannsynlige og kraftigere kausale faktorer (Gottfredson & Hirschi, 1990).

1.3.4. Den sosiologiske positivismen

Kriminologi har lenge vært domenet til sosiologien. Dens tilnærming til kriminologi var opprinnelig identisk med positivismens søken etter multiple faktorer, men en av modellene, sosial disorganisering perspektivet hadde sterke bånd til den klassiske teorien og kom som vi skal se til å bli Hirschis utgangspunkt for hans første kontrollteori (Gottfredson & Hirschi, 1990). Grunntankene til den klassiske teorien ble ansett som inkonsistent med sosiologiens grunnleggende antagelser og ble derfor raskt erstattet av andre tilnærminger. Den klassiske antagelsen om at individer handler selvisk og dermed ikke naturlig underlegger sine egne behov til kollektivet, ble derfor erstattet med at individer alltid handler i henhold til gruppenes behov. Denne retningen ble kalt det sosiale avviksperspektivet (Gottfredson & Hirschi, 1990) og ble som vi skal se utgangspunktet for Hirschis egen kontrollteori (Bartollas, 1985; Hirschi, 1969; Lilly et al, 1995).

Mens den klassiske skolen mente at sosialisering aldri kunne bli såpass komplett at man kunne unngå kriminalitet, antok avviksperspektivet at kriminalitet var resultat av sosialisering på tvers av normene ellers i samfunnet. Med andre ord skapte samfunnet kriminalitet gjennom å gjøre visse handlinger ulovlige. Denne sosiologiske relativismen brakte med seg to grunnleggende antagelser, den første at sosialisering alltid er komplett, siden mennesker ikke går på tvers av normene i gruppen de tilhører, og den andre var at gruppenormer kan variere i det uendelige. Dette gjorde denne teorien grunnleggende inkompatibel med den klassiske teorien (Gottfredson & Hirschi, 1990).

En annen retning, stressteorien, erstattet antagelsen om at selvisk atferd er naturlig og universell og dermed trenger ingen forklaring, med at man må anta sosiale kilder og motivasjoner som årsak til kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990), gjennom at stressorer øker sjansen for negative følelser slik som sinne og frustrasjon som igjen legger grunnlaget for kriminalitet (Agnew, 2009).

Den klassiske teorien fant i selvisk atferd en naturlig komponent som kunne forklare kriminell atferd, men med den sosiologiske positivismens inntog var dette et vanskelig syn å opprettholde. Om menneskene er naturlig sosialt må kriminalitet som i sin natur er usosial, være resultatet av unaturlige omstendigheter. Siden menneskene ble antatt å naturlig underordne sine egne behov til gruppen, måtte kriminalitet være resultatet av en motsigelse i de kulturelle idealene, som skaper frustrasjon som følge av at de er uoppnåbare med legitim virksomhet og dermed er kriminalitet løsningen (Gottfredson & Hirschi, 1990).

I Robert Mertons stressteori lå nøkkelen til å forstå kriminalitet i det amerikanske samfunnets kulturelle normer. Siden disse normene konsentrerte seg om å akkumulere et begrenset gode, velstand, skapte dette en stress-faktor eller frustrasjon. Merton påpeker således at selv om kriminalitet kun er en av mange muligheter som er åpne for mennesker, er ikke alle veiene like åpne for alle sammen (Lilly, Cullen & Ball, 1995:64).

Til eksempel mente han at middelklassen som er sosialisert til å opprettholde lover ikke har den samme tendensen til å begå kriminalitet, mens de lavere klassene har denne muligheten i langt større grad. Denne teorien har blitt veldig populær og mye forskning har blitt gjort på den. Den tar to ting for gitt. For det første forvirrer den sitt eget felt med kriminologien på samme måten som de andre positivistiske disiplinene. Hvor biologien vektla arvelige trekk, vektlegger sosiologien sosial klasse som den uavhengige variabelen for kriminalitet. For det andre søker den å identifisere og forklare spesialisering i kriminalitet på en måte som benekter tilstedeværelsen av predisponerende faktorer som skaper kriminalitet som dermed ville introdusert allsidighet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Problemet har allikevel vært at metastudier viser ingen sammenheng mellom klasse og kriminalitet, og Mertons teori har til tross for høy popularitet (Lilly, Cullen & Ball, 1995), endte opp med å bli avvist av minst et studie (Gottfredson & Hirschi, 1990:79). Gottfredson & Hirschi (1990) mener at grunnen til dens popularitet er at faget har blandet sammen sine egne interesser med kriminologien og forsvar for teorien deres blir således et forsvar av faget og har ført til ideologisk skyttergravskrig (se også Laub et al, 1991:1403-1404).

Merton introduserte fire forskjellige tilpassingsstrategier, innovatøren, flykteren, opprøreren og ritualisten (Lilly, Cullen & Ball, 1995:65), hvor spesielt de to første er relevante for kriminologien (Gottfredson & Hirschi, 1990). Innovatøren bryter lover for å oppnå velstand siden legitime veier har blitt blokkert for ham. Eksempler på dette er hvitsnippforbrytere, forskere som feilrapporterer data (Bolin, 2004) og røverbaronene (Lilly, Cullen & Ball, 1995:64), som alle som følge av det enorme kulturelle normpresset om å oppnå suksess, bryter lover.

Flykteren har gitt opp disse idealene og flykter inn i narkotika og alkoholisme. Dette har fått en del til å fremsette at kriminelle enten spesialiserer seg selv i narkotika eller vinningskriminalitet. Det faktumet at kriminelle ikke spesialiserer seg, men i stedet begår alle

typer kriminalitet er med på å vise hvordan Mertons teori er inkompatibel med de empiriske funnene vi kjenner om kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Sosialt disintegreringstradisjonen mente at kriminalitet ikke var et trekk ved personer, men grupper. Grunlaget for denne antagelsen var statistiske funn som indikerte spredningen av kriminalitet sett i forhold til geografi var stabile. Disse funnene ble bekreftet et århundre etter de opprinnelige funnene av Clifford Shaw og Henry McKay i Chicago i 1942. De fant store og stabile forskjeller over tid på variabler slik som kriminalitet, antisosial atferd, utdanning, barnedødelighet etc. og funnene har blitt brukt på forskjellige måter av forskjellige tilnærmelser innenfor den positivistiske sosiologien (Gottfredson & Hirschi, 1990:81).

Sosialt avviksperspektivet tok det til inntekt for den kulturelle overføringen fra en generasjon til den neste, av sosiale normer innenfor spesifikke demografiske grupper. Stressteorien mente at de var kompatible med at forskjellige demografiske områder reflekterer forskjellig mulighet til å oppnå de kulturelle normene om materiell velstand. Sosialt disintegreringsperspektivet mente derimot at dette reflekterte at forskjellige områder reflekterte forskjellige former for sosial kontroll, siden individer vil begå kriminelle handlinger om samfunnet rundt dem er ute av stand til å hindre dem i dette. Dette perspektivet er således en kontrollteori som greier å forklare funnene til den sosiologiske positivismen (Gottfredson & Hirschi, 1990:82) og dannet som vi allerede har nevnt grunnlaget for opptakten til Gottfredson og Hirschis generelle teori for kriminalitet. Det vil si Hirschis (1969) sosiale kontroll teori.

1.3.5. Oppsummering og kritikk av de positivistiske tilnærmingene;

Som vi har sett så mener Gottfredson og Hirschi (1990) at mangelen på en klassisk generell teori for kriminell atferd gjort til at de spesifikke forsøkene til positivismens

tilnærminger feilet. Mangelen på en teori som er uavhengig statlig definisjoner, har skapt en fragmentering blant de ulike tilnærmingene, uten mulighet for å løse disputtene.

I et forsøk på å fokusere utelukkende på empiriske funn har man søkt forskjeller mellom kriminelle og lovlydige uten at disse finner støtte i empiriske data. Den biologiske positivismen fokuserte på fysiologiske forskjeller, blant annet intelligens, men de klarer ikke sistnevnte å forklare forskjellene mellom kriminelle og lovlydige da de fleste kriminelle ikke har radikalt forskjellige hjerner som skiller dem fra lovlydige (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Den psykologiske positivismen fokuserte på aggresjon, psykopatologi og intelligens. Bortsett fra sistnevnte har man ikke funnet noen troverdige forskjeller mellom kriminelle og lovlydige. Selv om det finnes robuste funn hva gjelder intelligens og kriminalitet, forklarer ikke denne kriminalitet som utføres av mennesker med gjennomsnittlig eller høyere intelligens (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Den sosiologiske positivismen har fokusert på sosiale prosesser slik som læring eller kultur, men igjen greier den ikke å forklare mangelen på tilstedeværelsen av en kriminell kultur og det faktumet at svært mange som vokser opp hos foreldre som deltar i kriminelle handlinger, ikke blir kriminelle. Den forklarer heller ikke hvorfor at kriminelle handlinger i motsetning til det den hevder ved sosial læring, ikke trenger læring i det hele tatt da den per definisjon og som man også har funnet støtte i forskning, er handlinger som er enkle og krever liten planlegging (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Den økonomiske har fokusert på at kriminalitet er en rasjonell atferd for å oppnå vinning, men empiri viser at straff ikke fører til mindre gjentakelsesfare og kriminelle handlinger generelt kan ikke sies å erstatte vanlig lovlydig erhvervelse slik økonomiske teorier forutsetter (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Således begår alle de positivistiske tilnærmingene feilen i at de mistar sitt eget felt for emnet man studerer. Således er kriminalitet for psykologien en lært atferd, for sosiologien en

sosial atferd, for økonomien en form for økonomisk atferd for å maksimere profitt, mens den for biologien er en nedarvet atferd (Gottfredson & Hirschi, 1990:75).

Det er derimot verdt å merke seg at problemet deres ligger i at de benekter tilstedeværelsen av valg. Det vil si at de som positivistiske disipliner er deterministiske og dermed har vansker for å akseptere ikke-deterministiske variabler i analysen. Man bør også merke seg at selv om de fire retningene har hatt konseptuelle problemer, så betyr ikke dette at de statistiske funnene deres deler samme problemer eller at de ikke er kompatible også med andre faktorer. Gottfredson & Hirschi (1990) mener at alle disse handlingene deler visse likheter. Det vil si at de alle skaper kort-tids nytelse og lang-tids kostnad som i henhold til Bentham kan være av politisk, religiøs, fysisk eller sosial natur. Felles for dem alle blir da at den kriminelle velger kort-tids nytelse fremfor lang-tids nytelse.

Kort sagt så kan man si at selv om de positivistiske tilnærmingene har funnet klare empiriske resultater innenfor alle fire tilnærmingene, så greier de ikke å vekte disse mot hverandre. Siden de mangler en teori om kriminalitet og funnene ikke kan forklare samtlige kriminelle handlinger, blir man derfor nødt til å fragmentere tilnærmingene ved å behandle hvert eneste kluster som diskret og uavhengig av hverandre. Dermed får vi en biologisk, en sosiologisk, en psykologisk og en økonomisk forklaring på kriminalitet som alle antas å forklare forskjellige kriminelle handlinger. Fragmenteringen fortsetter ytterligere innad hver av disse disiplinene. Hver gang ender man med kriminelle handlinger som anses forskjellig fra andre kriminelle handlinger siden variablene de mener forårsaker dem ikke forklarer samtlige kriminelle handlinger. Mangelen på teori resulterer ytterligere i en manglende evne til å løse tvister når disse oppstår innad og utad disiplinene (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Gottfredson og Hirschi (1990) med sin generelle teori om kriminalitet derimot mener å ha lansert en teori som i klassisk forstand gir en tilnærming til kriminalitet og som i tillegg forklarer de faktiske empiriske funnene som positivismen har kommet frem til. De mener å ha

funnet underliggende faktorer som ligger til grunn for funnene man har kommet frem til og som samtidig forklarer hvorfor at disse overfladiske faktorene ikke kan forklare alle kriminelle handlinger.

1.4. Den generelle teorien for kriminalitet

I 1990 lanserte Gottfredson og Hirsch i en bok, *A General Theory of crime* (1990), hvor de tok et kraftig oppgjør med de sosiologiske, psykologiske, biologiske og økonomiske modellene for kriminalitet og en vektlegging av foreldrerollen i utviklingen av den nye vektleggingen av selvkontroll i motsetning til sosial kontroll (Cohen & Vila, 1998). Denne nye modellen var en videreutvikling av Hirschi sin tidligere modell som vektla sosial kontroll (Hirschi, 1969; Lilly et al, 1995) som den definerende variabelen for kriminalitet.

1.4.1. Hirschis kontroll teori

Hirschis første teori var en del av perspektivet til sosialt disintegreringstradisjonen og vektla sosial kontroll som hovedfaktor for kriminalitet. Selv om det skal nevnes at han påstår i ettertid at han gjorde dette som følge av det positivistiske hegemoniet innenfor kriminologien. Han mente at han ellers ikke ville fått innpass med sine teorier, til tross for at det eksisterte en hel amerikansk tradisjon som var relevant for studiet hans (Bartollas, 1985).

På 1960-tallet når han utviklet teorien sin, observerte han at sosiale institusjoner, som organisert religion, familien, utdannelseinstitusjoner og politiske grupperinger, tapte terreng mens den nye musikk- og narkotikakulturen samt borgerrettighetsbevegelsen aktivt oppfordret individer til å bryte sine bånd med konvensjonelle sosiale normer (Lilly et al, 1995:95). Hirschi følte at det mest fremtredende aspektet i dette årtiet var sammenbruddet av familieenheten og ikke manglende sosial organisering (Hirschi, 1969:83).

Således var Hirschi sin kontrollteori, langt mer sosiologisk enn psykologisk (Lilly et al, 1995), og han brukte en del tid på å forklare manglene ved disse teoriene før han introduserte sin egen kontroll teori. I stedet for å fokusere på individets personlighet som en kilde til kriminalitet, bestemte han seg i stedet for å vektlegge sosiale forhold som han grupperte under variabelen sosiale bånd (Hirschi, 1969:16).

Den aktive variabelen som skapte kriminalitet var således manglende sosiale bånd, og teorien erklærer ganske enkelt at kriminelle handlinger vil oppstå i den grad ens sosiale bånd til samfunnet for øvrig er svake eller ødelagte. Man trengte derfor ingen motivasjonelle faktorer slik som økonomiske for å bli kriminell, og det eneste kravet var fraværet av kontroll som igjen gjør at individet blir frigjort til å vurdere fordelene ved å begå en kriminell handling i motsetning til kostnadene som skapes ved de samme handlingene (Hirschi, 1969).

Hirschi (1969) presenterer fire variabler som sier noe om ens sosiale bånd til samfunnet for øvrig: tilknytning, hengivelse, involvering og tro. Tilknytning refererte til graden av tilknytning et individ føler overfor andre mennesker (Hirschi, 1969:18).

Hovedtilknytningene et individ har til samfunnet er primært foreldrene, fulgt av sine jevnaldrende, lærere, religiøse ledere og andre medlemmer av lokalsamfunnet.

Hengivelse er "the rational component in conformity" (Hirschi:1969:20) og refererer generelt til lovbrytende atferd. Når et individ vurderer å begå en kriminell handling, må det samtidig vurdere eventuelle tap av investering man har skapt i form av å følge konvensjonell atferd, slik som et godt ry, utdanning, familiebånd etc. Alle disse tingene risikerer han å tape en anseelig del av sin investering i om han bryter lover (Hirschi, 1969). Den sosiale kapitalen man har skapt over tid, vil således kunne anses som en forsikring for samfunnet om at individet er hengitt til konvensjonelle verdier.

Deltagelse i konvensjonelle aktiviteter er den tredje komponenten, involvering. Hirschi mente at så lenge et individ er involvert i konvensjonelle aktiviteter, så vil dette gjøre

det så opptatt at det ikke hadde tid til å ta del i normbrytende atferd (Hirschi, 1969: 187).

Dette er med på å underbygge viktigheten av å gjøre tilgjengelig konvensjonelle aktiviteter slik som fritidsklubber, sport, lekseklubber etc. som har dominert mye av forebyggende virksomhet i moderne samfunnsplanlegging (Lilly et al, 1995).

Troen, refererer til de fellesverdiene et samfunn har og som definerer når et normbrudd har skjedd (Hirschi, 1969). Tro er alle de meningene og inntrykkene som er avhengige av konstant sosial forsterkning, og et menneske er mer troende til å være konform til sosiale normer når han tror på dem (Lilly et al, 1995). Hirschi anerkjente derfor at individer har en tendens til å variere i hvor dypt og omfattende de tror på ting. Det er denne variasjonen som er med på å påvirke tendensen til kriminell atferd (Hirschi, 1969).

Denne fire-variabel forklaringen på kriminell atferd kom under en del kritikk. For det første forklarte de ikke alle former for kriminalitet, slik som såkalt hvitsnippsforbrytere. Det er ikke på grunn av at hvitsnippsforbrytere mangler arbeid som gir dem muligheten til å begå kriminalitet, men det motsatte. (Lilly et al, 1995). Bolin (2004:109) fant heller ingen direkte sammenheng mellom lav selvkontroll og juksing blant akademikere. I stedet predikerte holdninger graden av juksing og Bolin (2004:110) konkluderer at den generelle teorien for kriminalitet ikke stemmer så fremt man ikke tar andre variabler i betraktning.

En annen svakhet med modellen er at den er forvirrende. Siden Hirschi tenkte på den som en sosiologisk og ikke en psykologisk modell, har tilknytning blitt misforstått som styrken av et internt og emosjonelt bånd som kanskje kan vokse seg sterkere uten interaksjon. Hirschi tenkte heller ikke på dyp, intern hengivelse av seg selv til andre, sammenblandet emosjonelle bånd med involvering, eller indre tro med religiøs tro (Lilly et al, 1996).

Endog videre har empiriske tester gjort av andre kriminologer og sosiologer, ført til lite støtte. En undersøkelse (Thompson et al, 1984) viste at variasjonen av kriminell atferd forklares mer nøyaktig når rollen til kriminelle jevnaldrende innføres som en

tilleggsvariabel i Hirschi's modell. Funnene var mer representative for sosial læring eller differensiell assosiasjon enn det Hirschi selv hevdet.

Selv om denne kontrollteorien fremdeles har sine tilhengere i det moderne samfunnet, har den møtt mye kritikk, blant annet av Hirschi selv (Hirschi & Gottfredson, 1984). Dette ledet etter hvert til utviklingen av selvkontroll teorien som ble presentert i *A General Theory of Crime* (Gottfredson & Hirschi, 1990), som senere har erklært at det er ingen fundamental motsetning mellom de to teoriene (Akers & Sellers, 2009).

1.4.2. Selvkontroll teorien til Gottfredson og Hirschi

Selvkontroll teorien som Gottfredson og Hirschi (1990) lanserte i *A General Theory of Crime* er en videreutvikling av den opprinnelige utilitaristiske teorien som Hirschi lanserte tyve år tidligere. Hovedkonseptet er at selvkontroll er den generelle komponenten de kjente faktaene om kriminalitet kan forklares med (Gottfredson & Hirschi, 1990:85).

Den lave selvkontrollen skal derfor tjene som forklaringsmodell for kriminell atferd på samme måte som høy selvkontroll forklarer individers sannsynlighet til å delta i konvensjonell atferd (Akers, 1991). På samme måte som i "Causes of Delinquency" (Hirschi, 1969) påstår den generelle teorien (Gottfredson & Hirschi, 1990) at de tradisjonelle teoriene ignorerer kjente fakta ved kriminalitet, som at kriminelle handlinger begås i søken etter nytelse og unngåelse av smerte. Teorien er dermed på samme måte som Hirschi's (1969) opprinnelige kontrollteori en videreføring, og meget forenelig med den klassiske tilnærmingen til kriminalitet (Brownfield & Sorenson, 1993).

På grunn av dette antar Gottfredson og Hirschi (1990) at individer som begår kriminelle handlinger, også tar del i en rekke analoge handlinger. Disse handlingene, til tross for at de ikke er ulovlige, gir kun øyeblikkelig tilfredsstillelse og har langsiktige, negative konsekvenser. Eksempler på slike analoge handlinger er røyking, vedding, risikosex og

bryting av fartsgrenser. En av de tingene som fikk mindre betydning i den nye generelle teorien var sosiale bånd, som i Hirschi's (1969) tidligere teori er med på å minske sjansene for at man skulle begå kriminelle handlinger. Denne ble erstattet av selvkontroll som en faktor som ble internalisert før man er nådd alderen 8 år og er den som i all hovedsak avgjør hvor stor grad man er sannsynlig til å begå kriminelle handlinger (Grasmick et al, 1993).

Således påpeker teorien viktigheten av adekvat foreldrekontroll som fører til internalisering av selvkontroll. Det er dette som er med på å forklare forskjellene man finner i selvkontroll og således kriminell atferd mellom kjønn, rase og alder. Det er med andre ord forskjeller i oppdragelsesmåter som er utslagsgivende for forskjellene vi finner i graden av selvkontroll (Gottfredson & Hirschi,1990).

De påpeker også at den ikke er deterministisk i det at teorien ikke er ment å forutsi noen form for spesifikke handlinger, siden avvikende atferd i seg selv er impulsiv og opportunistisk. Således, så fremt at alle andre ting er like, vil lav selv-kontroll og svake bånd til samfunnet positivt og signifikant forutsi en hel rekke eksempler på avvikende og kriminelle atferd. Det er mangelen på disse to som gir muligheter til å legge forholdene til rette for at man kan uttrykke avvikende atferd (Polakowski, 1994).

1.4.3. Definisjon av og fire forutsetninger for kriminalitet

I stedet for å se på sosiologiske, psykologiske, biologiske og økonomiske modeller, velger de å se på hva begrepet kriminalitet innebærer og slutter seg om følgende definisjon, "acts of force or fraud undertaken in pursuit of self-interest" (Gottfredson & Hirschi, 1990:15). Denne definisjonen har fire forutsetninger (Cohen & Vila, 1998: 127-128):

1. forutsetning: All kriminalitet søker å tilfredstille vanlige og universelle drifter.

Kriminalitet er således ikke en unik form for atferd, og man kan heller ikke skille mellom ulike former for kriminalitet. I stedet må kriminalitet ses på som et utslag

av bakenforliggende variabler som også gir seg uttrykk i voldshandlinger og falskneri for å kunne tilfredstille sin egen-interesse.

2. forutsetning: Kriminalitet trenger ingen spesialisert trening eller læring, og hvert individ har en mulighet for å begå en slik handling. Med andre ord er det populære bildet vi har av den dyktige yrkeskriminelle feilaktig. Brorparten av kriminelle handlinger begås uten spesielt nøye planlegging og er et resultat av at den kriminelle ser muligheten til å tilfredstille sin egen-interesse øyeblikkelig gjennom voldshandlinger eller falskneri.
3. forutsetning: Fra naturen av er ikke mennesker innrettet til å underordne sine egne interesser til de gruppene de måtte tilhøre. Mennesket er et grunnleggende egoistisk vesen, og i den grad det underordner seg lover, regler og normer så skyldes det at det er i dets egen-interesse å gjøre dette.
4. forutsetning: Mennesker oppfører seg rasjonelt både når de begår og ikke begår kriminelle handlinger. Selv om man anses også av Gottfredson og Hirschi for å være fri til å velge hvorvidt en ønsker å delta eller ikke i en kriminell handling, trenger ikke nødvendigvis kriminalitet å være en nøye gjennomtenkt atferd. Tvert i mot er de fleste kriminelle handlinger som begås for å oppnå øyeblikkelig kort-tids tilfredstillelse, spontane, risikofylte og utrente handlinger som utøverne ofte finner stimulerende.

Kriminalitet henger dermed sammen med vanlig antisosial atferd i og med at de har de samme forutsetningene. Dette har som vi nevnte ovenfor, flere viktige følger for studiet av kriminalitet. Dette gjelder spesielt for den moderne positivistiske disiplinen som ikke er i stand til å forklare de generelle og aksepterte fakta om kriminalitet som den finner ved hjelp av sin egen metode. Dette grunnleggende positivistiske utgangspunktet fokuserer på årsakene til effekten på uavhengige variabler og har lite eller intet å si direkte om naturen til sine

avhengige variabler. Om man forlater dette grunnleggende positivistiske utgangspunktet, vil man derfor kunne få en bedre beskrivelse og forklaring av kriminalitet (Cohen & Vila, 1998).

1.4.4. Implikasjoner av kritikken av den positivistiske tilnærmingen

Kriminalitet kan derfor ikke anses som sosial atferd (sosiologisk). Den krever lite eller ingen læring (psykologisk), kan ikke bli nedarvet som et trekk (biologisk) og er for det meste ikke en form for økonomisk atferd (økonomisk). Som en erstatning for disse forklaringsmodellene trekkes to store og grunnleggende faktorer for kriminell atferd frem: lav selvkontroll og mulighet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Den lave selvkontrollen er hjørnesteinen til Gottfredsons og Hirschis teori (1990:86-97) og sier ganske enkelt at de som har lav selvkontroll, tenderer til risikofylte, impulsive, hensynsløse og lite gjennomtenkte handlinger. Disse trekkene har en tendens til å samle seg hos de samme menneskene og kan dermed brukes til å forklare kriminalitet og annen risikofylt atferd. Folk som har disse trekkene utfører en lang rekke forskjellige kriminelle handlinger uten å spesialisere seg. De samme menneskene har dessuten vansker med å finne og holde på jobber, venner, satse på langtidsforhold, holde sine langtidsfinansielle plikter og møte kravene til effektiv foreldreatferd (Cohen & Vila, 1998).

Dette i seg selv er noe av hovedpoenget i kritikken av de sosiologiske, psykologiske og økonomiske teoriene for kriminalitet, da denne type menneskers lave selvkontroll nettopp er med på å hindre at de bygger nære bånd til grupper, familie, har vanskelig for å lære etc. noe som skulle jobbe mot de årsakskategoriene man finner i sosiologiske, psykologiske og økonomiske modeller (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Dette skaper samtidig en rekke metodologiske implikasjoner, blant annet for longitudinelle studier som Gottfredson og Hirschi (1996) ikke mener er nødvendige, og de

paradoksale funnene som tilsier at selv om kriminell atferd blant ungdom er den beste prediktoren for fremtidig kriminalitet, synker kriminalitet med alderen.

1.4.5. Selvkontrollens genealogi

Gottfredson og Hirschi (1990) sin teori tilhører en generell trend innenfor kriminologien som ser etter årsakene til kriminalitet stadig tidligere i livsforløpet. Den er en videreføring av arbeidet til Glueck på femtitallet og Herrnstein i moderne tid (1983; se også Herrnstein & Murray, 1994), men postulerer ikke en genetisk eller biologisk komponent. I stedet postulerer man at årsaken ligger i småbarnsårene (Grasmick et al, 1993:6).

Den største bidragsyteren til utviklingen av en slik lav selvkontroll, som i stor grad begynner å formes i 8-årsalderen, mener Gottfredson og Hirschi er ineffektiv foreldreatferd (Gottfredson & Hirschi, 1990). Som effektiv foreldreatferd mener de å identifisere et minimum av 3 faktorer (Grasmick et al, 1993):

1. Adekvat monitorering: Det vil si at foreldrene har en oversikt over og tilstedeværelse i barnets liv. For å kunne utføre foreldrerollen på en adekvat måte er man også nødt til å ha en innsikt i barnets liv og dette kan man kun gjøre gjennom at man følger med i det barnet gjør til daglig.
2. Gjenkjennelse av avvikende atferd når den forekommer: Om adekvat monitorering er tilstede må de følges opp av evnen til å se antisosial atferd og å være klar over hva denne innebærer.
3. Rettferdig og konsistent straff når avvikende atferd forekommer: Når man har gjenkjent den avvikende atferden, er man til slutt nødt til å gi en straff som samsvarer med alvorlighetsgraden av normbrytingen og som tar utgangspunkt i en realistisk forståelse av barnets evne til å følge denne normen. Endelig er det meget

viktig at denne straffen er konsekvent, det vil si at hver gang foreldrene observerer denne avvikende atferden så mottar barnet straffen det er snakk om.

Dette gjør barnet i stand til å utsette tilfredsstillelse, være mer hensynsfull til andre, mer uavhengig, mer villig til å begrense sin egen atferd, og mindre sannsynlig til å bruke makt eller falskneri for å oppnå sine egne mål (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Når først lav selvkontroll er utviklet vil det i henhold til Gottfredson og Hirschi (1990) forbli et stabilt trekk gjennom resten av livet og være den avgjørende faktoren som forutsier ikke bare en økt sjanse til å begå kriminelle handlinger, men også gjøre det dårlig på skolen, mislykket ekteskap og problemer som arbeidstaker (Grasmick et al, 1993:7). Dette stemmer også godt overens med funnene til Glueck om at kriminell og antisosial atferd er stabile trekk over hele livet (Laub et al, 1991).

Grasmick med kolleger (1993) utviklet seks personlighetstrekk som komponenter i begrepet lav selvkontroll. For det første rapporterer Gottfredson & Hirschi (1990) at de med lav selvkontroll tenderer til å være ute av stand til å utsette selvtilfredsstillelse og i stedet respondere øyeblikkelig på stimuli de presenteres med. Dette korresponderer til begrepet impulsivitet som også har vært viktig i Hirschi sine tidligere studier (Grasmick et al, 1993).

For det andre tenderer de med lav selvkontroll til å forsøke å unngå komplekse oppgaver (Gottfredson & Hirschi, 1990), som Grasmick med kolleger (1993) operasjonaliserer til en preferanse for enkle oppgaver. For det tredje søker de med lav selvkontroll primært fysiske oppgaver og søker å unngå mentalt arbeid (Gottfredson & Hirschi, 1990), som kan oppsummeres som en preferanse for fysiske oppgaver (Grasmick et al, 1993). For det fjerde karakteriseres de med lav selvkontroll at de ikke er forsiktige, men at de i stedet søker ut kriminalitet fordi de finner det spennende (Gottfredson & Hirschi, 1990). Dette trekket samler Grasmick et al (1993) i begrepet risikosøking.

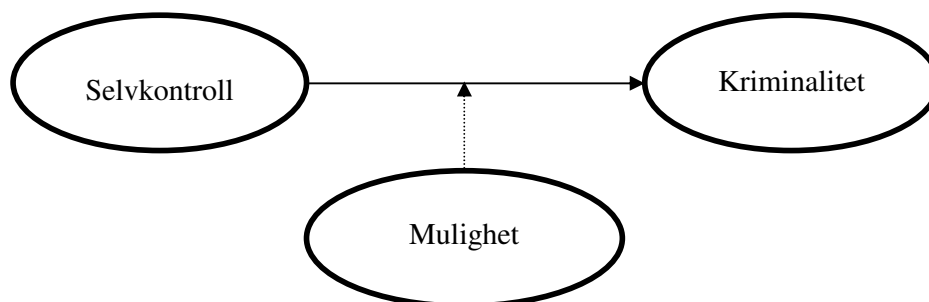
For det femte virker det som om de med lav selvkontroll har en mangelfull evne til å føle med andre mennesker (Gottfredson & Hirschi, 1990) og er med andre ord selvsentrerte (Grasmick et al, 1993). For det sjette har de med lav selvkontroll en begrenset evne til å tåle frustrasjon og har problemer med å møte konflikter med verbale i stedet for fysiske løsninger (Gottfredson & Hirschi, 1990) og er dermed temperamentsfulle (Grasmick et al, 1993).

Grasmick med kolleger (1993) påpeker at i operasjonaliseringen deres av lav selvkontroll så har de utelatt tre komponenter. Gottfredson og Hirschi (1990) vektlegger at de ikke trenger å ha akademiske eller manuelle evner, tenderer mot å ha liten suksess i ekteskap eller andre interpersonelle forhold og at de tar del i en rekke ikke-kriminelle handlinger som gir dem øyeblikkelig selvtilfredstillelse. Grunnen til at Grasmick med kolleger (1993) utelot disse tre komponentene var at den første i seg selv beskriver et trekk som de med lav selvkontroll mangler og som sådan ikke trenger å være en del av en operasjonalisering av begrepet. De to andre beskriver resultatene av lav selvkontroll snarere enn noe distinkt med det å ha lav selvkontroll (Grasmick et al, 1993).

Dessuten som Gottfredson og Hirschi (1990) påpeker så danner disse til sammen et enhetlig unidimensjonelt latent trekk og er ikke å anses som forskjellige former for lav selvkontroll. Med andre ord så vil en faktoranalyse av disse seks faktorene forventes å passe denne unidimensjonelle faktoren kalt lav selvkontroll (Grasmick et al, 1993).

Den andre faktoren er mulighet for å utføre en gitt kriminell handling. De som har lav selvkontroll, må ha en mulighet eller rom for å utføre sin kriminelle atferd. Det kan være seg at det ligger en veske på veien og ingen er i nærheten, eller en generell mangel på monitorering av atferd. Det vil si at sosial kontroll er mangelfullt tilstedeværende. Denne faktoren kan derimot ikke alene prediktere kriminell atferd da de som har høy selvkontroll, ikke ville utføre kriminelle handlinger selv om muligheten var der (Cohen & Vila 1998).

Det er hevdet at Gottfredson og Hirschi (1990) ikke definerte mulighet i like stor grad som lav selvkontroll (Grasmick et al, 1993), men man kan også tenke seg at selv om de modifiserte teorien og forlot sosiale bånd som hovedfaktor for å forklare variansen til kriminalitet, fungerer Hirschis (1969) opprinnelige kontrollteori som et greit utgangspunkt for en utdyping av hva som menes med mulighet. Vi får dermed følgende modell:

Figur 1. Den generelle teorien for kriminalitet

1.4.6. En tredje faktor: kjønn

Som en tredje faktor viser det seg at menn har større sannsynlighet for å utføre kriminelle handlinger enn kvinner. Dette forklarer Gottfredson & Hirschi med at det er substantielt forskjellige måter å oppdra gutter og jenter på, hvor jenter monitoreres og utsettes i mye større grad for irettesettelse for negativ atferd (Cohen & Vila, 1998).

1.5.Forskning på og kritikk av den generelle teorien for kriminalitet

Gottfredson og Hirschi (1990) sin Generelle Teori for kriminalitet er en av de mest velstuderte teoriene innenfor kriminologien (Arneklev et al, 2006:42) og til tross for en del legitim kritikk (Lily et al, 1995) rundt tautologi og hvorvidt den klarer å forklare alle aspekter av kriminalitet (se bl.a. Bolin, 2004 og Horney, 2009) så er dens grunnbestanddeler veletablerte innenfor den empiriske forskningen (Unnever, Cullen & Pratt, 2003:38; Arneklev et al, 2006:42).

Den viktigste kritikken har vært rettet mot det rent tautologiske aspektet ved den generelle teorien for kriminalitet. Siden Gottfredson & Hirschi (1990) i sin bok ikke utarbeider en klar måte å teste teorien deres på (Akers, 1991), har de heller ingen fornuftig operasjonalisering av variabelen de skal måle kriminalitet med.

Derfor har det blitt reist som en kritikk at man rett og slett viser at kriminelle handlinger fører til at man begår andre kriminelle handlinger (Arneklev et al, 1999), siden man ikke definerer selvkontroll atskilt fra det å begå kriminelle og analoge handlinger. Kritikerne har derfor erklært et ønske om en variabel som kan måle lav selvkontroll uavhengig av kriminalitet og analog atferd om man skal kunne teste teorien (Akers, 1991).

Dette har vært det samme problemet som Gottfredson & Hirschi (1990) har kritisert psykologisk positivisme sin fokusering på aggresjonsvariabelen. Man bruker rett og slett kriminelle eller analoge handlinger som en indikator på lav selvkontroll. Da blir det høyst problematisk å bruke de samme variablene til å se på sammenhengen med kriminalitet om man ikke ønsker å ende opp med å si noe så innholdsløst som at kriminalitet leder til kriminalitet (Arneklev et al, 2006).

Gottfredson og Hirschi (1994) avviser derimot at dette er et reelt problem, siden det teoretiske grunnlaget deres (Gottfredson & Hirschi, 1990) allerede har ledet til en operasjonalisering og mal (Grasmick et al, 1993) for uttesting av teorien deres.

Teorien har dessuten blitt kritisert for å ignorere andre teorier som betydningsløse og studier har vist at voksne sosiale bånd, slik som stabile jobbforhold og samboerskap kan omdirigere kriminelle til en mer konform tilværelse (Lily et al, 1995; Iannacone, 2006).

En del analog atferd slik som å røyke korresponderer heller ikke nødvendigvis med kriminalitet (Arneklev et al, 1999), og teorien har fremdeles til tross for sine påstander om det motsatte hatt problemer med å forklare organisert kriminalitet så vel som hvitsnippsforbrytelser (Benson & Moore, 1992).

Grasmick med kolleger (1993) mente også at selve definisjonen på kriminalitet hadde sine problemer, siden den betydde at handlinger som var begått i ikke selv-interesse, uavhengig om det var mord, ikke er kriminalitet og således ikke kan forklares av teorien deres. Om man bruker de samme variablene for å indikere lav selvkontroll som kriminalitet, blir dette problematisk. Funnene viser da at kriminelle ikke spesialiserer seg (Arneklev et al, 2006), i stedet for at lav selvkontroll fører til kriminalitet.

Det har derfor vært gjort en rekke studier som har forsøkt å omgå de tautologiske anklagene, og som har funnet støtte både i validiteten i holdningsvariabler i tillegg til atferdsvariabler (som kriminell og analog atferd) i prediksjonen av kriminalitet så vel som at lav selvkontroll kontrollert av mulighet (Arneklev et al, 2006:42).

1.6. Det Nye Bergensprosjektet (1997-1999)

Den generelle teorien for kriminalitet har mottatt mye oppmerksomhet, og forskning har demonstrert at informasjon om holdninger og analog atferd innhentet gjennom typiske selvrapporteringsstudier er gode mål på lav selvkontroll (Arneklev et al, 2006).

I dette studiet søker vi å studere ulike aspekter av mulighet, selvkontroll, alder og kjønn opp mot antisosial atferd. Dataene som er brukt tar utgangspunkt i et selvrappportstudie som heter ”Det Nye Bergensprosjektet mot mobbing”, et forskningsprosjekt som ble påbegynt og ledet av Dan Olweus i perioden 1997-1999.

Dette selvrappportstudiet er godt egnet til vårt formål, siden respondentantallet er såpass stort og variablene de har innhentet informasjon som er såpass mangefasettert og som dekker alt fra mobbing og andre analog atferd til kriminalitet i tillegg til kriminell atferd. Med utgangspunkt i Gottfredson og Hirschis generelle teori for kriminalitet delte vi flere av variablene inn i kategorier for antisosial atferd, kriminell atferd og selvkontroll (se appendiks 1 for hvilke testledd som ble brukt til å måle hva).

1. 6.1. Problemstillinger og hypoteser

Ut fra de fire proposisjonene og premissene til den generelle teorien for kriminalitet kan man således utlede en rekke problemstillinger.

Vår studie tar sikte på å operasjonalisere begrepet lav selvkontroll, uten at man må hengi seg til de tautologiske problemstillingene den generelle teorien for kriminalitet har blitt kritisert for (Arneklev et al, 2006). Vi ønsker deretter å benytte denne variabelen for å se om hvorvidt selvkontroll er en prediktor for kriminell og antisosial atferd uavhengig av andre faktorer slik som kjønn, alder, mulighet og samvær med antisosiale venner og hvorvidt effekten av lav selvkontroll på antisosial og kriminell atferd modereres av mulighet.

Vi kan ut fra dette utlede 4 forskningshypoteser som man ut fra Gottfredsons og Hirschi's generelle teori kan teste ut empirisk:

- 1. Det forventes at gutter er mer involvert i kriminell og antisosial atferd enn jenter.*
- 2. Det forventes at lav selvkontroll predikerer høyere involvering i kriminell og antisosial atferd.*
- 3. Det forventes at mulighet (sosial kontroll) predikerer lavere involvering i kriminell og antisosial atferd.*
- 4. Det forventes at lav selvkontroll predikerer høyere involvering i kriminell og antisosial atferd, selv når den er kontrollert for mulighet, kjønn, alder, og antisosiale venner.*

En avklaring av disse hypotesene rent empirisk med utgangspunkt i et representativt utvalg vil kunne bidra til å styrke Gottfredson og Hirschi sin teori om generell kriminalitet. Resultatene på disse vil dessuten ha viktige implikasjoner både for intervensjonsstrategier for både ungdom og voksne, så vel som politiske strategier overfor kriminalitet.

METODE

Utgangspunktet er et treårig intervensjonsprogram mot mobbing og antisosial atferd ledet av Dan Olweus ved HEMIL-senteret på Universitetet i Bergen. De kvalitative dataene ble samlet inn gjennom at elever i 5-9 klasse besvarte et spørreskjema, hvor de fleste av spørsmålsleddene har en lang fartstid og rapportert som å ha høy validitet (Bendixen & Olweus, 1999). I tillegg viser forskning at typiske selvrappportstudier er gode mål på lav selvkontroll (Arneklevet al, 2006).

Et av målene ved forskningsprosjektet var foruten å minske mobbing og antisosial atferd å oppnå kunnskap om mobbing og antisosial atferd blant elever i Bergen tilsvarende et tidligere prosjekt som ble gjennomført i 1983-1985 ved 14 av 37 skoler i Bergen skolekrets. Prosjektet ble ansett som suksessfullt da prevalensen av mobbing og antisosial atferd gikk ned betraktelig i løpet av studiet ved skolene hvor det ble gjennomført (Bendixen, 2006:34).

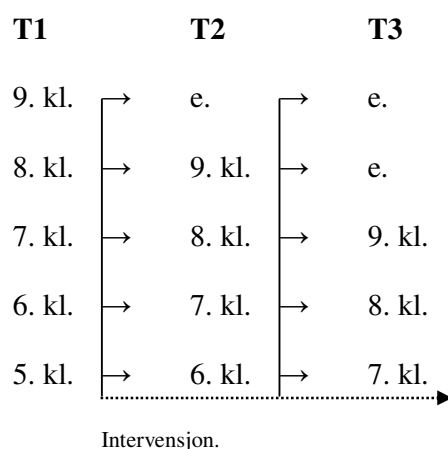
2.1 Respondenter og design

Det nåværende studiet ble påbegynt i mai 1997 (T1) med et utvalg på 5825 elever som gikk i 5-9. klasse (10-15 år), fordelt på 37 grunnskoler. Svarprosenten var på hele 88,8 prosent, noe som utgjorde 5171 elever, fordelt på 50,8% gutter opp mot 49,2% jenter. Kun de med to parallelle klasser i hvert skoletrinn ble valgt ut. Utvalget må således sies å være representativt for skoleelever i klassetrinnene og skolene som ble målt og i stor grad også for andre større byer i Norge (se Bendixen & Olweus 1999:326).

Neste år, i mai 1998 (T2) ble intervensjonsprogrammet påbegynt og fulgt opp i mai 1999 (T3). I løpet av denne tiden trakk 6 skoler seg ved målepunkt T2 og ytterligere 7 skoler ved målepunkt T3, noe som førte til en reduksjon i antall respondenter. Det er ingen grunn til å anta at det var noe annet enn tilfeldig frafall mellom målepunkt 1 og 2 og heller ingen signifikante forskjeller mellom de to gruppene som deltok på de to målepunktene.

Siden Gottfredson og Hirschi's teori forutsetter at longitudinale studier er uinteressante (Gottfredson & Hirschi, 1999), har vi valgt å konsentrere oss kun om datamateriale fra målepunkt T1 og ikke datamateriale fra målepunkt T2 eller T3. Vi opplever da ingen problem som følge av forskjeller i deltagelse eller prosedyre mellom de tre målepunktene og det faktumet at klassetrinn 9 forsvant fra datamaterialet ved målepunkt T2 og klassetrinn 8 ved målepunkt T3 (se Figur 2) som følge av uteksaminering (e).

Vi har ytterligere konsentrert oss om klassetrinn 7-9, som følge av at klassetrinn 5 besvarte et mindre omfattende spørreskjema ved T1, noe som ville ført til et problem når man skulle sammenligne klassetrinnene. Dette etterlater oss med 2950 Respondenter fordelt på 18 klasser ved Bergen skolekrets som vi benytter oss av.

Figur 2. Det nye Bergensprosjektet (1997-1999)

2.2. Prosedyre

Respondentene møtte opp i sine faste klasserom uten sine lærere, hvor to forskningsassistenter deltok for å hjelpe dem med utfyllingen. Spesielt vekt ble lagt på å hjelpe de med dysleksi. De to forskningsassistentene instruerte dem om hvordan de skulle besvare spørreskjemaet ved blant annet å fortelle at opplysningene var anonymiserte ved hjelp av et kodesystem og eksempel på besvarelse av et spørsmål for å gjøre det mulig å avklare eventuelle spørsmål og misforståelser elevene måtte ha om besvaringen av spørreskjemaet.

Den samme informasjonen som ble lest opp, sto også på papiret og er gjengitt i appendiks 3. Utfyllingen varte i en og en halv time, fordelt på to ganger 45 minutter for de to delene av forsøksmaterialet. Etter at de hadde besvart de første tyve spørsmålene til del 1 som omhandlet demografiske data, ble det gitt en felles gjennomgang om mobbing, for å sørge for at alle hadde forståelse for begrepet og hva det innebærte. Deretter skulle man fylle ut resten av spørsmålene i del en av spørreundersøkelsen, mens del to skulle besvares etter pausen. Under pausen skulle spørreskjemaet bli vendt opp ned, og de ble informert at de voksne skulle passe på at ingen uvedkommende skulle lese hva man hadde svart.

2.3 Forsøksmateriale

Forsøksmaterieell er delt inn i 2 deler. Del en består av spørsmål som omhandler demografi, mobbing, fritid, tv, klasse, selvbilde og reaksjoner, hva som er viktig og området man bor i. Del to består av en rekke spørsmål som går på handlinger som bryter skoleregler og regler i samfunnet, så vel som handlinger som man ikke har lov til men som skoleelever allikevel ofte gjør, ukeaktiviteter, forhold til venner og foreldre og karakterer. Spørsmålene ble delt inn i følgende kategorier: Del 1: Demografiske data; Mobbing; Fritid; Film, video og tv; Klassen; Selvbilde, reaksjoner og forhold til venner og foreldre; Hva er viktig for deg; Ytterligere spørsmål om deg selv og hvordan du reagerer; Område. Del 2: Normbrudd; Oppgaver hjemme og økonomi; Pubertet; Forholdet mellom deg og foreldre; Tanker om venner; Selvbilde, reaksjoner og forhold venner og foreldre; Ukeaktiviteter; Ytterligere selvbilde og hvordan man reagerer; Musikk; Karakterer.

Som vi ser så var spørreskjemaet delt opp i ulike deler som dekker blant annet demografiske variabler så vel som fritidssystemer, antisosial atferd, kriminell atferd og mobbing.

For å unngå at man svarte på samme måte gjennom response-set, ble testleddene stykket opp i forskjellige deler og spredt utover spørreskjemaet. Et eksempel på formatet på spørreskjemaet kan man finne i appendiks 1.

Av disse delene var demografiske data, mobbing, Del I 1.2.6 og 8 samt Del II 1,5,7-8 benyttet som aktuelle steder for å finne statistikk som var relevant for vår undersøkelse for å utvikle måleenheter for kjønn, alder, antisosiale venner, mulighet og lav selvkontroll, selvbilde. I tillegg var hva er viktig for deg fra del I og normbrudd, tanker om venner, ukeaktiviteter og ytterligere selvbilde og hvordan man reagerer aktuelle for vår undersøkelse.

2.4. Måleinstrumenter

Til dette studiet er det to avhengige variabler, (kriminell og antisosial atferd) og fem uavhengige variabler (lav selvkontroll, mulighet, antisosiale venner, alder og kjønn).¹

2.4.1. Måleenhet: lav selvkontroll

Lav selvkontroll er ansett som en grunnleggende faktor (Gottfredson & Hirschi, 1990) som består av seks hovedkomponenter, impulsivitet, risiko-søking, sinne, selv-sentrisme, preferanse for enkle oppgaver og fysisk aktivitet (Grasmick et al, 1993:7-9). Av disse gir datamaterialet vårt kun grunnlag for å uttale oss om impulsivitet, sinne og selv-sentrisme. Vi må derfor i likhet med Grasmick og hans kolleger (1993) finne andre måleenheter på lav selvkontroll som passer til datasettet vårt. Det er interessant å merke seg at Grasmick med kollegers (1993) analyse av lav selvkontroll har mye til felles med trekkene til barn og

¹ Vi har erstattet missingverdiene med gjennomsnittet, fordi de da ikke vil påvirke variasjonen rundt gjennomsnittet i regresjonsanalysen vår som vi søker å forklare. En ulempe er at estimatene kan virke sikrere enn de faktisk er, men løsningen blir å tolke dem litt strengere og være klar over begrensningene dette gir.

ungdom som er diagnostisert med ADHD (Wright & Beaver, 2005:1170). Barn som er diagnostisert med ADHD er impulsive, risikosøkende, utviser lett sinne og frustrasjon (se Unnever & Cornell, 2003). ADHD er blant annet assosiert med mangler i de mediale og laterale delene av den prefrontale loben og med tanke på at den frontale loben primærmodulatorene til de eksekutive funksjonene som påvirker planlegging, impuls kontroll, følelsesregulering og oppmerksomhet (Cauffman et al, 2005:140) er det gode grunner til å anse den som å ha en sammenheng med lav selvkontroll.

ADHD predikerer dessuten en høy grad av involvment i kriminell atferd senere i livet (Unnever, Cullen & Pratt, 2003), og 1/3 av norske innsatte kan diagnostiseres med ADHD (Giertsen, 2008). I tillegg viser funnene til Unnever og Cornell (2003) og Unnever, Cullen og Pratt (2003) at det er en signifikant sammenheng mellom lav selvkontroll og ADHD. Sammen utgjør dette et godt argument for at det er et godt mål på lav selvkontroll. Lav selvkontroll og dens seks dimensjoner kan med andre ord reduseres som et uttrykk for to, uoppmerksomhet og hyperaktivitet.

For at man skal unngå mange av de tautologiske fellene en del forskere har gått i, må vi konseptualisere selvkontroll på en slik måte at den opererer uavhengig av målene på kriminell og antisosial atferd (Akers & Sellers, 2009:137). Vi kan derfor operasjonalisere lav selvkontroll til de definerende karakteristikkene ved ADHD som er uoppmerksomhet og hyperaktivitet, noe som vil hjelpe oss i å unngå de tautologiske anklagene (Arneklev et al, 2006) mot Gottfredson og Hirschi (1990) sin modell.

Vi finner til sammen 13 spørsmål som alle går på uoppmerksomhet og hyperaktivitet (se appendiks A). Personer som skårer høyt på disse skårer høyt på lav selvkontroll. Alle disse spørsmålene hadde seks svarmuligheter hvor man ble bedt om å besvare om hvorvidt dette utsagnet stemte: Det stemmer... ikke i det hele tatt (1), ikke særlig godt (2), noenlunde (3),

ganske godt (4), godt (5), helt (6). De ble summert og indeksert med et gjennomsnitt på 2.69 for uoppmerksomhet og 2.32 på hyperaktivitet (se appendiks 2).

Som vi kan se i Tabell 1 kan vi ut i fra den generelle tolkningen av reliabiliteten (George & Mallery, 2003) se at lav selvkontroll hadde en meget god intern konsistens ($\alpha=.901$). Det er derfor rimelig å anta at disse faktorene måler samme underliggende variabel.

2.4.2. Måleenhet: mulighet

Det er viktig å påpeke at lav selvkontroll alene ikke kan forklare kriminalitet. I stedet snakker man om en sterk uavhengig variabel nummer 2 som er mulighet. Kriminelle handlinger oppstår således når mulighet og lav selvkontroll møtes og interagerer (Grasmick et al, 1993). Grasmick med kolleger (1993) kritiserer Gottfredson & Hirschi (1990) for å ikke behandle mulighet like fyldestgjørende som de gjør ned lav selvkontroll. Selv om mulighet på samme måte som selvkontroll anses som å variere, så gir de ikke veldig mange eksempler på dette i boken sin, siden dette kan bety at de vektlegger personlighetskarakteristikk på bekostning av sosiale faktorer (Grasmick et al, 1993).

Allikevel så identifiserer de visse hovedkarakteristikk og Grasmick med kolleger (1993) identifiserer således mulighet som situasjoner hvor muligheten er tilstede for øyeblikkelig tilfredsstillelse, enkelt å utføre og risikoen for å bli tatt liten. Hos ungdom blir dette i stor grad avhengig av hvor god oversikt foreldre har over sine barn. Dette stemmer også for øvrig med deler av Hirschis (1969) sosiale kontroll teori.

Ut i fra dette så kan vi identifisere 7 spørsmål som vi kan bruke til å identifisere mulighet (se Appendiks 2). Alle disse spørsmålene hadde seks svarmuligheter hvor man ble bedt om å besvare om hvorvidt dette utsagnet stemte: Det stemmer... ikke i det hele tatt (1), ikke særlig godt (2), noenlunde (3), ganske godt (4), godt (5), helt (6). De ble summert og indeksert med et gjennomsnitt på 4.26 (se Appendiks 2). Tabell 1 viser at den hadde en god

(George & Mallery, 2003) intern konsistens ($\alpha=.830$) og det er dermed rimelig å anta at de utgjør et godt mål for den underliggende variabelen mulighet.

2.4.3. Måleenhet: kriminalitet

Et viktig poeng med Gottfredson og Hirschi (1990) sin teori er at den ikke sidestilles med kriminelle handlinger. Det er med andre ord en forskjell på kriminelle handlinger og kriminalitet. Sistnevnte er en individuell predisposisjon til å begå lovbrudd. Kriminalitet absorberes derfor av begrepet lav selvkontroll, som i tillegg predisponerer dem til å begå en rekke analoge handlinger (Grasmick, 1990).

Gottfredson og Hirschi (1990:15) definerer således kriminalitet som "acts of force or fraud undertaken in pursuit of self-interest," hvor selv-interesse er søken etter nytelse. Siden de dermed ikke forholder seg til kun legale definisjoner av kriminalitet som tidligere teorier gjerne har gjort, har de således også greid å unngå det faktumet at en handling kan være lovlig i et samfunn, men ulovlig i et annet (Grasmick et al, 1993).

Ut fra dette så kan vi finne 11 spørsmål som til sammen utgjør variabelen kriminalitet (se Appendiks 2). I alle spørsmålene ble man spurt om man hadde begått en slik handling etter nyttår, med tre muligheter, nei (0), en gang (1), to eller flere ganger (2) og hvorvidt man hadde begått den samme handlingen før nyttår, med to muligheter, en gang (1) og to eller flere ganger (2). Disse ble slått sammen og summert og deretter indeksert med et gjennomsnitt på 1.74 (se Tabell 1).

Tabell 1 viser at de hadde de samlet en akseptabel (George & Mallery, 2003) intern konsistens ($\alpha=.747$) og man kan derfor anse det som et greit mål på kriminalitet.

2.4.4. Måleenhet: antisosiale handlinger

Gottfredson og Hirschi (1990) sin teori sier at lav selvkontroll gjør utslag på en hel rekke faktorer utenom kriminelle handlinger. Blant disse er såkalte analoge eller antisosiale handlinger. Dette er handlinger som ikke er kriminelle i det de ikke benytter seg av lurendreieri eller tvang for å oppnå selvtilfredsstillelse, men som allikevel er deltagelse i handlinger som av forskjellige grunner anses som å gå på tvers av fellesskapets normer, slik som narkotika, røyking etc.

Vi finner 25 spørsmål som direkte måler antisosiale handlinger (se Appendiks 2). I alle spørsmålene ble man spurt om man hadde begått en slik handling etter nyttår, med tre muligheter, nei (0), en gang (1), to eller flere ganger (2) og hvorvidt man hadde begått den samme handlingen før nyttår, med to muligheter, en gang (1) og to eller flere ganger (2). Disse to ble slått sammen og deretter summert og deretter indeksert med et gjennomsnitt på 2.89 (se Appendiks 2). Disse har, som vi ser i Tabell 1, en god (George & Mallery, 2003) intern konsistens ($\alpha=.855$) og kan dermed regnes som et godt mål på den underliggende variabelen antisosiale handlinger.

2.4.5. Måleenhet: antisosiale venner

Vi finner 3 spørsmål som indikerer hvorvidt man har antisosiale venner. I alle spørsmålene ble man spurt om hvor mange av ens venner hadde begått slike antisosiale og kriminelle handlinger, med fire svarmuligheter: nei, ingen (0), kanskje en eller to (1), en del (2), ganske mange (3), de fleste av vennene (4). Disse bles summert og deretter indeksert med et gjennomsnitt på 0.76 (se Appendiks 2).

De har, som vi ser i Tabell 1, en god (George & mallery, 2003) intern konsistens ($\alpha=.807$) og kan anses som et godt mål på variabelen antisosiale venner.

2.4.6. Måleenhet: andre faktorer som alder og kjønn

Det Nye Bergensprosjektet samlet inn en rekke demografiske data slik som kjønn, klasse og alder. I datamaterialet var det 48,9% (1444) jenter mot 51,1% (1506) gutter. Alderen fordelte de seg 11-12 år, 16%, 13 år, 33,4 %, 14 år 31,5% og 15-16 år 15,7% med 0.3% ubesvarte. Fordelt på kjønn og alder utgjør dette.

Tabell 1.

Deskriptiv statistikk og Cronbachs Alpha (α) for mål på kriminell og antisosial atferd, lav selvkontroll, antisosiale venner og mulighet.

Variabler	Min.	Maks.	Gj.snitt (SD)	A
Kriminell atferd (11)	0.00	11	1.7439 (1.85649)	.747
Antisosial atferd (25)	0.00	24	2.8852 (3.23935)	.855
Lav selvkontroll (13)	1.00	6	2.4837 (0.80096)	.901
Antisosiale venner (3)	0.00	4	0.7627 (0.92406)	.807
Mulighet (7)	1.00	6	4.5694 (.0.87596)	.830

Tabell 2.

Deskriptiv statistikk og fordeling på kjønn og alder.

Kjønn/Alder	11	12	13	14	15	16	M	Totalt
Gutter	0	217	507	525	250	0	7	1506
Jenter	2	256	478	492	213	1	2	1444
Totalt	2	473	985	1017	403	1	9	2950

Som følge av at det var få 11 og 16 åringer og disse tilhørte respektivt samme klasstrinn som 12 og 15 åringene og dermed var meget nærme dem i alder, ble alder omkodet slik at 11, 12, 15 og 15 åringene ble samlet i to variabler, 11-12 åringer og 15-16 åringer. Kjønn ble omkodet til gutter

2.5. Dataanalyser

Det ble gjennomført korrelasjonsanalyser for å avdekke mulige sammenhenger mellom prediksjonsvariablene og de to avhengige variablene. Det ble dessuten utført separate korrelasjonsanalyser for jenter og gutter for de ulike aldersgruppene.

For å kunne teste hvorvidt lav selvkontroll var en prediktor på kriminell og antisosial atferd, selv når man kontrollerte for variablene kjønn, alder, antisosiale venner og mulighet, benyttet vi oss av en stegvis hierarkisk regresjonsanalyse for hver av de avhengige målene.

For samtlige analyser gjelder et forkastningsnivå på 5%, noe som vil si at det er mindre enn 5% sannsynlighet for å finne en sammenheng, gitt at det ikke eksisterer noen sammenheng i populasjonen (Howell, 1997). Alt i alt gir dette oss et bilde over hvor stor forskjellen var mellom gruppene på de aktuelle variablene vi ønsket å studere. I alle analysene ble SPSS versjon 18 for Windows benyttet.

RESULTATER

Resultatene er presentert i to deler, hvor den første tar for seg de preliminære analysene på sammenhenger mellom uavhengige og avhengige variabler og den andre hovedanalysen av hvorvidt lav selvkontroll påvirkes av kjønn, alder, antisosiale venner og mulighet.

3.1. Kjønnforskjeller og involvering i kriminell og antisosial atferd

Som vi kan se av Tabell 3 så er det en signifikant ($p < .001$) forskjell mellom gjennomsnittlig involvering i kriminell og antisosial atferd på henholdsvis -0.277 og -1.095 i favør av guttene. Forskjellen er i tillegg langt større mellom kjønnene på antisosial atferd i forhold til kriminell atferd.

Tabell 3.

Gjennomsnittlig forskjell hos kjønn i involvering i antisosial og kriminell atferd med 2-halet t-test for uavhengige snitt.

Variabler	Kjønn	N	Gj.	SD	SD	t	df	Sig.	Gj. For.
				Error					(SDE)
Kriminell	Jente	1444	1.6024	1.596	.04200	-4.087	2820.947	.000	-0.277
Atferd	Gutt	1506	1.8796	2.067	.05327				(0.068)
Antisosial	Jente	1444	2.3260	2.593	.06823	-9.378	2710.109	.000	-1.095
Atferd	Gutt	1506	3.4213	3.678	.09478				(0.117)

3.2. Lav selvkontroll sett i forhold til kjønn, alder, kriminell og antisosial atferd

Som vi kan se i Tabell 6 så har lav selvkontroll en signifikant ($p < .01$) og forholdsvis robust, korrelasjon med både antisosial atferd (.423) og kriminell atferd (.371). Dette betyr at lav selvkontroll predikerer en høyere deltagelse i antisosial og kriminell atferd.

Det er også som vi ser av Tabell 7 en viss forskjell i den signifikante ($p < .01$) korrelasjonen om man ser på variabelen ut fra hvorvidt det er mann (.409 og .369) eller kvinne (.489 og .389), på henholdsvis antisosial og kriminell atferd.

I Tabell 4 ser vi at denne kjønnsforskjellen også holder seg stabil i aldersgruppene. De signifikante ($p < .01$) korrelasjonene øker fra 11-12 år for antisosial og kriminell atferd (.355 og .213 for gutt; .374 og .319 for jente) frem til en topp nås når de er 15-16 år for antisosial atferd (.497 for gutter og .580 for jenter), mens for kriminell atferd nås toppen tidligere i 14 årsalderen (.427 for gutter og .408 for jenter), hvorpå den synker for 15-16 åringer (.369 for gutter og .389 for jenter).

Dette indikerer at lav selvkontroll i økende grad er en bedre prediktor for involvering i antisosial atferd jo eldre man blir, og for kriminell atferd opp til 14 år. Det skal legges til at selv om 15-16 åringer minsker korrelasjonen med kriminell atferd i forhold til 14 åringer, så er den fremdeles høyere enn hos 13 åringer.

Vi ser også av Tabell 4 at korrelasjonene jevnt over er større for antisosial atferd (.355/.374-.409/.489) enn for kriminell atferd (.213/.319-.369/.389). Dette er en forskjell som går igjen når vi ser på sammenhengen mellom lav selvkontroll og antisosial og kriminell fordelt på alder uavhengig av kjønn (Tabell 6). Det betyr at lav selvkontroll er en bedre prediktor på antisosial atferd enn kriminell atferd.

3.3. Mulighet sett i forhold til kjønn, alder, kriminell og antisosial atferd

Om vi ser på Tabell 5 og 6 så ser vi mye av den samme dynamikken, bare med invertert forhold. Totalt sett så har vi en grei signifikant ($p < .01$) korrelasjon på -.316 for antisosial atferd og -.330 for kriminell atferd. Dette betyr at mulighet, det vil si sosial kontroll, korrelerer negativt med antisosial og kriminell atferd og at den predikerer at de med høy sosial kontroll deltar mindre i antisosial og kriminell atferd.

Interessant nok så er den totale korrelansen uavhengig av kjønn større for kriminell atferd (-.330) enn antisosial atferd (-.330), noe som er motsatt av korrelansen til lav selvkontroll hvor kriminell atferd (.371) hadde en lavere korrelasjon enn antisosial atferd

(.423). Allikevel, forskjellen i korrelering er minimal (.014) og kan neppe tillegges den helt store betydningen. Det til tross, det er en trend man kan spore hos de fleste aldersgruppene, fra 11-12 år (-.217 versus -.310) til 14 år (-.330 versus -.335), men snur hos 15-16 åringene (-.317 versus -.289). Det er også interessant å merke seg at korrelasjonene synker ganske kraftig fra 11-12 år til 13 år med henholdsvis .027 for antisosial atferd og hele .089 for kriminell atferd. Deretter tar den et kraftig byks for 14 åringene (-.330 og -.335) med .40 for antisosial atferd og hele .114 for kriminell atferd. Etter dette synker den minimalt for 15-16 åringene (-.317 og -.289) med .013 for antisosial atferd og .046 for kriminell atferd.

Dette er med på å indikere at sosial kontroll eller mulighet er i en bedre prediktor på involvering i kriminell og antisosial atferd for 11-12, 14 og 15-16 åringene enn for 13 åringene og at selv om den er en bedre prediktor for 15-16 åringene enn for 11-12 åringene så er den fremdeles litt dårligere enn for 14 åringene.

3.4. Korrelasjoner med og mellom andre variabler som antisosiale venner og alder

Ut i fra Tabell 7 kan vi se at antisosiale venner korrelerer forholdsvis høyt og signifikant ($p < .01$) for henholdsvis antisosial og kriminell atferd for både gutter (.584 og .602) og jenter (.595 og .550). Om man sammenligner med lav selvkontroll så korrelerer de betraktelig mindre med antisosial og kriminell atferd for både gutter (.409 og .369) og jenter (.489 og .389). Det samme gjelder mulighet for både gutter (-.289 og -.336) og jenter (-.354 og -.320). Dette indikerer at antisosiale venner er en bedre prediktor for involvering i kriminell og antisosial atferd enn både lav selvkontroll og mulighet.

Det er også interessant å merke seg at lav selvkontroll korrelerer signifikant med antisosiale venner (.317, $p < .01$) og inverst med mulighet (-.336, $p < .05$) for gutter så vel som jenter (.364 og -.354, $p < .01$). Dette indikerer at de som har lav selvkontroll og liten monitorering også har flere antisosiale venner.

Vi ser dessuten at lav selvkontroll korrelerer negativt men signifikant for gutter med 11-12 åringene ($-.052$, $p < .05$), men at denne blir tilfeldig for 13 åringene og korrelerer negativt men ikke signifikant for 14 ($-.041$) og 15-16 ($-.006$) åringene, men disse verdiene er såpass nære null og tilfeldig at det er liten grunn til å vektlegge dem ytterligere annet enn å anerkjenne at det kun er for 11-12 åringene at lav selvkontroll har en signifikant korrelasjon med. Hos jentene ser vi det samme mønsteret, med en signifikant negativ korrelasjon med 11-12 åringene ($-.118$), som blir tilnærmet tilfeldig og ikke signifikant for 13 ($.003$) og 14 ($.041$) åringene. Dette tar seg allikevel opp for 15-16 åringene hvor vi finner en signifikant, men fremdeles minimal økning til $.070$ ($p < .01$). Dette indikerer at lav selvkontroll kun har en minimal sammenheng med aldersgruppene.

Sosial kontroll eller mulighet for gutter har signifikante korrelasjoner for alle aldersgruppene, men øker fra 11-12 år ($.054$, $p < .05$) til 13 år ($.122$, $p < .01$), før den blir negativ for 14 åringene ($-.083$, $p < .01$) og 15-16 åringene ($-.095$). Dette indikerer at den sosiale kontrollen øker fra 11-13 år, men synker fra 14-16 år. Det er allikevel verdt å merke seg at korrelasjonene er minimale til tross for at de er signifikante.

For jentene ser vi at 11-12 åringene har en signifikant korrelasjon med mulighet ($.149$, $p < .01$), men den blir negativ og ikke signifikant for 13-åringene ($-.040$), noe som øker og blir signifikant for 14 ($-.084$, $p < .01$) og 15-16 åringene ($-.100$, $p < .01$). Med andre ord ser vi den samme utviklingen, som hos gutter, bare at den starter tidligere. Det eksisterer også en signifikant korrelasjon mellom lav selvkontroll og mulighet som interessant nok er negativ for gutter ($-.185$, $p < .01$) og positiv for jenter ($.302$, $p < .01$). Dette indikerer at for jenter så fører lav selvkontroll til større grad av sosial kontroll, enn hos gutter.

Vi kan dessuten se at antisosiale venner for gutter korrelerer i minskende grad negativt men signifikant for 11-12 ($-.136$, $p < .01$) og 13 åringene ($-.136$, $p < .01$). Etter dette blir korrelasjonen signifikant og øker ganske mye for 14 åringene ($.158$, $p < .01$) og 15-16 åringene

(.179, $p < .01$). For jentene er korrelasjonene signifikante ($p < .01$) men varierer en del fra positivt ved 11-12 år (.304) til negativt ved 13 år (.226), til positivt ved 14 år (.226) og negativt ved 15-16 år (-.236). Dette indikerer at gutter øker samvær med antisosiale venner med alderen, mens for jenter varierer det en god del.

3.5. Kjønnforskjeller i selvkontroll og mulighet

I Tabell 8 ser vi at det ble påvist forskjeller mellom gutter og jenter både på lav selvkontroll (.02949) og mulighet (.10479), men at kun kjønnforskjellen hos mulighet var signifikant ($p < .001$).

Med andre ord er det en større sammenheng mellom monitorering og deltagelse i antisosial og kriminell atferd hos jenter enn hos gutter. Man bør allikevel merke seg at forskjellen er liten mellom kjønnene. Dette indikerer allikevel at det kun er faktiske kjønnforskjeller hos mulighet og ikke lav selvkontroll.

3.6. Stegvis hierarkisk regresjonsanalyse for variablene.

For å se om den påviste effekten av lav selvkontroll også er tilstede når det kontrolleres for kjønn, alder, antisosiale venner og mulighet, ble en stegvis hierarkisk regresjonsanalyse utført.

Det ble utført separate regresjonsanalyser for begge de to avhengige variablene kriminell (Tabell 9) og antisosial atferd (Tabell 10). Ved steg 1 var lav selvkontroll prediktorvariabelen, mens ved steg 2 ble mulighet lagt til, ved steg 3 kjønn, ved steg 4 alder, steg 5 antisosiale venner og til slutt i steg 6 la vi til et ineteraksjonsledd hvor vi brukte standardiserte z-skårer for å se om lav selvkontroll modereres av mulighet.

3.7. Kriminell atferd

Analysene våre (Tabell 9) viser at lav selvkontroll er en signifikant prediktor ($\beta=.371$, $p<.001$) for involvering i kriminell atferd. Denne effekten vedblir signifikant men synker litt ($\beta=.306$, $p<.001$) når vi kontrollerer for effekten til mulighet som også er signifikant ($\beta=-.266$, $p<.001$). Den holder seg stabil men stiger litt ($\beta=.310$, $p<.001$) når vi legger til effekten til kjønn ($\beta=.074$, $p<.001$) som også er signifikant. Samtidig ser vi at også effekten til mulighet holder seg relativt stabil og signifikant ($\beta=-.261$, $p<.001$).

Når man tar hensyn til den signifikante effekten av alder ($\beta=.098$ & $.218$ & $.144$, $p<.001$) er effekten av lav selvkontroll fremdeles signifikant og synker kun ubetydelig ($\beta=.302$, $p<.001$), mulighet synker litt men er fremdeles signifikant ($\beta=-.238$, $p<.001$), mens kjønn synker minimalt og vedblir signifikant ($\beta=.068$, $p<.001$).

Når vi kontrollerer for den signifikante effekten til antisosiale venner ($\beta=.466$, $p<.001$) er effekten til lav selvkontroll fremdeles betydelig og signifikant men synkende ($\beta=.181$, $p<.001$), mulighet synker betraktelig ($\beta=-.131$, $p<.001$) og er signifikant, mens kjønn endrer seg minimalt og er signifikant ($\beta=.071$, $p<.001$) og effekten av alder forsvinner unntatt for 14 åringer ($\beta=.059$ $p<.01$). Dette indikerer at noe av effekten av lav selvkontroll, en del av effekten av mulighet og størstedelen av effekten til alder kan forklares av omgang med antisosiale venner.

Til slutt når vi legger til et interaksjonsledd for å se om lav selvkontroll modereres av mulighet vedblir den signifikante effekten av lav selvkontroll ($\beta=.182$, $p<.001$) og selv om den er signifikant ($\beta=-.034$, $p<.05$) så er det ingen sterk effekt av leddet, eller endring i regresjonsestimatene til de andre variablene.

Den totale forklarte variansen for lav selvkontroll er grei, hvor 13,8% av den forklarte variansen alene kan forklares ved hjelp av variabelen lav selvkontroll ($R^2=.138$). Når man legger til mulighet så øker den med 6,6% ($R^2=.204$). Når man legger til kjønn øker den

minimalt med 0,5% ($R^2=.209$) og alder litt med 2,6% ($R^2=.235$). Når man legger til effekten til antisosiale venner derimot så tar den et byks med 5,6% ($R^2=.391$) og endelig så øker den ekun minimalt med 0,1% når vi legger til interaksjonsleddet ($R^2=.392$), hvor den endelige modellen forklarer 39,2% av all varians.

3.8. Antisosial atferd

Analysene (Tabell 10) viser at lav selvkontroll også er en signifikant prediktor for involvering i antisosial atferd ($\beta=.430$, $p<.001$). Denne effekten forblir signifikant ($\beta=.372$, $p<.001$) men synker når vi kontrollerer for mulighet ($\beta=-.224$, $p<.001$). Den styrkes deretter men minimalt når vi kontrollerer for den signifikante effekten av kjønn ($\beta=.172$, $p<.001$), mens mulighet ($\beta=-.224$, $p<.001$) forblir stabil.

Når vi tar hensyn til effekten av alder hvor kun den for 14 og 15-16 åringer er signifikant ($\beta=.056$; $\beta=.118$ & $.123$ $p<.001$) synker effekten av lav selvkontroll minimalt og vedblir signifikant ($\beta=.378$, $p<.001$), mulighet synker også ($\beta=-.206$, $p<.001$), og effekten av kjønn synker minimalt men vedblir signifikant ($\beta=.169$, $p<.001$).

Når vi kontrollerer for den signifikante effekten av antisosiale venner ($\beta=.463$, $p<.001$) minsker effekten av lav selvkontroll betraktelig, men vedblir signifikant ($\beta=.257$, $p<.001$), mulighet synker også betraktelig men beholder signifikansen ($\beta=-.100$, $p<.001$), kjønn holder seg relativt konstant ($\beta=.172$, $p<.001$), mens effekten av alder forsvinner helt og blir negativ ($\beta=-.024$; $-.040$; $-.028$). Dette indikerer at noe av effekten til lav selvkontroll og mulighet og en større del av den til alder kan forklares av samvær med antisosiale venner.

Når vi introduserer interaksjonsleddet så bedblir lav selvkontroll signifikant ($\beta=.258$, $p<.001$) og selv om den er signifikant ($\beta=-.052$, $p<.001$) så er det ingen sterk effekt av leddet, eller endring i regresjonesestimaterne til de andre variablene.

Den forklarte variansen av lav selvkontroll er god med sine 18,5% ($R^2=.185$) og øker med 5,2% når man legger til mulighet ($R^2=.237$). Når man legger til kjønn øker den ytterligere med 2,9% ($R^2=.266$). Den øker kun med 1,2% når man legger til alder ($R^2=.278$), men tar et hopp på 15,5% når vi legger til antisosiale venner ($R^2=.433$). Interaksjonsleddet har kun minimal økning 0,2% på den forklarte variansen ($R^2=.435$).

3.9. Oppsummering av resultater

Til sammen indikerer funnene våre at lav selvkontroll er en signifikant prediktor for involvering i kriminell og antisosial atferd, med en del større forklart varians på sistnevnte også når vi kontrollerer for mulighet, kjønn, alder, antisosiale venner, hvorav første og siste hadde størst innvirkning. Kjønn og alder hadde kun en liten effekt på den totale forklarte variansen og relativt liten innvirkning på effekten av lav selvkontroll. Selv om de bidro lite var allikevel effekten av både kjønn og alder signifikant.

Når vi introduserte antisosiale venner fikk vi en stor effekt både på den forklarte variansen så vel som lav selvkontroll, hvor effekten, til tross for at den fremdeles var god og signifikant, sank betraktelig. Dette tyder på at antisosiale venner har en betydelig innvirkning på muligheten for involvering i kriminell og antisosial atferd. Det skal også legges til at hos antisosial atferd forsvant effekten av alder når antisosiale venner ble introdusert, noe som tyder på at en stor del av effekten til alder kan forklares med antisosiale venner.

Endelig så hadde interaksjonsleddet vårt nesten ingen effekt på verken forklart varians eller regresjonsestimatene på de andre variablene og lav selvkontroll må derfor sies å være en prediktor for involvering i kriminell og antisosial atferd også når den modereres av mulighet. Den totale modellen forklarte 39,2% av variansen til kriminell og 43,5% av variansen til antisosial atferd.

Tabell 4.

Sammenheng mellom lav selvkontroll og antisosial og kriminell atferd fordelt på alder og kjønn.

Alder	11-12 år		13 år		14 år		15-16 år		Totalt	
Kjønn	Gutt	Jente	Gutt	Jente	Gutt	Jente	Gutt	Jente	Gutt	Jente
Antisosial atferd	.355**	.374**	.386**	.462**	.401**	.471**	.497**	.580**	.409**	.489**
Kriminell atferd	.213**	.319**	.304**	.371**	.427**	.408**	.406**	.343**	.369**	.389**

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Tabell 5.

Sammenheng mellom mulighet og antisosial og kriminell atferd fordelt på alder og kjønn.

Alder	11-12 år		13 år		14 år		15-16 år		Totalt	
Kjønn	Gutt	Jente	Gutt	Jente	Gutt	Jente	Gutt	Jente	Gutt	Jente
Antisosial atferd	-.180**	-.195**	-.282**	-.296**	-.312**	-.352**	-.250**	-.423**	-.289**	-.354**
Kriminell atferd	-.319**	-.281**	-.294**	-.282**	-.360**	-.299**	-.277**	-.303**	-.336**	-.320**

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Tabell 6.

Sammenheng mellom lav selvkontroll/mulighet og antisosial og kriminell atferd fordelt på alder uavhengig kjønn.

Alder	11-12 år		13 år		14 år		15-16 år		Totalt	
LSK/Mul.	LSK	Mul.	LSK	Mul.	LSK	Mul.	LSK	Mul.	LSK	Mul.
Antisosial atferd	.360**	-.217**	.386**	-.190**	.415**	-.330**	.497**	-.317**	.423**	-.316**
Kriminell atferd	.266**	-.310**	.327**	-.221**	.413**	-.335**	.361**	-.289**	.371**	-.330**

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Tabell 7.

Korrelasjoner mellom lav selvkontroll, mulighet, antisosiale venner, antisosial og kriminell atferd og aldersgrupper fordelt på kjønn (gutter under og jenter over diagonalen).

Variabler	LSK	MUL	ASV	ASA	KA	11-12	13	14	15-16
Lav selvkontroll	-	.302**	.364**	.489**	.389**	-.118**	.003	.041	.070**
Mulighet	-.185**	-	-.325**	-.354**	-.320**	.149**	-.040	-.084**	-.100**
Antisosiale venner	.317**	-.336*	-	-.595**	.550**	.304**	-.157**	.226**	-.236**
Antisosial atferd	.409**	-.289**	.584**	-	.650**	-.172**	-.074**	.120**	.124**
Kriminell atferd	.369**	-.336**	.602**	.690**	-	-.214**	-.061*	.176**	.078**
11-12 år	-.052*	.054*	-.233**	-.115	-.159	-	-.328**	-.335**	-.195**
13 år	.000	.122**	-.136**	-.063*	-.091**	-.292**	-	-.506**	-.293**
14 år	-.041	-.083**	.158**	.067**	.134**	-.300**	-.521**	-	-.300**
15-16 år	-.006	-.095**	.179**	.097**	.085**	-.183**	-.318**	-.326**	-

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$.

Tabell 8.

Gjennomsnittlig forskjell hos kjønn i lav selvkontroll og mulighet, med 2-halet t-test for uavhengige snitt.

Variabler	Kjønn	N	Gj.	SD	SDE	t	df	Sig.	Gj. For. (SDE)
Lav selv- Kontroll	Jente	1444	2.5077	.85133	.81048	1.596	1.596	.111	.04708 (.02949)
	Gutt	1506	2.4607	.89625	.02309.				
Mulighet	Jente	1444	4.6229	.85133	.02240	3.253	2948	.001	.10479 (.03221)
	Gutt	1506	4.5181	.89625	.02309				

Tabell 9.

Stegvis hierarkisk regresjonsanalyse med med lav selvkontroll, mulighet, kjønn, alder, antisosiale venner og et interaksjonsledd inngår som prediktorer på den avhengige variabelen kriminell atferd (N=2950).

Variabler	Steg																	
	Steg 1			Steg 2			Steg 3			Steg 4			Steg 5			Steg 6		
	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β
Konstant	-.368	.107		2.50	.216	.978	.209			1.580	.232		.978	.209		.953	.209	
Lav selvkontroll	.852	.041	.371 ^c	.703	.041	.306 ^c	.712	.040	.310 ^c	.694	.040	.302 ^c	.415	.037	.181 ^c	.417	.037	.182 ^c
Mulighet				-.546	.036	-.266 ^c	-.535	.036	-.261 ^c	-.488	.036	-.238 ^c	-.268	.033	-.131 ^c	-.266	.033	-.130 ^c
Kjønn																		
Gutter							.278	.064	.074 ^c	.256	.063	.068 ^c	.267	.056	.071 ^c	.272	.056	.073 ^c
Jenter							0			0			0			0		
Alder																		
11-12 åringer										0			0			0		
13 åringer										.390	.096	.098 ^c	.115	.086	.029	.118	.086	.030
14 åringer										.857	.096	.218 ^c	.231	.089	.059 ^b	.234	.089	.059 ^b
15-16 åringer										.728	.112	.144 ^c	-.047	.104	-.009	-.042	.104	-.008
Antisosiale venner													.943	.036	.466 ^c	.936	.036	.463
Mulighet * Lav selvkontr.																-.053	.024	-.034 ^a
Justert R ²	Justert R ² =.138			Justert R ² =.204			Justert R ² =.209			Justert R ² =.235			Justert R ² =.391			Justert R ² =.392		
Signifikant endring	Sig=.000			Sig=.000			Sig=.000			Sig=.000			Sig=.000			Sig=.000		

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$

Tabell 10.

Stegvis hierarkisk regresjonsanalyse med lav selvkontroll, mulighet, kjønn, alder, antisosiale venner og et interaksjonsledd inngår som prediktorer på den avhengige variabelen antisosial atferd (N=2950).

Variabler	Steg																	
	Steg 1			Steg 2			Steg 3			Steg 4			Steg 5			Steg 6		
	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β	B	SE	β
Konstant	-1.363	.181		3.070	.368		2.193	.370		1.398	.393		.359	.350		.290	.350	
Lav selvkontroll	1.716	.069	.430 ^c	1.485	.069	.372 ^c	1.523	.068	.382 ^c	1.506	.067	.378 ^c	1.024	.062	.257 ^c	1.031	.062	.258 ^c
Mulighet				-.798	.061	-.224 ^c	-.798	.061	-.224 ^c	-.735	.061	-.206 ^c	-.355	.056	-.100 ^c	-.350	.056	.098 ^c
Kjønn																		
Gutter							1.123	.107	.172 ^c	1.100	.107	.169 ^c	1.117	.095	.172 ^c	1.132	.094	.174 ^c
Jenter							0			0			0			0		
Alder																		
11-12 åringer										0			0			0		
13 åringer										.312	.162	.045	-.164	.145	-.024	-.157	.144	-.023
14 åringer										.808	.162	.118 ^c	-.273	.149	-.040	-.266	.039	-.039
15-16 åringer										1.087	.189	.123 ^c	-.251	.174	-.028	-.237	.174	-.027
Antisosiale venner													1.628	.060	.463 ^c	1.610	.060	.458 ^c
Mulighet * Lav selvkontroll																-.144	.040	-.052 ^c
Justert R ²	Justert R ² =.185			Justert R ² =.237			Justert R ² =.266			Justert R ² =.278			Justert R ² =.433			Justert R ² =.435		
Signifikant endring	Sig=.000			Sig=.000			Sig=.000			Sig=.000			Sig=.000			Sig=.000		

^a $p < .05$; ^b $p < .01$; ^c $p < .001$

DISKUSJON

I dette studiet tok vi sikte på å undersøke lav selvkontroll sin effekt på kriminell og antisosial atferd og hvorvidt denne effekten påvirkes av andre faktorer slik som kjønn, alder, antisosiale venner og mulighet. Resultatene tyder på at samtlige alternative variabler påvirker effekten av lav selvkontroll på kriminell og antisosial atferd, men at lav selvkontroll vedblir en signifikant og god prediktor. Samtidig problematiserer funnene hvorvidt lav selvkontroll er for generell til å kunne forklare den fulle variansen av antisosial og kriminell atferd. Jeg kommer til å diskutere de viktigste funnene i studiet opp i mot hypotesene som vi søkte å finne svar på. I den avsluttende delen kommer jeg til å diskutere begrensinger ved studiet og teoretiske og praktiske implikasjoner.

4.1. Kjønnforskjeller ved kriminel og antisosial atferd og lav selvkontroll og mulighet

Det ble funnet en forventet og signifikant forskjell mellom gutter og jenter når det gjelder deltagelse i antisosial atferd og kriminell atferd (se Tabell 3), og hypotese 1 må således anses som bekreftet.

Kjønnforskjeller i kriminell og antisosial atferd er et veldokumentert fenomen (Gottfredson & Hirschi, 1990; Zager, 1994) og regnes som stabil og reflekteres på tvers av alle andre faktorer. Funn viser at gutter og menn er konsekvent mer sannsynlige til å ta del i antisosial og kriminell atferd (Gottfredson & Hirschi, 1990:144-146). Til tross for at forskjellene er mindre i utviklings-land og har blitt mindre i USA de siste tiårene, så vedblir en signifikant og stor forskjell mellom kjønnene (Zager, 1994:71).

Kjønn er den tredje faktoren Gottfredson & Hirschi (1990) lanserer i sin tre-faktor modell for kriminalitet, men de mente at dens prediktive verdi, var et utslag av at jenter og gutter utsettes for forskjellige oppdragsmønstre, selv om de sosialiseres inn i de samme kulturelle normene for hva antisosial og kriminell atferd består av. Selv om de synes å helle

mer mot lav selvkontroll (Zager, 1994:73), lar de det være et åpent spørsmål om hvorvidt dette skyldes forskjeller i lav selvkontroll eller mulighet (Gottfredson & Hirschi:147-149).

Om kjønnsforskjellene skyldes forskjell i lav selvkontroll, så kan dette ha både en sosial så vel som biologisk komponent. Det er velkjent at man finner de samme forskjellene mellom kjønn når det gjelder deltagelse i til eksempel motorulykker (Gottfredson & Hirschi, 1990). Junger (1994:100) rapporterer en betraktelig forskjell mellom gutter og jenter (1-14 år) på 24.21 og 24.01 per 100 000 I dødelige ulykker (motorulykker, brannulykker og drukningsulykker) i Europa og Nord-Amerika respektivt.

Det er dessuten et velkjent fenomen at Gutter blir langt oftere diagnostisert med ADHD enn jenter. Centers for Disease Control and Prevention (CDC, 2010) rapporterte en 13,2% blant gutter opp mot 5,6% blant jenter av ADHD. Siden det er veldemonstrert at ADHD har en betraktelig biologisk komponent (Unnever et al, 2003; Cauffman et al, 2005; Wright et al, 2005), kan kjønnsforskjellene tolkes som en støtte til at det er en biologisk komponent som virker gjennom forskjellene i lav selvkontroll.

Andre funn (Biederman et al, 2010) indikerer derimot at det er god grunn til å tro at fenomenet er sterkt underrapportert blant jenter, og at man ville sett en utjevning av kjønnsforskjellene om dette hadde blitt kontrollert. Kjønnsforskjellen skyldes i så tilfelle ikke forskjell i lav selvkontroll i det hele tatt, men andre faktorer. I henhold til Gottfredson & Hirschi må den da skyldes enten en uforklarlig effekt i likhet med alderseffekten, eller rett og slett i mulighet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Det kan derfor tenkes at dette reflekterer det faktumet at jenter blir i større grad kontrollert av mor enn gutter og at jenter, til tross for at de ikke i nevneverdig mindre grad var utsatt for situasjoner hvor ulykker kunne oppstå, i større grad ble ledsaget av en voksen (Junger, 1994:101). Zager (1994:77) mener at funnene indikerer at kjønn må anses som en mulighetsvariabel snarere enn en indikasjon på lav selvkontroll. Dette er noe vi finner igjen

også i vårt tallmateriale (Tabell 7), hvor vi fant en signifikant forskjell mellom kjønnene i mulighet eller sosial kontroll/monitorering, men ingen på lav selvkontroll.

Selv om den er negativ hos begge (Tabell 7), er det også en sterkere sammenheng mellom mulighet og antisosial atferd hos gutter, mens det er minimalt forskjell på kriminell atferd. Dette kan skyldes underrapportering av kontroversielle handlinger, et velkjent problem innenfor selvrappportstudier (Bendixen, 2006:2). Vi finner dessuten andre interessante kjønnsforskjeller. Hvor sammenhengen mellom lav selvkontroll og mulighet (Tabell 7) hos gutter er negativ (-.185), er sammenhengen mellom den til jenter positivt (.302). Dette tyder på at lav selvkontroll fører til en økt monitorering av gutter i motsetning til hos jenter.

Om vi da ser spesifikt på kjønnsforskjeller på antisosial atferd (Tabell 5), ser vi at den korrelerer i stadig større grad etter hvert som man blir eldre. Men mens effekten av foreldrenes monitorering synker hos gutter i en alder av 15-16 år, så øker den for jenter. Dette stemmer overens med at jenter blir raskere modne og synker i sin antisosiale og kriminelle deltagelse enn gutter (Gottfredson & Hirschi, 1990:126).

Det har allikevel blitt reist en del kritikk mot ideen om at det faktisk finnes kjønnsforskjeller i kriminell atferd. Mens den veldemonstrerte alderseffekten er stabil og på tvers av samtlige handlinger, er kjønnseffekten stabil men variabel på tvers av samtlige handlinger (Junger, 1994). Gottfredson og Hirschi (1990:146) argumenterer med at denne variansen skyldes at kvinner er overrepresentert i yrker hvor det er større muligheter for å begå kriminelle handlinger og at når dette kontrolleres for, forsvinner variansen. Dette er i likhet med andre funn (Junger, 1994) og våre egne, med på å underbygge at kjønnsforskjellen er en mulighetseffekt snarere enn at den representerer forskjell i lav selvkontroll. Det til tross, det finnes funn som indikerer at menn og kvinner også tenderer til å ha forskjell i nivået av selvkontroll (Nakhaie et al, 2000:39), men dette ble altså ikke understøttet av våre funn.

Vi ser av Tabell 9 og 10 at kjønn øker den forklarte variansen kun minimalt med litt under et halvt prosentpoeng på kriminell og litt over tre på antisosial atferd. Om kjønnsforskjellene i stor grad skapt av en ekstra mulighetsdimensjon slik Junger (1994) hevder, så er det naturlig at den ikke har helt den store effekten.

4.2. Lav selvkontroll som prediktor for antisosial og kriminell atferd

Lav selvkontroll er hovedfaktoren i den generelle teorien for kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990) og våre funn (Tabell 7) viser, i tråd med hypotese 2, en betraktelig signifikant sammenheng mellom lav selvkontroll og antisosial atferd. Forskjellen er allikevel større for antisosial enn kriminell atferd, noe som muligens skyldes det velkjente fenomenet med underrapportering av kontroversielle handlinger (Bendixen, 2006). Kriminelle handlinger er som følge av sin natur mer alvorlige enn antisosiale handlinger.

Det er en del debatt om lav selvkontroll skyldes sosiale eller biologiske komponenter, og noen mener at den generelle teorien for kriminalitet ignorerer et mangefasettert bilde som involverer både sosiale og biologiske variabler utover lav selvkontroll og dermed har problemer med å forklare variansen av antisosial og kriminell atferd (Moffitt, 1993).

Gottfredson og Hirschi (1990) avviser muligheten for en arvelig komponent som irrelevant og mener at forskjeller i lav selvkontroll skyldes forskjellig foreldrestil som gjør at den internaliseres innen 8 års alderen. Funnene rundt ADHD (Unnever et al, 2003; Cauffman et al, 2005; Wright et al, 2005) gjør at dette ikke nødvendigvis er en påstand man kan akseptere uten at man ser nøyere på den.

Funksjonene man assosierer med lav selvkontroll styres av de eksekutive delene av frontallappen som har en sterk sammenheng med diagnostisering av ADHD (Cauffman et al, 2005), som igjen er sterkt korrelert med kriminalitet (Giertsen, 2008; Unnever et al, 2003) og antisosial atferd slik som mobbing (Unnever & Cornell, 2003; Delisi, 2011).

Wright og Beaver (2005) nevner at man kun har funnet en moderat effekt på lav selvkontroll om man kontrollerte for forskjellige foreldrestiler. Dette sammenfaller med andre studier som har funnet en viss støtte til Gottfredson og Hirschi sin hypotese om at foreldrestiler forårsaker forskjellig internalisering av selvkontroll. Dette er derimot ikke uproblematisk funn, da disse forskjellene i foreldrestil kan reflektere andre underliggende og biologiske faktorer (Wright et al, 2005).

Studier viser at den høyeste prediktoren for ADHD og dermed utviklingen av lav selvkontroll, var å ha foreldre som var diagnostisert med ADHD også når man kontrollerte for lav fødselsvekt, utsettelse for røyking og alkohol og lav sosioøkonomisk status (Wright & Beaver, 2005:1174-1175). Graden av arvelighet for ADHD er estimert til rundt .755 (Wright & Beaver, 2005:1170), noe som betyr at 75% av etiologien til forstyrrelsen er genetisk disponert. Unnever med kolleger (2003) derimot fant at selv når man kontrollerte for ADHD, var lav selvkontroll fremdeles relatert direkte til forskjeller i foreldrestil.

Wright og Beaver (2005) fant allikevel at hvorvidt foreldrestil har noen betydning i barns selvkontroll var avhengig av det metodiske designet man valgte og at dette førte til en overestimering av foreldrestilens betydning. Når de tok hensyn til genetiske faktorer og benyttet seg av et strengere design, forsvant effekten av mange variabler, inkludert foreldrestilen og at foreldrestil kun hadde en effekt når man tok utgangspunkt i foreldres rapport om barns selvkontroll (Wright og Beaver, 2005:1187-1188).

Moffitt (1993) var en av de som utfordret den generelle teorien for kriminalitet sin manglende vektlegging av andre faktorer, slik som biologiske. Han mente at man måtte skille mellom spesielt to typer barn og ungdom som deltok i antisosial og kriminell atferd, i motsetning til Gottfredson & Hirschi (1990) som argumenterer for at kriminelle er en kun er kvantitativt og ikke kvalitativt forskjellige. Den første var de vedvarende som skilte seg ut fra de ikke-vedvarende at deltagelsen i antisosial og kriminell og antisosial atferd, også var

tilstede før ungdomsalderen så vel som etter. Sistnevnte gruppe deltok i antisosiale og kriminelle handlinger som følge av at dette ga dem tilgang til voksenprivilegier som de ellers ikke hadde mulighet til å ta del i. Denne forskjellen skyldtes arvelige og biologiske forskjeller mellom de to (Moffitt, 1993). Det er derfor rimelig å anta at de med lav selvkontroll tilhører den vedvarende kriminelle individene.

Et av hovedverkene for en biologisk tilnærming til kriminalitet har vært Herrnstein og Murrays (1994) *The Bell Curve* og dens meget kontroversielle tredjedel hvor forfatterne argumenter for en sterk sammenheng mellom et menneskes IQ, sosioøkonomiske status og andre variabler, inkludert kriminalitet og hvordan dette også er sterkt tilknyttet det generelle biologiske raseskillet i tre hovedkategorier, kaukasoid, mongoloid og negroid. Disse forskjellene forblir også sterke når man kontrollerer for foreldrenes sosioøkonomiske status, noe som indikerer en sterk sammenheng mellom biologi og IQ og dermed også kriminalitet. I en metastudie fant de at kriminelle gjengangere har en gjennomsnittlig IQ på 92, åtte poeng under gjennomsnittet. Jo mer alvorlig og kronisk kriminalitet jo lavere IQ finner man også gjennomsnittlig. Dette er noe som gjør seg gjeldende også når man kontrollerer for sosioøkonomiske variabler.

Det viser seg dessuten at høy intelligens gir en ekstra beskyttelse mot kriminalitet blant de som er i risikogruppene. Barn som har vokst opp i kriminelle hjem, eller som har i barndommen gitt uttrykk for trekk som predikerer kriminalitet, er mindre sannsynlig å bli kriminelle som voksne om de har en høy IQ (Herrnstein & Murray, 1994:235).

I boken diskuterer de kontrastene mellom de sosiologiske teoriene som legger vekt på hendelsesforløpet, og den psykologiske som legger vekt på trekkene til de kriminelle. Som Gottfredson og Hirschi (1990) også kommenterer har fokuset i etterkrigstiden stort sett hvert lagt på de sosiologiske forklaringsmodellene. Herrnstein og Murray understreker allikevel at de ikke (Herrnstein & Murray, 1994:238) tilhører den ene av de ekstremitetene, og at de anser

at sannsynligheten er stor for at man vil finne forklaringer fra både sosiologi så vel som psykologi. De vektlegger derfor at til tross for at de har lagt vekten på de psykologiske trekkene ved de kriminelle, slik som de kognitive evnene deres, betyr det ikke at de benekter at sosiologiske, økonomiske og offentlig politikk virker inn på kriminalitet. Snarere anser de at de ovenfor samhandler med de psykologiske trekkene for å skape kriminell atferd.

De tar dessuten opp et viktig poeng i form av den psykologiske og biologiske grunnlaget som kan gi en viss forklaring på Gottfredsons og Hirschi's (1990) viktige variabel som går på lav selvkontroll. Lav selvkontroll og manglende evne til å tenke langsiktig er assosiert med IQ og hever tiltrekningen til øyeblikkelig selvtilfredstillelse og minsker, som Gottfredson og Hirschi sier seg enig med Herrnstein og Murray i, evnen til straff å virke som en advarsel. De er rett og slett for abstrakt og langt inn i fremtiden og for usikre til å virke meningsfulle på denne typen mennesker (Herrnstein & Murray, 1994).

Selv om boken var kontroversiell, har den fått sterk støtte av sentrale skikkelser bak det moderne IQ begrepet som Hans Eysenck (1998) og Arthur Jensen (Rushton & Jensen, 2005). Det tidligste tvillingstudiet vi finner for kriminalitet ble publisert i 1929 av Johannes Lange. Lange sammenlignet 13 eneggede og 17 toeggede tvillingpar hvor minst en hadde blitt dømt for kriminelle handlinger. Han fant at 77% av de eneggede og kun 12% av de toeggede tvillingene var konkordante (Rushton, 1997:51), noe som er en sterk indikator for et biologisk grunnlag for kriminalitet. Studiets meget begrensede antall kan allikevel kaste en skygge over det i form av usystematiske tilfeldigheter.

Det til tross, Eysenck og Gudjonsson (Rushton, 1997:51) publiserte i 1989 et metastudie som innkluderte Lange sitt pionerstudie for 135 eneggede tvillinger, og 145 toeggede tvillinger, og de fant at konkordansraten for førstnevnte var 67% og for sistnevnte 30%. Et senere studie av 3586 tvillingpar som ble født i Danmark mellom 1881 og 1910 hvor alvorlige kriminelle handlinger ble målt, viste at 41% av eneggede tvillinger var konkordant

mot 21% toeggede på kriminelle handlinger mot personer og 40% mot 16% mot eiendom. Dette finner man også bekreftet i resultater fra flere adopteringsstudier gjort i Amerika, Danmark og Sverige, hvor barn som ble adoptert i spedbarnsalderen, hadde en større risiko for kriminelle dommer om de biologiske foreldrene også hadde vært dømt for det samme.

Alt dette er med på å underbygge påstanden om at lav selvkontroll i stor grad er en biologisk komponent, med høy grad av arvelighet men som også påvirkes av sosiale faktorer slik som foreldrestil. Dette vil også forklare hvorfor lav selvkontroll i høy grad regnes som en stabil faktor over tid (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Den velkjente alderseffekten som man har hatt vanskelig med å forklare (Gottfredson & Hirschi, 1990), kan også ha en sterk biologisk komponent. Lee Ellis (2005:305) påstår at den såkalte Evolusjonære Nevroandrogeniske (ENA) teorien predikerer en universell forekomst av kriminalitet og antisosial atferd blant menn i alderen 13-30 år. I henhold til ENA teorien har kvinners preferanse for status-drevne menn drevet menn til å delta i konkurrerende virksomheter som ofte skaper ofre. Naturlig seleksjonspress fra kvinner skaper dermed over tid menn som er orientert mot konkurranse. Dette fører igjen til at hjernene til menn i større grad enn kvinners er selektert til å gi uttrykk for konkurrerende/offerskapende trekk. Dette fører igjen til at menn i større grad enn kvinner tenderer til å benytte seg av svikefulle og voldelige kopulasjonsstrategier (Ellis, 2005:290), et konsept som henger nøye sammen med Gottfredson & Hirschis (1990) definisjon av kriminalitet som "acts of force and fraud undertaken in the pursuit of self interest."

Biologisk eller sosial komponent, det er liten tvil om at lav selvkontroll er en av de viktigste og mest robuste faktorene for å forklare variansen innen antisosial og kriminell atferd. Dette understrekes av at også økonomiske teorier har beveget seg inn på begreper som minner om lav selvkontroll. Rasjonelt valg teoriene har som vi har påpekt, mye til felles med de klassiske tilnærmingene til kriminalitet. På mange måter er de klassiske

tilnærmingene sosial kontroll teorier som vektlegger samfunnskontroll som hovedvariabel, mens Gottfredson og Hirschi (1990) er nesten å regnes som en kombinasjon av denne og sitt eget begrep om intern eller selvkontroll (Nakhiele et al, 2000).

De økonomiske teoriene har i all hovedsak vektlagt at den rasjonelle aktøren vurderer disse sosiale kontrollvariablene når han vurderer om hvorvidt dette er en hensiktsmessig handling eller ikke (Gottfredson & Hirschi, 1990). De har hatt en forholdsvis stor påvirkning på flere felt, inkludert terrorforskning (se Iannacone, 2006; Benmelech & Berrebi, 2007) og da spesielt hvordan man skal bekjempe kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Ward med kolleger (2009:4) påpeker at det finnes flere konkurrerende rasjonelt valg teorier, og det er verdt å merke seg at noen økonomiske tenkere som diskuterer atferd i økonomiske vendinger (Hoppe, 2001; Mises, 2009; Mulligan, 2007; Peck, 2008), inkluderer begreper som minner konseptuelt om selvkontroll. Tidspreferanserate (Hoppe, 2001:4) er blitt introdusert for å forklare hvorfor folk varierer i sin evne til å utsette selvtilfredsstillelse.

Høy tidspreferanse karakteriseres av at man prioriterer øyeblikkelig tilfredsstillelse av sine behov og dermed er ute av stand til å tilside sette sine ønsker til tross for at man tjener på dette i lengden. Det er dermed mer sannsynlig at de forsøker å oppnå disse gjennom kriminalitet (Mulligan, 2007) eller antisosiale handlinger som risikosøking, latskap, aggressivitet, som krever liten eller ingen disiplin og planlegging og uansvarlighet. Straff vil heller ikke virke avskrekkende (Hoppe, 2001: 38) fordi de som har høy tidspreferanse er ute av stand til å faktorisere en usikker straff lang tid fremover. Dette minner om konseptualiseringen av lav selvkontroll (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Selv om det har blitt brukt til å forklare kriminalitet (Mulligan, 2007:34) i tillegg til klasseforskjeller, så har jeg ikke funnet noen utstrakt bruk bortsett fra noen få unntak (Peck, 2008) av det innenfor økonomiske modeller for kriminalitet. Det er allikevel en del av rasjonelt valg teoriene og har blitt brukt til å forklare blant annet antisosial atferd slik som

alkoholisme (Waters & Sloan, 2006). Vårt funn om sammenhengen mellom lav selvkontroll og antisosial og kriminell atferd kan derfor like gjerne reflektere den østeriske skolens (Hoppe, 2001; Mulligan, 2007, Peck, 2008) sin bruk av lav tids-preferanse, da det er liten konseptuell forskjell mellom begrepene.

De klassiske økonomiske teoriene som Gottfredson og Hirschi (1990) kritiserer, har intet slikt konsept og begrenser seg til en forestilling om sosial kontroll som eneste effektive virkemiddel i kampen mot kriminalitet og har vansker med å forklare hvorfor resividiteten er såpass høy (Bukten & Bendixen, 2006; Crow, 2004; Herrnstein & Murray, 1991; Gjertsen, 2008; Smith, Groggin, Gendreau, 2002).

Det har allikevel vært en del videreutvikling av rasjonelt valg teoriene fra de gamle (Ward et al, 2009), hvor man har gått vekk fra de gamle teoriene sine sterke antagelser om at man tar bevisste og frie valg. De gamle teoriene var i all hovedsak en avskrekkingsteori, hvor man gjennom å øke straffeutmåling gjorde kriminalitet mindre lønnsomt. Den nye versjonen av teoriene har allerede anerkjent den manglende effekten avskrekking kan ha på kriminelle handlinger, men mener at man har tatt i for liten grad i betraktning belønningen kriminalitet bringer med seg og straffen og belønnigene ikke-kriminelle handlinger bringer med seg. Blant annet argumenterer man at ikke-kriminelle handlingers belønning hovedsakelig skyldes avskrekking gjennom sosial eksklusjon og samvittighetsnag (Ward et al, 2009:6).

Ward med kolleger (2009) anerkjenner allikevel utfordringer rasjonelle teorier fremdeles har, blant annet Gottfredson og Hirschi (1990; 1994) sin kritikk av dem ved å påpeke at kriminalitet i all hovedsak er impulsive handlinger som krever ingen planlegging. Inkluderingen av begreper som konseptuelt minner om selvkontroll i de økonomiske teoriene (Hoppe, 2001; Mulligan, 2007; Peck, 2008), kan således være med på å underbygge Ward med kollegers (2009:5) sin påstand om den integrative funksjonaliteten til rasjonelt valg

teoriene og som de mener kan kombinere tilsynelatende opposisjonelle teorier slik som stressteoriene til sosiologien og den sosiale læringsteorien til psykologien.

Det blir også påpekt at impuls kontroll ikke nødvendigvis fjerner avskrekkingsmomentet til kostnader som skjer nært i tid, slik som muligheten for arrestasjon (Ward et al, 2009). Dette ignorerer allikevel det faktumet at muligheten for arrestasjon fremdeles involverer å tenke fremover i tid og utsette sin øyeblikkelige selvtilfredstillelse, noe som ikke karakteriserer kriminelle (de Haan & Vos, 2009). Man må dermed konkludere at Gottfredson og Hirschi (1990) sin kritikk er berettiget, og at tidspreferansebegrepet (Hoppe, 2001; Mulligan, 2007; Peck, 2008) sett opp mot kriminalitet er en interessant utvikling av rasjonelt valg teoriene. Dette ikke minst siden en del rasjonelt valg teorier understreker at impulsive handlinger (de Haan & Vos, 2009:31), godt kan sees på som rasjonelle handlinger som blir avgjort på ekstremt kort tid. Allikevel, kritikere (de Haan & Vos, 2009:40) finner store konseptuelle problemer med dette, fordi den avviser mellommenneskelige aspekter og ikke tar innover seg hvordan de kriminelle selv rapporterer sine handlinger. Selv emosjonelle utbrudd kan rasjonaliseres som en rasjonell handling, og dette minsker den forklarende effekten av modellen, snarere enn styrker den (de Haan & Vos, 2009:41)

Om Gottfredson og Hirschi (1990) sin generelle teori er en videreutvikling av den klassiske teoriens sosiale kontroll, slik at den inkluderer intern kontroll i form av selvkontroll (Nakhiele et al, 2000), må de økonomiske teoriene som har et konseptuelt fellesskap med den klassiske skolen for kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990) også sies å ha innført en lignende kombinasjon av indre og ytre kontroll med sin introduksjon av begrepet høy tidspreferanse (Hoppe, 2001; Mulligan, 2007; Peck, 2008), uten at dette kan sies å ha bidratt i like stor grad som Gottfredson og Hirschi (1990) sin generelle teori for kriminalitet for kriminologien. Dette er en av de mest siterte og demonstrerte teoriene (Unnever, Cullen & Pratt, 2003; Arneklev et al, 2006) siden dens lansering for over to tiår siden. Rasjonelt valg

teoriene, strever derfor fremdeles med den legitime kritikken av dem for å rasjonalisere all atferd og dermed miste sin forklarende effekt (de Haan & Vos, 2009), og at avskrekking ikke virker siden impulsaspektet til kriminalitet er en grunnleggende faktor (Gottfredson & Hirschi, 1990; Ward, 2009). Innkludringen av høy tidspreferanse er allikevel med på å understreke viktigheten av lav selvkontroll og dets robusthet i forklaring av variaser i antisosial og kriminell atferd.

4.3. Mulighet som prediktor for antisosial og kriminell atferd

Den generelle teorien for kriminalitet var en videreutvikling av en sosial kontrollteori (Akers & Sellers, 2009). I likhet med de fleste kriminologiske teorier så vektlegger også den generelle teorien for kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990) mulighet som en av de viktige faktorene for å prediktere involvering i antisosial og kriminell atferd. Teorien veklegger allikevel at det er lav selvkontroll som er den aktive variabelen og at det er kun de med dette som vil ta del i antisosiale og kriminelle handlinger om muligheten byr seg.

Våre funn viser også at jo høyere sosial kontroll eller monitorering på mulighetsvariabelen, jo mindre deltar man i antisosiale og kriminelle handlinger. Dette er fullt i tråd med Gottfredson & Hirschi (1990) sine hovedpåstander om mulighet som en variabel som påvirker involvering i antisosial og kriminell atferd i negativ retning og vår egen hypotese nummer 3. I Tabell 9 og 10 ser vi også at mulighet øker den forklarte variansen med 6,6% for kriminell og 5,2% for antisosial atferd. I begge tabellene ser vi at sammenhengen med lav selvkontroll synker litt når mulighet introduseres som en del av modellen.

Vi ser dessuten at denne sammenhengen holder seg jevnt over sterk og økende med alderen (Tabell 6) fra 11-16 år for lav selvkontroll. Etter hvert som man blir eldre får man også flere muligheter til å ta del i kriminelle handlinger og den lave selvkontrollen vil gjøre stadig større utslag på kriminell og antisosial atferd. Det er allikevel verdt å merke seg at våre

data stopper på det tidspunktet Gottfredson og Hirschi (1990) finner at kriminalitet og antisosial atferd er avtagende og at det derfor er vanskelig å uttale seg noe mer konkret rundt alderseffekten. Alderseffekten var også, som vi vil diskutere i neste seksjon, den minste i effektstørrelse av variablene og minst signifikante i våre resultater.

Denne vektleggingen av sosial kontroll er noe den generelle teorien har til felles med de fleste kriminologiske teorier og var Hirschis (1969) eget utgangspunkt når han arbeidet innenfor det sosialt disintegreringsperspektivet. Som vi allerede har diskutert så er det mye som tyder på at kjønnseffekten er en mulighetseffekt. Den er også veldemonstrert gjennom andre teorier slik som "det knuste vinduet" effekten, hvor et nedrent nabolag sender ut signaler om at det er fritt frem for alle å begå antisosiale og kriminelle handlinger uten fare for å bli tatt (Wilson & Kelling, 1998; Keizer et al, 2008). Dette er med andre ord en veldemonstrert effekt, og det er derfor ikke overraskende at vi fant støtte for den, selv om den var overraskende minimal Dette kan skyldes at målene på mulighet var problematiske, siden de kun målte foreldre-monitorering i en tid hvor jevnaldrende i stadig større grad har påvirkning på atferd.

4.4 Lav selvkontroll påvirket av kjønn, alder, antisosiale venner og mulighet

Det er allikevel verdt å merke seg at antisosiale venner (Tabell 7) er en langt bedre prediktor for involvering i kriminell og antisosial atferd enn både lav selvkontroll og mulighet. Antisosiale venner har en veldemonstrert (Batti et al, 1998; Farrington, 2005) sammenheng med kriminell og antisosial atferd, og er rapportert som den mest robuste (Lily et al, 2005:57). Det finnes forskjellige studier som søker å forklare denne effekten (Lily et al, 2005; se også Dishion et al, 2008; Farrington, 2005; Moffitt, 1993; Sarar et al, 2006), mens Gottfredson og Hirschi avviser at antisosiale venner har noen kausal signifikans, siden når man først har utviklet selvkontroll, så vedblir den stabil resten av livet (Akers & Sellers,

2009:135). Dette trenger allikevel ikke å bety at Gottfredson & Hirschi sin teori tar feil om vi anser antisosiale venner som en del av en mulighetseffekt. Kontroll-teoriene har hele tiden akseptert sammenhengen mellom kriminell og antisosial atferd og antisosiale venner, men har argumentert at effekten ikke er kausal og at den er spuriøs (Thornberry et al, 1997).

Moffitt (1993) sin teori og funn problematiserte blant annet teorien til Gottfredson og Hirschi (1990), ved å skille mellom tre kategorier ungdomskriminelle. De avstående, de ungdomsavgrensede og de vedvarende kriminelle. Det interessante med funnene hans er at de ungdomsavgrensede var kriminelle som søker tilgang til voksenlivets privilegier som de ennå ikke har tilgang til, og det er nettopp dette de vedvarende kriminelle gir dem. Dermed kan man se på at det å ha antisosiale venner, på samme måte som kjønnseffekten, er en mulighetseffekt. Det er derfor verdt å merke seg at når vi foretok en linjær regresjonsanalyse (Tabell 9 og 10) så fant vi en stor effekt hos antisosiale venner.

Siden mulighet ble operasjonalisert til foreldres monitorering av sine barn, er det ikke unaturlig, tatt i betraktning at foreldres mulighet til å utøve sosial kontroll minsker med alderen og erstattes av jevnaldrende (Shaffer & Kipp, 2009), at antisosiale venner vil ha en større effekt på deltagelse i antisosial og kriminell atferd enn foreldres kontroll. Den store effekten til antisosiale venner reflekterer da muligens det faktumet at man gjennom dem får mange flere muligheter til å delta i slike handlinger. I Tabell 9 og 10 ser vi således at også alder har en signifikant påvirkning på den forklarte variansen som gjør et hopp med 2,6% og 1,2% for kriminell og antisosial atferd. Korrelasjonene er allikevel små bortsett fra hos 14 åringer, som også er den eneste av aldersfaktorene som beholder sin signifikans når vi i tillegg kontrollerer for den veldemonstrerte (Lily et al, 2005) av antisosiale venner.

Vi ser også at dette påvirker sammenhengen med den lave selvkontroll variabelen som synker. Den forklarte variansen gjør nok et byks og denne gang med 13,4% og 15,5%. Dette synes å indikere at alderseffekten Gottfredson & Hirschi (1990; se også Hirschi &

Gottfredson, 1983) omtaler, kan i tråd med våre antagelser forklares med tilgang på antisosiale venner. Antisosiale venner og mulighet har en god korrelasjon (Tabell 7) som er omtrent lik for både gutter og jenter. Vi finner også at når vi legger til effekten av antisosiale venner i regresjonsanalysen (Tabell 9 og 10), faller effekten av alder vekk og mister sin signifikans. Dette er med på å underbygge påstanden om at alderseffekten i stor grad skyldes innføringen av antisosiale venner, og at deler av effekten til antisosiale venner muligens er en mulighetseffekt.

Det til tross, som Bendixen og kolleger (2006:87) diskuterer, når de vurderer antisosiale venner som en mulighetsvariabel opp i mot Gottfredson og Hirschi (1990) sin generelle teori, skal ikke mulighet alene ha en uavhengig effekt på antisosial og kriminell atferd utover dens interaksjon med lav selvkontroll. Det er derfor uvist i hvor stor grad en slik forklaring ville være toneangivende. De (Bendixen et al, 2006:104-105) fant dessuten at selv om både en seleksjonseffekt så vel som fasiliteringseffekt ble demonstrert i kriminelle og antisosiale gjenger, var fasiliteringseffekten mye større, noe som tyder på at det er sosialiseringprosesser innad i gjengene som er bidragsytende, snarere enn som Gottfredson og Hirschi (1990) sin påstand om at denne er spuriøs og at sammenhengen ligger i at like mennesker, det vil si de med lav selvkontroll i dette tilfellet, tiltrekkes hverandre. Denne støtten til fasiliteringseffekter over det som hos Gottfredson og Hirschi måtte bli seleksjonseffekter, har også funnet støtte i et longitudinalt studium av Wright, Caspi, Moffitt og Silva (se Akers & Sellers, 2009: 136).

Antisosiale venners påvirkningskraft på antisosial og kriminell atferd kan derfor regnes som en støtte til avviksteorier og stressteorier. Den sosiale avviksteorien fremmer at forskjellige kulturelle normer kan utvikles på tvers av hverandre (Gottfredson & Hirschi, 1990). Med andre ord kan man sosialiseres inn i et normsett som bryter fundamentalt med det rådende og dermed bryter man de lovene som reflekterer disse (Topalli, 2005). Det

konseptuelle grunnlaget til avvike teorien dannet grunnlaget for flere av de mest betydningsfulle kriminologiske bidragene i forrige århundre, inkludert "differensiell assosiasjons" teorien til Sutherland (Gottfredson & Hirschi, 1990).

I samtlige av disse teoriene var man uinteresserte i individuelle forskjeller utover at de reflekterte gruppeforskjeller (Gottfredson & Hirschi, 1990:76-77). En del funn indikerer at det faktisk eksisterer subkulturer i samfunnet som gjennomført kultiverer suksessfullt antisosiale verdier og således ikke føler skyld over voldshandlinger, og at en del tilhører dysfunksjonelle hjem hvor kjernefamilien har brutt sammen, spesielt hos minoriteter, som da lar gatas lov definere deres normer for hva som er riktig og galt og fremmer fremmedgjøring, bitterhet og vold rettet mot samfunnet for øvrig som de har få eller ingen muligheter til å delta som funksjonelle medlemmer av (Lilly et al, 1995:53-54).

Sutherland forkastet Lombrosos teori og at individuelle forskjeller, eller en psykopatologi, lå til grunn. Han anså den som like lite støttet av empiri som Lombrosos ide om at kriminalitet var knyttet til spesifikke fysiologiske grupper. I stedet vektla han at kriminalitet måtte forstås ut fra den konteksten individet vokste opp i. Med andre ord skyldtes kriminalitet at man tillærte seg sosiale normer fra en sosial organisering, eller differensiell organisering eller assosiasjon, som støttet opp om kriminalitet (Lilly et al, 1995: 47-48).

I slumområder og andre subkulturer av samfunnet, vil individer i større grad bli sosialisert inn i grupper hvor kriminalitet er akseptert og støttet opp om og dermed i større grad assosiere seg med antisosiale normer, og han satte opp ni proposisjoner (Lilly et al, 1995):

1. Kriminell atferd er tillært.
2. Kriminell atferd læres gjennom interaksjon med andre personer gjennom kommunikasjon.
3. Den prinsipielle delen av læringen av kriminell atferd foregår innenfor rammene til intime personlige grupper.

4. Når kriminell atferd læres, innkluderes (a) teknikker for å begå kriminalitet, som både er enkle så vel som kompliserte og (b) de spesifikke motivene, driftene, rasjonaliseringene og holdningene.
5. De spesifikke motivene og driftene tillæres gjennom definisjoner av lovkodekser som favorable eller ufavorable.
6. En person blir kriminell som følge av en overflod av definisjoner som er favorable for lovbrudd. Dette er prinsippet til differensiell assosiasjon.
7. Differensielle assosiasjoner kan variere i frekvens, varighet, prioritet og intensitet.
8. Prosessen for å tillære seg kriminell atferd gjennom assosiasjon med kriminelle og antikriminelle mønstre involverer samtlige mekanismer som er involvert i en hvilken som helst annen læring.
9. Mens kriminell atferd er et uttrykk for generelle behov og verdier, så forklares den ikke av disse generelle behovene og verdiene, siden ikke-kriminell atferd er et uttrykk for de samme behovene og verdiene.

Til støtte for dette er den meget sterke sammenhengen mellom antisosiale venner og kriminalitet og antisosial atferd (Farrington, 2005), som vi også finner igjen i Tabell 9 og 10. Dette kan tyde på at en form for sosial læring er tilstede i utviklingen av kriminell typologi. Til tross for dette så er en rekke av proposisjonene til Sutherland problematiske. Kriminell atferd er ikke spesialisert, krever liten grad av tillærte komplekse handlinger og karakteriseres av impulshandlinger (Gottfredson & Hirschi, 1990; 1994). Det er derfor rimelig å anta at individuelle forskjeller kan forklare kriminelle handlinger (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Merton tok utgangspunkt i at samfunnets normative struktur var basert på en egalitær ideologi og den universale vektleggingen av finansiell suksess. Tanken var at siden legitime muligheter til å oppnå finansiell suksess var ujevnt distribuert, så ville dette skape en stressor som igjen promoterte kriminalitet for å oppnå disse kulturelle normene hos de som ikke hadde

tilgang til legitime måter på å oppnå dette på. De skilte derfor mellom ulike kategorier kriminelle, da av spesielt viktighet, innovatøren og flykteren (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Agnew foreslo derimot en videreutvikling som han kalte den generelle stressteorien, hvor han vektla negative relasjoner til andre mennesker i stedet for klasse og kulturelle variabler. Han definerte stress som ”relasjoner hvor andre ikke behandler individet slik han eller hun ønsker å bli behandlet.” For å klargjøre hva som mentes med stress la han frem de følgende definisjonene (Agnew, 2001):

1. Objektivt stress er hendelser eller forhold som mislikes av de fleste innenfor en gitt gruppe, både universelle slik som angrep, manglende mat eller ly, så vel som spesifikke for en gruppe som vil variere med alder, kjønn etc. Det er således viktig å se på gruppeforskjeller når man skal avgjøre hva som konstituerer objektivt stress.
2. Subjektiv stress, karakteriseres av hendelser eller forhold som mislikes av selve individet som opplever dem. Vi referer med andre ord til hans subjektive opplevelse av hendelsen eller forholdet. Her må vi vurdere individuelle forskjeller i hvordan folk reagerer på ulike stressorer, slik som et dødsfall i familien etc.

Til tross for dette har mesteparten av forskningen på stressteori fokusert på objektivt stress, noe som kan lede forskere til å undervurdere stressteoriens forklaringssevne siden forskjellige objektive stressorer oppleves forskjellig subjektivt (Agnew, 2001).

Den generelle stressteorien har allikevel en god del problemer med å forklare kriminalitet. Blant annet greier den ikke å forklare hvorfor kun noen former for stress relateres til kriminalitet mens andre ikke gjør det (Agnew, 2001:325). Sosial klasse er til eksempel fullstendig urelatert til kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990:79-80) eller upopularitet blant jevnaldrende, eller den forventede manglende evnen til å oppnå utdanningsmessig/arbeidsmessig suksess. Stort sett kan kriminalitet relateres til verbale og fysiske

angrep, avvisning fra foreldre, dårlige karakterer og arbeidsproblemer, men utover det så er forholdet med ulike stressorer uklart (Agnew, 2001).

Akers & Sellers (2009) operasjonaliserte Agnew sin konseptualisering av en stressor som mislykkelsen i å oppnå positivt ansette mål, og han påpekte at den generelle stress teorien kunne forklare antisosial atferd slik som narkotikabruk, siden den ble primært brukt til å modulere den negative følelsen skapt av stressoren. Dette forklarer allikevel ikke hvorfor også de som ikke har noen negativ følelser, slik som depresjon, også bruker narkotika og tar del i andre antisosiale handlinger så vel som kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990).

Allikevel og i tråd med hypotese 4, kan vi se at Gottfredson og Hirschi (1990) sin hovedteori om at lav selvkontroll er en signifikant prediktor for involvering i kriminell (Tabell 9) og antisosial atferd (Tabell 10) holder stikk selv når den er påvirket av mulighet, kjønn, alder og antisosiale venner. Alle disse faktorene påvirker i ulik grad effekten av lav selvkontroll både på antisosial og kriminell atferd, men ingen av dem kansellerer den eller reduserer den til et minimum. Lav selvkontroll alene forklarer 13.8% av all kriminell og hele 18.5% av all antisosial atferd. Selv når den påvirkes av mulighet, kjønn, alder og kriminell atferd så beholder den en grei korrelasjon med de avhengige variablene. Interaksjonsleddet vårt derimot viste at det var ingen merkverdig interaksjon mellom mulighet og lav selvkontroll og den lave selvkontrollen er en god prediktor for kriminell og antisosial atferd også når den modereres for mulighet.

Til tross for dette må det allikevel innrømmes at den påvirkes av alle variablene og at den forklarte variansen øker signifikant for hver ny variabel som introduseres. Samlet må vi nok si at dette støtter Moffitt (1993) sin kritikk av enfoldigheten til Gottfredson og Hirschi (1990) sin teori, hvor de mener at ved å ignorere psykologiske og biologiske variabler så vil den begrense sin forklaringssevne (Moffitt, 1993).

4.5. Begrensinger ved studiet og andre forbehold

Siden studiet baserer seg på den generelle teorien for kriminalitet er det nærliggende å gå inn på teoretiske innvendinger mot den. Den største kritikken mot den generelle teorien for kriminalitet har hele tiden vært og forblir at den er tautologisk (Akers & Sellers, 2009). Hovedproblemet har vært at Gottfredson og Hirschi (1990) i sin bok *The General Theory of Crime* ikke operasjonaliserer begrepet lav selv-kontroll, men bruker i stedet kriminelle og antisosiale handlinger som en indikasjon på lav selv-kontroll. Når disse benyttes til å prediktere involvering i annen kriminalitet har kritikken vært at teorien egentlig sier at kriminelle handlinger leder til andre kriminelle handlinger (Akers, 1991; Akers & Sellers, 2009; Geis, 2000; Tittle, 1991).

Dette leder til en tautologisk modell for kriminalitet og dermed store metodologiske svakheter ved modellen. Løsningen har som regel vært for andre forskere å benytte seg av diverse holdningsvariabler så vel som analog atferd (Arneklev et al, 2006), selv om det også der har vært en rekke feilsteg opp gjennom årene i å operasjonalisere lav selvkontroll slik at den er uavhengig kriminelle og antisosiale handlinger (Akers & Sellers, 2009:137-139).

For å bøte på dette problemet har noen undersøkt konseptualiseringen av lav selvkontroll opp mot ADHD (Unnever & Cullen, 2003; Unnever et al, 2003; Wright & Beaver, 2005) og funnet store likheter. Ut fra dette operasjonaliserte vi lav selvkontroll til å bli en rekke spørsmål som gikk på hyperaktivitet og oppmerksomhets-mangel og som hadde en sterk intern korrelasjon som tyder på at disse spørsmålene måler den samme underliggende faktoren. Muligens hadde vi fått bedre resultater om vi hadde konstruert vårt eget spørreskjema med Grasmick med kollegers (1993) som utgangspunkt for å skape indeksen for lav selvkontroll i stedet for å fiske etter spørsmål som i utgangspunktet ikke var tiltenkt oppgaven, men på den annen side skaper operasjonaliseringen av lav selvkontroll til ADHD interessante spørsmål rundt begrepets biologiske og sosiale genealogi.

Sammenhengen mellom ADHD og lav selvkontroll er godt demonstrert i andre studier (se Wright & Beaver, 2005) og lav selvkontroll kan sies å være lokalisert i de eksekutive funksjonene til frontallappen (Cauffman et al, 2005; se også Wright & Beaver, 2005). Den høye korrelasjonen mellom ADHD og kriminalitet er dessuten med på å understreke at dette er et godt mål på lav selvkontroll, eller i alle fall at de i stor grad deler komponenter som resulterer i kriminell og antisosial atferd.

Spørsmålet da er hvorvidt våre mål er et godt mål på ADHD. Det at samtlige spørsmål som vi har valgt ut går på alment kjente faktorer til ADHD som oppmerksomhet og hyperaktivitet, samt den sterke interne korrelasjonen, tilsier at så lenge vi tar forbehold om det ovenfor, kan bruke dem som et mål på ADHD. Vaughn med kolleger (2007) rapporterer at lav selvkontroll i tillegg har mye til felles med psykopatologiske trekk som narsissisme og en problematisering av lav selvkontroll sett opp mot psykiatri kunne derfor vært interessant å se nærmere på i et fremtidig studium.

Det er også en del problemer med at det er veldemonstrert at forsøkssubjekter generelt underrapporterer alvorlige handlinger selv i anonyme spørreundersøkelser som denne, men samtidig må det understrekes at spørsmålene har lang fartstid og regnes som gode måleenheter på disse variablene (Bendixen & Olweus, 1999). Det til tross, den store forskjellen mellom de ellers veldemonstrerte sammenhengene mellom kriminell atferd og antisosial atferd er med på å understreke at underrapportering kan ha forekommet. Dette bør derfor tas forbehold om når man tolker resultatene.

Det at gruppenes gjennomsnittskårer ble tolket som gruppenorm er også problematisk fordi gjennomsnittsobservasjoner kan være misvisende. Enkeltindivider kan ha avvikende profiler som følge av spredning rundt gruppenormen og man står i fare for å feiltolke analysene hvis man ikke tar hensyn til slike individuelle forskjeller innad i gruppene. Det er derfor viktig å være klar over at det er umulig å generalisere fra gruppenivå til individnivå, da

dette ville være en spesifisering og ta høyde for at det finnes enkeltindivider som ikke passer inn i analysene. Gruppene bør derfor anses som generelt veiledende faktorer i et komplisert fenomen. Til tross for dette så viser funn at gruppeinndeling er et godt verktøy for å synliggjøre forskjeller mellom grupper (Cohen & Vila, 1996; se også Moffitt, 1993).

At studiet stoppet ved 16 års alderen, er et problem i forhold til alderseffekten, siden det først er da man forventer at den betraktelig begynner å tre inn i form av minskning av antisosial og kriminell atferd (Gottfredson & Hirschi, 1990:127). Vi har allikevel fått demonstrert en viss alderseffekt i øking av kriminell og antisosial atferd, men denne ble ikke signifikant og tilnærmet null straks vi kontrollerte for antisosiale venner. Det kunne derfor vært interessant å se på hvorvidt vi ser det forventede brå droppet i antisosial og kriminell atferd som er godt dokumentert (Gottfredson & Hirschi, 1990; Hirschi & Gottfredson, 1983) om man hadde hatt data som også dekker eldre ungdommer.

Siden det Store Bergensstudiet var et longitudinelt studie kunne det også vært interessant å sett på om hvorvidt effektene vedvarte over tid. Gottfredson og Hirschi (1990; 1996) argumenterer allikevel for at disse trekkene er stabile over tid og får støtte for dette av Caspi og Moffitt (1995; men se Loeber Snyder, 1990:105-106 for et forsvar for longitudinelle studier innen kriminologien). Det er derfor usikkert hvor mye mer lys det ville kastet på problemstillingene, selv om det neppe er noen tvil om at Gottfredson og Hirschi (1990) sin kategoriske avvisning av dem har noe hold, siden en rekke studier (se Akers & Sellers, 2009) har funnet interessante effekter og problematisert teorien ved hjelp av longitudinelle design.

Vi forsøkte å problematisere hvorvidt den store effekten av antisosiale venner skyldtes en mulighetseffekt eller sosial læring, men for å kunne se nærmere på dette er det nødvendig å problematisere og gå i dybden av hvilken karakter disse antisosiale vennskapene har for de som tar del i kriminell og antisosial atferd. Mears og Fields (2002) oppsummerer at forholdet mellom antisosiale venner, lav selvkontroll og kriminalitet er tvetydig, men at noen funn

indikerer at de påvirker hverandre gjensidig snarere enn at kriminalitet kommer forut antisosiale venner slik som Gottfredson og Hirschi (1990) påstår. Dette er i tråd med funnene til Bendixen og kolleger (2006) hvor man, fant større støtte for en fasiliteringseffekt enn en seleksjonseffekt som den generelle teorien for kriminalitet mener skaper sammenhengen.

Endelig så hadde det vært interessant å forsøke å problematisere målene våre på mulighet som kun tar utgangspunkt i foreldremonitorering. Vår mulighetsvariabel er egentlig en persons subjektive opplevelse av foreldrenes monitorering og dermed kun indirekte sjansen til å bli tatt . Den er derfor et proksimalt mål på mulighet snarere enn mulighet selv, siden de ikke sammenfaller hundre prosent med Grasmick med kollegers (1993) sin operasjonalisering av begrepet. Selv om spørsmålene vil dekke indirekte at når man monitoreres lite, så er situasjoner hvor muligheten er tilstede for øyeblikkelig tilfredstillelse oftere enn om man monitoreres mye, så er det vanskelig å bruke dem til å dekke de to andre delene som er at det skal være enkelt å utføre disse handlingene og risikoen for å bli tatt liten.

Til tross for dette så er det interessant å merke seg at Gottfredson og Hirschi (1990) vektlegger at inadekvat monitorering er en av utviklingsfaktorene til lav selvkontroll, og at de derigjennom gir mulighet for barn å ta del i antisosial atferd uten adevkat eller konsistent tilbakemelding fra foreldrene. Dette gjør at barnene ikke internaliserer den ytre kontrollen slik at den blir indre kontroll eller selvkontroll. Siden det er lite trolig at foreldre plutselig endrer atferd på så store grupper, må det logisk være en viss sammenheng mellom monitorering og mulighet. Til tross for dette så viser noen studier (Wright & Beaver, 2005) at det er problematisk å hevde en slik genalogi av selvkontroll uten forbehold. Den nære sammenhengen mellom lav selvkontroll som også resultatene våre støtter, er med på å problematisere dette ytterligere, siden ADHD har en høy arvelig og biologisk komponent.

Andre mål som går på hvorvidt jevnaldrende venner har oversikt over, eller ikke liker deltagelse i kriminell og antisosial atferd kunne vært interessant å utvikle til et fremtidig

studium. Dette ville sammen med problematiseringen av antisosiale venner gi indikasjoner på hvorvidt antisosiale venner i det hele tatt kan regnes som en mulighetseffekt, selv om det er sterke argumenter for hvorfor de ikke kan være det (Bendixen et al, 2006).

4.6. Teoretiske og praktiske implikasjoner

Som vi har sett, selv om den forblir en signifikant prediktor, så er ikke lav selvkontroll i stand til å forklare all varians av antisosial og kriminell atferd, og samtlige variabler bringer en signifikant økning i forklart varians etter hvert som de innføres. Dette er med på å understreke noe av det problematiske ved den generelle teorien for kriminalitet, nemlig at den er konsentrert om få variabler og søker å forklare for mye varians. Gottfredson og Hirschi (1994:7) argumenterer allikevel med at problemet for teorien ikke kan være at den er generell, siden generelle teorier ikke påstår seg at konkrete hendelser de forklarer er identisk, men at de har noe til felles. Dette ville bety at teorien deres ville være feil, ikke for generell. Moffitts (1993) kritikk av teorien er allikevel interessant, siden den søker å differensiere individene som begår kriminalitet en god del mer enn Gottfredson og Hirschi sin teori.

Funnene i studiet til denne oppgaven er indikativ på at selv om lav selvkontroll er en viktig bidragskomponent i å forklare den antisosiale og kriminelle variansen, så er den ikke tilstrekkelig og man kan derfor med fordel kombinere den med andre teorier i et mer integrativt forsøk på å skape en teori som forklarer en større del av variansen. En slik integrativ tilnærming stemmer også overens med Bolins (2004:110) sine konklusjoner rundt akademisk juksing og Jeffrey's (1978) kritikk av kriminologien for å være snever og lite villig til å ta i betraktning flere disipliners funn og teorier. Det må allikevel understrekes at Gottfredson og Hirschi (1990) sin enkle og elegante fremstilling og konseptualisering av kriminalitet så vel som lav selvkontroll og mulighet er meget nyttig for å studere og å forklare

kriminell og antisosial atferd, noe som har vist seg gjennom de mange studiene som har testet den ut (Arneklev et al, 2006; Unnever, Cullen & Pratt, 2003).

Teorien har dessuten viktige implikasjoner for foreldrestil. Foreldre må være aktive og deltagende og sette konsekvente og rasjonelle grenser om man ønsker at barnet skal internalisere selvkontroll (Gottfredson & Hirschi, 1990). Til tross for at lav selvkontroll antageligvis har en høy arvelig komponent (Wright & Beaver, 2005) er det få som argumenterer for at ikke det sosiale er med på å skape forskjeller innenfor rammene biologien gir (for en biopsykologisk vektlegging av viktigheten av det sosiale, se Herrnstein & Murray, 1994; Rushton, 1997; Rushton & Jensen, 2005; Eysenck, 1998). Dette støttes også konkret opp om i funnene til Wright og Beaver (2005), selv om denne effekten var minimal

Gottfredson & Hirschi (1990) konseptualiserte lav selvkontroll med at de som har det, ikke er i stand til å tillære seg ny kunnskap i særlig stor grad. Om dette i stor grad er en biologisk komponent i form av impulsivitet og oppmerksomhetsproblemer, vil det forklare at effekten av foreldrestil på de med lav selvkontroll er minimal, da denne vil være stabil fra fødselen og hindre internalisering av normer og regler. Det er derimot mulig å tenke seg i tråd med den generelle teorien for kriminalitet at adekvat foreldrestil vil ha mye å si for de med høy selvkontroll i internalisering av normer og regler i samfunnet.

En del har stilt seg spørsmål som følge av dette, om straff er nyttig i det hele tatt om den ikke har noen mulighet til å ha innvirkning på kriminell og antisosial atferd etter at lav selvkontroll er et faktum. Men straffeutmålinger er ikke et signal til de kriminelle, men de normfølgende individene i samfunnet (Sellers, 1999), siden det er de som er i stand til å plukke opp signalet straffen sender og moderere atferden sin deretter.

Dessuten, siden den lave selvkontrollen er utslagsgivende, vil sosiale programmer som fokuserer på langtidsfaktorer som å redusere økonomiske ulikheter, bedre husstandarden, jobbtrening etc. ha liten eller ingen effekt på kriminalitet eller antisosial atferd (Akers &

Sellers, 2009). Dette er meget kontroversielle observasjoner som også Herrnstein og Murray (1994) støtter opp under. Til tross for dette viser studier at sosial læring faktisk har en påvirkningskraft (Bukten et al, 2006; se også Akers & Sellers, 2009) og å avskrive slike programmer til fordel for kun tiltak rettet inn mot unge barn slik at de lærer seg selvkontroll gjennom adekvat foreldreoppdragelse er ikke støttet av empirien.

Den klare sammenhengen mellom mulighet og kriminalitet har ført til at noen har foreslått at det mest effektive tiltaket mot kriminalitet er å minske mulighetene til de kriminelle (Herrnstein & Murray, 1994; Agnew, 2009). De mener at straffeøkning og bygging av fengsler er det mest effektive, ideer de deler med de rasjonelt valg teoriene. Problemet er at empirien viser at økte straffer ikke har noen innvirkning på kriminalitet eller antisosial atferd på kriminelle og at tilbakefallsprosenten er stor (se Bukten & Bendixen, 2006; Crow, 2004; Herrnstein & Murray, 1991; Gjertsen, 2008; Smith et al, 2002).

Dette skyldes antageligvis at de kriminelle ikke har evner til å nyttiggjøre seg denne informasjonen, siden den ofte er for abstrakt og langt frem i tid (Herrnstein & Murray, 1994; Gottfredson & Hirschi, 1990) og Herrnstein og Murray (1994) argumenterer derfor med at irrelevante lover må fjernes og samtlige forenkles for at dette skulle kunne ha noen effekt.

Gottfredson og Hirschi (1990) gjør også et poeng ut av at minskning av mulighet vil være de mest effektive tiltakene mot kriminell og antisosial atferd og rimelig lett å innføre siden det er såpass sterkt korrelert med alder. Om man innfører minimale sikkerhetsprosedyrer, slik som å låse dørene, ikke etterlate bilen i gang etc. så vil dette ha en dramatisk påvirkning på kriminalitet. Man kan også gå til langt større inngrep om man virkelig ønsker å få bukt med kriminaliteten, slik som å innføre portforbud for ungdommer etter et visst klokkeslett og redusere kriminaliteten argumenterer Gottfredson og Hirschi (1990), men påpeker at dette ikke er forenelig med verdiene et liberalt og demokratisk samfunn ønsker å fremme (Gottfredson & Hirschi, 1990; 1994).

AVSLUTTENDE MERKNADER

Lav selvkontroll er en god prediktor for antisosial og kriminell atferd, selv når det kontrolleres for effektene til kjønn, alder, antisosiale venner og mulighet. Det faktumet at flere teorier er enige i faktorer som konseptuelt har mye til felles med lav selvkontroll og mulighet, men er uenige i hva som skaper dette, er med på å understreke hvorfor teorien har vært såpass robust i uttestinger av den (Arneklev et al, 2006), og det kontroversielle i mange av antagelsene til Gottfredson og Hirschi (1990).

Vi har sett hvordan vi har unngått de tautologiske anklagene gjennom å velge faktorer som ikke direkte går på kriminell og antisosial atferd i tråd med Akers og Sellers (2000) poeng om hvordan lav selvkontroll må operasjonaliseres. Vi valgte faktorer som gikk på ADHD siden det konseptuelt har mye til felles med lav selvkontroll og at det er gode grunner til at de har en del til felles (Unnever og Cornell, 2003; Unnever, Cullent og Pratt, 2003). Dette er med på å problematisere om hvorvidt selvkontroll er en biologisk eller sosial komponent, og det er mye som tyder på at den har en høy arvelighet selv om det er klart at også sosiale faktorer virker inn på utviklingen av selvkontroll.

Funnene viste også at mulighet korrelerte signifikant med både antisosial og kriminell atferd. Dette er i tråd med den generelle teorien til kriminalitet (Gottfredson & Hirschi, 1990), men vi fant ingen markante interaksjonseffekter mellom lav selvkontroll og mulighet og det økte heller ikke variansen nevneverdig (se Tabell 9 og 10).

Det er også en markant kjønnsforskjell som øker den forklarte variansen sammen med lav selvkontroll og forblir signifikant selv når vi kontrollerer for de andre variablene. Det er derimot mye som tyder på at kjønnseffekten er en mulighetseffekt (Zager, 1994) og ikke en resultat av forskjell i lav selvkontroll. Dette stemmer overens med våre egne funn som ikke fant noen signifikant forskjell i selvkontroll i motsetning til mulighet mellom kjønnene.

Alderseffekten var vanskelig å få fatt på og forsvant når vi kontrollerte for antisosiale venner, noe som tyder på at den påvirkes av tilgangen til antisosiale venner mer enn alderen. Selve alderseffekten til Gottfredson og Hirschi (1990) er derimot vanskelig å påvise med dette datamaterialet, da det først er etter 16 års alderen at man kan forvente en nedgang i deltagelse i kriminell og antisosial atferd. Mulighet økte kun den forklarte variansen marginalt, men var allikevel signifikant, og vi har problematisert om hvorvidt antisosiale venner er en mulighetseffekt i stedet for opplæringseffekt slik avviksteorier hevder. For å få avklaring på dette må vi endre på designet slik at vi kan kontrollere for hva det er med antisosiale venner som gjør at dette øker antisosial og kriminell atferd. Det er allikevel gode grunner til å ikke anse antisosiale venner som en mulighetseffekt (Bendixen et al, 2006).

Samtlige av våre fire hypoteser fant med andre ord støtte i vårt tallmateriale, men det er verdt å vektlegge at til tross for at lav selvkontroll forble signifikant og forklarte en del av variansen, så økte hver ny variabel den forklarte variansen på en signifikant måte. Dette er med på å understreke at den generelle teorien for kriminalitet ikke alene kan forklare all varians innenfor kriminell og antisosial atferd og at mer integrative teorier kan være nødvendig for å få et mer helhetlig blick over det komplekse bildet som tross alt antisosial og kriminell atferd er og at til tross for Gottfredson og Hirschi (190) sine protester, så vil longitudinelle studier være nødvendige innenfor feltet for å få et mer helhetlig bilde over fenomenene som er kriminalitet og antisosial atferd.

Det er allikevel ikke urimelig å konkludere at til tross for dette, så utgjør enkelheten og elegansen til den generelle teorien for kriminalitet en tiltrekningskraft som gjør den godt utrustet til å brukes i kriminologisk teori i tiden fremover.

LITTERATURLISTE

- Agnew, R. (2001). Building on the Foundation of General Strain Theory: Specifying the Types of Strain Most Likely to Lead to Crime and Delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 38, s. 319-361.
- Agnew, R. (2009). Building on the foundation of General Strain Theory: Specifying the types of strain most likely to lead to Crime and Delinquency. I S. Henry & S.A. Lukas (red.) *Recent Developments in Criminological Theory* (s. 311-361). Surrey: Ashgate Publishing Ltd.
- Ahmadi, Y., & Shabmohamadi, A. (2011). The Study of Social and Cultural Factors Effective on Lawbreaking (Case Study: Citizens of Sarandaj City in Iran). *European Journal of Social Sciences* 20(3), s. 379-390.
- Akers, R. L. (1991). Self-control as a general theory of crime. *Journal of Quantitative Criminology* 7(2), s. 201-211.
- Akers, R. L., & Sellers, C. S. (2009). *Criminological Theories: Introduction, Evaluation, and Application*. Los Angeles: Roxbury.
- Arneklev, B. J., Grasmick, H. G., & Bursik, R. J. Jr. (1999). Evaluating the Dimensionality and Invariance of "Low Self-Control. *Journal of Quantitative Criminology* 15(3), s. 307-331.
- Arneklev, B. J., Elis, L., & Medlicott, S. (2006). Testing the General Theory of Crime: Comparing the Effects of "Imprudent Behavior" and an Attitudinal Indicator of "Low Self-Control." *Western Criminological Review* 7(3), s. 41-55.
- BBC NEWS (1999). *Profile: Mayor Rudolph Giuliani*. BBC NEWS 8 July 1999. Hentet fra <http://news.bbc.co.uk/2/hi/388758.stm> den 21. august 2011.
- Barak, G. (2007). *Class, race, gender and crime: the social realities of justice in America*. Plymouth, United Kingdom: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

- Bartollas, C., 1985. *Juvenile Delinquency*. New York: John Wiley & Sons.
- Battin, S. R., Hill, K. G., Abbott, R. D., Catalano, R. F., & Hawkins, J. D. (1998). The Contribution of Gang membership to Delinquency beyond Delinquent Friends. *Criminology* 36(1), s. 93-116.
- Becker, G. (1974). Crime and Punishment: An Economic Approach. I G. Becker & W. Landes (red.) *Essays in the Economics of Crime and Punishment*, (s. 1-54). New York: Columbia University Press.
- Bendixen, M., & Olweus, D. (1999). Measurement of Antisocial behavior in early adolescence and adolescence: psychometric properties and substantive findings. *Criminal Behavior and Mental Health*, 9, s. 323-354
- Bendixen, M. (2006). *Antisocial behaviour in early adolescence: Methodological and substantive issues*. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Bendixen, M, Endresen, I. M., & Olweus, D. (2006). Joining and Leaving Gangs: Selection and Facilitation Effects on Self-Reported Antisocial Behaviour in Early Adolescence. *European Journal of Criminology*, 3(1), s.85-114.
- Benmelech, E., & Berrebi, C. (2007). Human Capital and the Productivity of Suicide Bombers. *Journal of Economic Perspectives*, 21(3), s. 223-238.
- Benson, M. L., & Moore, E. (1992). Are White-Collar and common offenders the same? An empirical and theoretical critique of a recently proposed General Theory of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 29(3), s. 251-272.
- Biederman J., Kwon A., Alreadi, M., Choinard, V.-A., Marino, T., Cole, H., Mick, E., & Faraone, S. (2005) Absence on gender effects on attention deficit hyperactivity disorder: findings in non-referred subjects. *American Journal of Psychiatry*; 6, s. 1083-1089.

- Bolin, A., U. (2004). Self-Control, Perceived Opportunity, and Attitudes as Predictors of Academic Dishonesty. *The Journal of Psychology* 138(2), s. 101-114.
- Brownfield, D., & Sorenson, A. M. (1993), Self-control and juvenile delinquency: theoretical issues and an empirical assessment of selected elements of a general theory of crime. *Deviant Behavior* 14, s. 243-264.
- Bukten, A., & Bendixen, M. (2006). Evaluering av Ny Start-programmet I Trondheim Fengsel. NTNU: Trondheim.
- Caspi, A., & Moffitt, T. E. (1995). "The Continuity of Maladaptive Behavior: From Description to Understanding in the Study of Antisocial Behavior. *Developmental Psychopathology*, 2, s. 472-511. New York: Wiley.
- Cauffman, E., Steinberg, L., & Piquero, A. R. (2005). Psychological, Neuropsychological and physiological correlates of serious Antisocial Behavior in Adolescence: The Role of Self-Control. *Criminology* 43(1), s. 133-176.
- Clarence, R. (1959). Pioneers in Criminology: The Historical Development of Criminology. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science* 50(1), s. 3-19.
- CDC (2010). Increasing Prevalence of Parent-Reported Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder among Children - United States, 2003 and 2007. *Morbidity and Mortality Weekly Report* 59(44), s. 1439-1443
- Cohen, L. & Vila, B. J. (1998), Self-Control and Social Control: An Exposition of the Gottfredson-Hirschi/Sampson-Laub Debate. *Studies on Crime and Crime Prevention* 5, s. 125-150.
- Crow, I. (2004). *The Treatment and Rehabilitation of Offenders*. Sage Publications Ltd.: London.
- DeHaan, W., & Vos, J. (2003). A Crying Shame: The over-Rationalized Conception of Man in the Rational Choice Perspective. *Theoretical Criminology* 7, s. 29-54.

- DeLisi, M., & Vaughn, M. G. (2008). The Gottfredson-Hirschi Critiques Revisited: Reconciling Self-Control Theory, Criminal Careers, and Career Criminals. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 52(5), s. 520-537.
- DeLisi, M., Vaughn, M., Beaver, K. M., Wexler, J., Barth, A. E., & Fletcher, J. M. (2011). Fledgling Psychopathy in the Classroom: ADHD Subtypes, Psychopathy, and Reading Comprehension in a Community Sample of Adolescents. *Youth Violence and Juvenile Justice* 9(1), s. 43-58.
- Dishion, T. J., Andrews, D. W., Crosby, L. (1995). Antisocial Boys and their Friends in Early Adolescence: Relationship Characteristics, Quality and Interactional Process. *Child Development* 66(1), s. 139-151.
- Ellis, L. (2009). A Theory Explaining Biological Correlates of Criminality. I S. Henry & S. A. Lukas (red.) *Recent Developments in Criminological Theory* (s. 47-75). Surrey: Ashgate Publishing Ltd.
- Eysenck, H. J. (1998). *Intelligence: a new look*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Farrington, D. P. (2005). Childhood origins of antisocial behavior. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 12(3), s. 177-190.
- Geis, G. (1955). Pioneers in Criminology VII--Jeremy Bentham (1748-1832). *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Political Science* Vol. 46(2), s. 159-171.
- George, D., & Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference. 11.0 update* (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Gjertsen, H. (2008). Rehabilitering i fengsel? *Rehabilitering of Straffejennomføring, Referat fra Kriminalpolitisk Konferanse Sundvolden 13.-14. mars 2008*, s. 29-38.
- Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1990). *A General Theory of crime*, Stanford University Press: California.

- Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1994), *The Generality of Deviance*. New Brunswick, NJ.: Transaction Publishers.
- Gottfredson, M. R., & Hirschi, T. (1996), The Methodological adequacy of longitudinal research on crime. *Criminology* 25, s. 581-614.
- Grasmick, H. G., Tittle, R. J., Bursik, R. J. Jr., & Arneklev, B. J. (1993). Testing the Core Empirical Implications of Gottfredson and Hirschi's General Theory of Crime. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 30(5), s. 5-29.
- Bradley, K. (2010). Cesare Lombroso (1835-1909). Hayward, Keith, Maruna, Shadd, Mooney, Jayne (red.). *Fifty Key Thinkers in Criminology* (s. 25-30). New York: Routledge.
- Henry, S., & Lukas, S. A. (2009). *Recent Developments in Criminological Theory*. Surrey: Ashgate Publishing Ltd.
- Herrnstein, R. J. (1983). Some Criminogenic Traits of Offenders. I J.Q. Wilson (red.) *Crime and Public Policy* (s. 31-46). San Francisco: Institute for Contemporary Studies.
- Herrnstein, R. J., & Murray, C. (1994). *The Bell Curve: Intelligence and Class Structure in American Life*. The Free Press: New York.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Hirschi, T., & Gottfredson, M. R. (1983). Age and the Explanation of Crime. *The American Journal of Sociology* 89(3), s. 552-584.
- Hirschi, T., Stark, R. (1969). Hellfire and Delinquency. *Social Problems* 17, s.202-213.
- Hoppe, H. H. (2001). *Democracy: The God that failed, the economics and politics of Monarchy, Democracy and Natural Order*. New Jersey: Transaction Publishers.

- Horney, J. (2009). An alternative Psychology of Criminal Behavior. I S. Henry & Scott. A. Lukas (red.) *Recent Developments in Criminological Theory* (s. 113-128). Surrey: Ashgate Publishing Ltd.
- Howell, D. C. (1997). *Statistical Methods for Psychology*. Belmont, CA: Duxbury Press.
- Iannacone, L. R. (2006). *The Market for Martyrs*. George Mason University, Mercantus Center, Global Prosperity Initiative Working Paper. Hentet fra <http://faculty.arec.umd.edu/cmcausland/RALi/The%20Market%20for%20Martyrs.pdf> den 21. august, 2011.
- Jeffery, C.R. (1978). Criminology as an interdisciplinary Behavioral Science. *Criminology* 16(2), s. 149-169.
- Johnson, B. R., De Li, S., Larson, D. B., & McCullough M. (2000). A Systematic Review of the Religiosity and Delinquency Literature: A Research Note" in *Journal of Contemporary Criminal Justice* 16, s. 32-52.
- Junger, M.. (1994). Accidents i M. Gottfredson og T. Hirschi (red.) *The Generality o Deviance* (s.81-112). New Bruswick, NJ: Transaction Publishers.
- Kanazawa, S., & Still. M., C. (2000). Why Men Commit Crimes (and Why They Desist). *Sociological Theory* 18(3), s. 434-447.
- Keizer, K., Lindenberg, S., & Steg, L., (2008). *The Spreading of Disorder*. *Science* 322(5908), s. 1681-1685.
- Laub, J. H., Sampson, R. J. (1991). The Sutherland Glueck Debate: On the Sociology of Criminological Knowledge. *The American Journal of Sociology* 96(6), s. 1402-1440.
- Lilly, J. R., Cullen, F. T, & Ball, R. A. (1995). *Criminological theory: context and consequences*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Loeber, R., & Snyder, H. N. (1990). Rate of offending in Juvenile careers: findings of constancy and change in lambda. *Criminology* 28(1), s. 97-109.

- Mears, D. P., & Field, S. H. (2002). A Closer Look at the Age, Peers, and Delinquency Relationship. *Western Criminology Review* 4(1), s. 20-29.
- Mednick, S. (1977), A Bio-social theory of the learning of Law-Abiding Behavior. S. Mednick & K.O. Christiansen (red.) *Biosocial Bases of Criminal Behavior*(s. 1-8). New York: Gardner.
- Mednick, S. (1987). Genetic Factors in the Etiology of Criminal Behavior. I S.A. Mednick, T.E. Moffitt og S.A. Stack (red.), *Causes of Crime: New Biological Approaches* (s. 74-91). Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Mises, L. (2009). *Human Action: The Scholar's Edition*. Alabama: Ludwig von Mises Institute.
- Moffitt, T.E. (1993). Adolescent-limited and life-course persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, s. 674-701.
- Mulligan, R. F. (2007). Property Rights and Time Preference. *The Quarterly Journal of Austrian Economics* 10:1, s.23-49.
- Nakhaie, M. R., Siverman, R. A., & LaGrange, T. C. (2000). Self-Control and Social Control: An Examination of Gender Ethnicity, Class and Delinquency. *The Canadian Journal of Sociology* 25(1), s. 35-59.
- Nietzsche, F. (2008). *Avgudenes ragnarok: eller hvordan man filosoferer med hammeren*. (Overs. Eric L. Wiik). Oslo: Spartacus
- Nietzsche, F. (2010). *Moralens Genealogi: Et stridsskrift*. (Overs. Eric L. Wiik). Oslo: Spartacus.
- Peck, J. F. (2008). Gracious Violence and the rational offender model. *International Review of Law and Economics* 30(2), s. 160-172.
- Pinker, S. (2002). *The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature*. London: Penguin Books.

- Pinker, S. (2006). *Dangerous Idea: Groups of people may differ genetically in their average talents and temperaments*. Edge the World Question Center, What is your Dangerous Idea 2006. Hentet fra http://www.edge.org/q2006/q06_3.html#pinker den 21. august 2011.
- Polakowski, M. (1994). Linking self- and social control with deviance: illuminating the structure underlying a General Theory of Crime and its relation to deviant activity. *Journal of Quantitative Criminology*, 10(1), 41-79.
- Rushton, J. P. (1997). *Race, Evolution, and Behavior: a life history perspective*. Transaction Publishers: New Jersey, New Brunswick.
- Rushton, J. P., & Jensen A. R. (2005). Thirty years of research on race differences in cognitive ability. *Psychology, Public Policy and Law* 11(2), s. 235-294.
- Schaffer, D. R., & Kipp, K. (2009). *Developmental Psychology: Childhood and Adolescence*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Smith, P., Goggin, C., & Gendreau, P. (2002). *The Effects of Prison Sentences and Intermediate Sanctions on Recidivism: General Effects and Individual Differences*. Public Works and Government Services, Canada. Hentet fra http://www.ccoso.org/library%20articles/200201_Gendreau_e.pdf den 21. august, 2011.
- Tittle, C. R. (2004). Refining Control Balance Theory. *Theoretical Criminology* 8, s. 395-428.
- Thompson, W. E., Mitchell, J., & Doddler, R. A. (1984). An empirical test of Hirschi's control theory of delinquency. *Deviant Behavior*. 5, s. 11-22.
- Thornberry, T. P. & Krohn, M. D. (1997). Peers, Drug use, and Delinquency. D.M. Stoff, J. Breiling & J.D. Maser (red.) *Handbook of Antisocial Behavior* (s. 218-233). Canada: John Wiley & Sons Inc.

- Topalli, V. (2005). When Being Good is Bad: An Expansion of Neutralization Theory. *Criminology* 43, s. 797-835.
- Unnever, J. D., Cullen, F. T., & Pratt, T. C. (2003). Parental management, ADHD and delinquent involvement: Reassessing Gottfredson and Hirschi's general theory. *Justice Quarterly* 20(3), s. 471-500.
- Unnever, J. D., & Cornell, D. G. (2003). Bullying, Self-Control and ADHD. *Journal of Interpersonal Violence* 18(2), s. 129-147.
- Vaughn, M. G., DeLisis, M., Wright, J. P., & Howard, M. O. (2007). Toward a Psychopathology of Self-Control Theory: The Importance of Narcissistic Traits. *Behavioral Sciences and the Law* 25, s. 803-821.
- Ward, D. A., Stafford, Mark C., Gray, Louis N. (2006). Rational Choice, Deterrence and Theoretical Integration. *Journal of Applied Social Psychology* 36, s. 571-585.
- Waters, T. M., & Sloan, F. A. (2006). Why do people drink? Tests of the rational addiction model. *Applied Economics* 27(8), s. 727-736.
- Weiss, L. G., Saklofske, D. H., Coalson, D., & Raiford S. E. (red.) (2010). *WAIS-IV Clinical Use and Interpretation: Scientist-Practitioner Perspectives (Practical Resources for the Mental Health Professional)*. London: Academic Press.
- Wilson, J.Q., & Kelling, G.L. (1982). Broken Windows. *The Atlantic Monthly March* 1982, s. 29-38.
- Wright, J. O., & Beaver, K. M. (2005). Do Parents matter in creating selfcontrol in their children? A Genetically informed test of Gottfredson and Hirschi's Theory of Low Self-Control. *Criminology* 43(4), s. 1169-1202.
- Zager, M. A. (1994). Gender and Crime i M. Gottfredson og T. Hirschi (red.) *The Generality of Deviance* (s.71-80). New Bruswick, NJ: Transaction Publishers.

APPENDIKS 1

Format på spørreskjemaet "Det nye Bergensprosjektet:"

A. Kriminell og antisosial atferd:

Har du vært med på/gjort dette?

Noen ganger
før nyttår

Etter Nyttår

Nei

1 gang

2 eller flere
ganger

Nei

Ja

Stjålet penger eller andre ting
fra noen i familien din

B. Lav selvkontroll og mulighet:

Hvordan stemmer disse beskrivelsene på forholdet mellom deg og foreldrene dine?

Det stemmer...

ikke i
det hele
tatt

ikke
særlig
godt

noen-
lunde

godt

helt

Læreren sier at jeg må høre bedre etter
når hun eller han forklarer noe for meg

C. Antisosiale venner:

Nei

Ingen

Kanskje
en eller
to

Ganske
mange

De fleste
av venn-
ene mine

Pleier vennene du er sammen med å
røyke regelmessig

APPENDIKS 2

Beskrivelse av indekser (N=2950)

Variabler	Beskrivelse
<i>Avhengige variabler</i>	
Kriminell atferd	<p>Summert indeks basert på følgende spørsmål: "Har du vært med på/gjort dette?" JA=1, Nei=0.</p> <p>1) Stjålet penger eller andre ting fra noen i familien din?, 2) Stjålet en lommebok eller veske når eieren ikke var til stede?, 3) Forfalsket noen sin underskrift for å få penger eller annen fordel?, 4) Tatt saker til en verdi av mindre enn 300 kroner fra en butikk eller kiosk uten å betale? 5) Uten lov tatt en sykkel eller moped som ikke var din?, 6) Tatt saker til en verdi av mer enn 300 kroner fra en butikk eller kiosk uten å betale?, 7) Brutt deg inn i butikk, hus eller leilighet og tatt noe der?, 8) Lurt deg fra å betale på kino, buss, tog, kafe eller lignende?, 9) Truet eller tvunget noen til å gi deg penger, sigaretter eller noe annet?, 10) Fusket eller skrevet av ved prøver på skolen?, 11) Brutt opp parkometerboks eller pengeboks i telefonkiosk? 295 personer besvarte ikke noen av spørsmålene og ble derfor gitt gjennomsnittsverdien 1.74.</p>
Antisocial Atferd	<p>Summert indeks basert på følgende spørsmål: "Har du vært med på/gjort dette?" JA=1, Nei=0.</p> <p>1) Skulket skolen en hel dag?, 2) Hatt en voldsom krangel med en lærer?, 3) Sagt eller skreket stygge ting til en annen elev for å skremme ham/henne?, 4) Rablet på skolebygningen utvendig eller innvendig, eller på gjenstander som tilhører skolen din?, 5) Med vilje ødelagt stoler, bord, pult eller andre ting på skolen din?, 6) Startet et slagsmål med en annen elev?, 7) Med vilje ødelagt seter i buss, på kino, eller randre steder?, 8) Skadet noen i en slåsskamp der du brukte våpen (f.eks. kniv, kølle, eller lignende?), 9) Bannet til en lærer?, 10) Med vilje ødelagt eller knust vindusruter, benker, telefonkiosker, postkasser eller lignende?, 11) Rømt eller forsvunnet hjemmefra for en natt eller mer uten at foreldrene dine visste hvor du var?, 12) Sprayet på husvegger, busser eller biler?, 13) Med vilje gitt andre disketter med dataprogrammer som inneholdt virus?, 14) Brukt våpen (kniv, kølle eller lignende) i en slåsskamp for å true noen?, 15) Kommet i slagsmål på en fest?, 16) Drukket så mye øl, vin eller brennevin at du tydelig har kjent deg beruset?, 17) Selv utsatt andre for vold (slått, sparket, angrepet med kniv eller annet våpen o.l.)?, 18) Sniffet 'tynner', lim eller bensin?, 19) Brukt beroligende midler (Valium, stesolid, rohypnol o.l.)?, 20) Brukt hasj eller marihuana?, 21) Brukt ecstasy ('E')?, 22) Brukt LSD ('syre')?, 23) Brukt amfetamin ('Speed') eller lignende oppkvikkende stoffer (f.eks. Ritalin, Preludin)?, 24) Brukt kokain eller 'crack'?, 25) Brukt dopingpreparater (anabole steroider)? 442 personer besvarte ikke noen av spørsmålene og ble derfor gitt gjennomsnittsverdien 2.89.</p>
<i>Uavhengige variabler</i>	
Lav selvkontroll	<p>Summert indeks (delt på antall spørsmål). Spørsmål: Hvordan stemmer disse beskrivelsene på forholdet mellom deg og foreldrene dine? Svaralternativer: Det stemmer... 1 ikke i det hele tatt; 2 ikke særlig godt; 3 noenlunde; 4 ganske godt; 5 godt; 6 helt.</p> <p>1) Læreren sier ofte at jeg må høre bedre etter når hun eller han forklarer noe for meg, 2) De voksne sier ofte at jeg må høre bedre etter hva de sier til meg., 3) "Jeg synes det er vanskelig å konsentrere meg lenge om en oppgave., 4) Jeg glemmer lett å gjøre ferdig en sak jeg har begynt på, 5) Jeg har vanskelig for å konsentrere meg om det jeg skal gjøre, 6) Jeg tar ofte fatt på en ny oppgave før jeg har gjort ferdig den forrige., 7) Læreren min sier ofte at jeg må roe meg ned, 8) Jeg farter (løper) mye rundt i klassen i timene, 9) Jeg synes ofte det er vanskelig å vente på min tur når vi skal gjøre noe i rekkefølge, 10) De voksne/læreren sier ofte at jeg støyter for mye, 11) Jeg har ofte vanskelig for å sitte stille i timene, 12) Jeg blir lett rastløs om jeg må holde på lenge ,med en ting, 13) Jeg synes ofte det er vanskelig å sitte i ro ved pulten min. 575 personer besvarte ikke noen av spørsmålene og ble derfor gitt gjennomsnittsverdien 2.48.</p>
Mulighet	<p>Summert indeks (delt på antall spørsmål). Spørsmål: Hvordan stemmer disse beskrivelsene på forholdet mellom deg og foreldrene dine? Svaralternativer: Det stemmer... 1 ikke i det hele tatt; 2 ikke særlig godt; 3 noenlunde; 4 ganske godt; 5 godt; 6 helt.</p> <p>1) Foreldrene mine liker de fleste av vennene/venninnene jeg er sammen med i fritiden, 2) Foreldrene mine er svært interesserte i skolearbeidet mitt, 3) Foreldrene mine er svært interessert i det jeg driver med i fritiden, 4) Det er viktig for foreldrene mine å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritiden, 5) Foreldrene mine vet ganske godt hvem jeg er sammen med i fritiden, 6) Foreldrene mine pleier å vite hvor jeg er og hva jeg gjør i fritiden, 7) Foreldrene mine kjenner de fleste av de vennene/venninnene jeg er sammen med i fritiden. 97 personer besvarte ikke noen av spørsmålene og ble derfor gitt gjennomsnittsverdien 4.57.</p>
Antisociale Venner	<p>Summert indeks (delt på antall spørsmål). Svaralternativer: 0 nei, ingen; 1 kanskje en eller to; 2 endel; 3 ganske mange; 4 de fleste av vennene.</p> <p>1) Pleier vennene du er sammen med å gjøre slike ting som ble beskrevet ovenfor? (f.eks. knuse vinduer, ødelegge seter, slåss og stjele fra butikker?), 2) Pleier vennene du er sammen med å drikke seg beruset av og til?, 3) Pleier vennene du er sammen med å røyke regelmessig? 181 personer besvarte ikke noen av spørsmålene og ble derfor gitt gjennomsnittsverdien 0.76</p>